

Иоханн Волфганг
Гёте
Шикматлар
хазинаси

**Йоҳанн Вольфганг
Гёте**

ҲИКМАТЛАР ҲАЗИНАСИ

Олмон тилидан

Мирзаали Акбаров таржимаси

ЯНГИ АСР АВЛОДИ

Тошкент
2013

УЎК: 821.112.2(092) Гёте

КБК: 83:3(4Нем)

И-63

Йоҳанн Вольфганг Гёте / Заковат дурдоналари (олмон тилидан М.Акбаров таржимаси). – Т.: «Янги аср авлоди», 2013 – 148 б.

ISBN 978-9943-27-135-7

Улуғ олмон адиби Йоҳанн Вольфганг Гёте (1749–1832) шоир ва драматург, адабиётшунос, ҳуқуқшунос ва шарқшунос, файласуф, табиатшунос ва давлат арбоби ҳамда «Ёш Вертернинг изтироблари», «Ғарбу Шарқ девони», «Фауст» сингари боқий асарлар, шунингдек, 3 мингдан зиёд шеърлар муаллифидир.

Немис ёзувчиси Клаус Зеехәффер қаламига мансуб ушбу рисолада ўз ижоди билан жаҳон адабиёти хазинасига салмоқли ҳисса қўшган улуғ сиймонинг ҳаёти ва ижодий фаолияти ҳақида ҳикоя қилинади.

Китобдан, шунингдек, даҳо шоир ва мутафаккир қаламига мансуб Табиат, Инсон, ҳаёт, ижод ва санъат ҳақидаги ҳикматлар ҳам ўрин олган. Таржимон М.Акбаров мазкур ҳикматлар таржимаси устида ишни давом эттирди. Бунинг натижаси ўлароқ аслиятдан ўгирилиб, илк марта эълон қилинаётган Гётенинг ушбу ҳикматлари ҳам китобхонларда қизиқиш уйғотади, деб умид қиламиз.

УЎК: 821.112.2(092) Гёте

КБК: 83:3(4Нем)

Diese Uebersetzung ist im Uebersetzerhaus Looren durch die Foerderung des Vereins Uebersetzerhaus Looren entstanden.

Aus dem Deutschen ins Usbekische uebersetzt von

Mirsali Akbarov.

*Мазкур китоб таржимаси Лоорен Таржимонлар
Уйи (Швейцария) Уюшмаси кўмагида амалга оширилди.*

Олмон тилидан Мирзаали Акбаров таржимаси

Масъул муҳаррир ва сўзбоши муаллифи:

профессор Акмал Саидов.

ISBN 978-9943-27-135-7

© Йоҳанн Вольфганг Гёте, «Ҳикматлар хазинаси». «Янги аср авлоди», 2013 йил.

ГЁТЕ ҲИКМАТЛАРИ – ЗАКОВАТ ХАЗИНАСИ

Кейинги йили буюк мутафаккир Йоханн Вольфганг Гёте таваллудига 265 йил тўлади. Гёте олмон адабий тили ва жаҳон адабиёти равнақиға беқиёс ҳисса қўшган улкан шоир ва ёзувчи, олим ва давлат арбоби-дир. У 1749 йилнинг 28 августида Олмониянинг Франкфурт-Майн шаҳрида империя ҳуқуқий маслаҳатчиси оиласида дунёға келиб, 1832 йилнинг 22 мартида Ваймарда вафот этган.

Гётенинг ҳаёт йўли, ижодий ва илмий, давлат ва ижтимоий-сиёсий фаолияти жаҳон, айниқса, немис гётешунослари томонидан ҳар бир даврнинг ижтимоий-иқтисодий ҳамда маънавий-мафкуравий ҳолати билан боғлиқ ҳолда қадамба-қадам тадқиқ этилган, тасниф қилинган ва кенг шарҳланган.

Таниқли гётешунос олима ва таржимон Янглиш Эгамова тўғри таъкидлаганидек¹, Гёте, бир томондан, буюк даҳо, улкан сиймо сифатида идрок етмас чўққи бўлса, иккинчи томондан, ҳар қандай инсонни ҳаяжонға соладиган, қийнайдиган кечинмаларни, шу билан бирға, жаҳоний муаммоларнинг оғриқли нуқталарини кўрсатиб, уларға жавоб изловчи, ҳаёт ҳикматларини ўргатувчи яқин дўст ва маслаҳатгўйдир. У гўё ҳар биримизға ҳамдард ва ҳамфикр бўлиб, бизға шундоққина рўбарў ўтириб, ҳаёт мушкулотларидан қутилиш йўлларини бирға излашни таклиф этади. Гёте қолдирган тафаккур хазинаси – асарларида жамланган мулоҳазалар остида яна қат-қат маънолар яширинки, уларни дафъатан илғаб олиш мушкул, бунинг учун ўқувчи ижодий ва фаол фикрлаши, изланиши талаб этилади. Гётени нафақат ўқиш, балки уқиш ва англаб етиш учун унинг ҳикматлари замириға ихлосла боқмоғимиз, ўзининг таъбири билан айтганда,

¹ **Эгамова Я.** Гёте даҳоси // Жаҳон адабиёти, 1999, №9.

“имкони йўқ нарса билан шундай муносабатда бўлиш керакки, токи унинг имкони топилсин”
деган қоидага амал қилмоғимиз лозим.

Асрий ҳикматлар аксарият назм ва наср либосига бурканганидан мозий кўпдан-кўп далолатлар беради. Ҳикматлар таъсир қудратининг манбаи қалб қаъридан отилиб чиқувчи эҳтиросли ва сеҳрли сўздир. **Афлотундан** қолган маълумотга кўра, **ҳикматлар ўзи илоҳият тухфаси бўлган санолар шаклида дунёга келган.** Жумладан, “Авесто” Тангри санолари шаклида яратилган бўлса, “Инжил” ҳикоятлари ҳамда Қуръони каримдаги ваъз ва фарзлар, кароматлар, шарият ва ахлоқ-одоб қоидалари ҳам саноларда битилган.

Жаҳон адабий мероси хазинасида инсонларда тўғри тафаккур ва дунёқарашни шакллантиришга, ижтимоий ва сиёсий-ҳуқуқий онгни юксалтиришга, пировард натижада эса буюк тадрижий янгиланишларга қудратли таъсир кўрсатган кўпдан-кўп ҳикматларни учратиш мумкин. “Ҳақиқатни англаб етиш калити”ни нафақат илоҳиётчилар, файласуфлар, ҳуқуқшунослар излаганлар, бу ижодий қидирувни кўплар – ўтмишнинг буюк донишмандлари, халқ дostonлари, эртақ ва ривоятларнинг номсиз муаллифлари ҳам тинимсиз олиб борганлар. Улар қаторида руҳият даҳолари бўлмиш Навоий ва Дантени, Эразм Роттердамский ва Шекспирни, Умар Хайём ва Шиллери, Достоевский ва Толстойни ва яна бошқа кўплаб буюкларни эслаш мумкин. Жаҳон адабиётининг ана шу намоёндалари орасида Гёте ҳам алоҳида мавқега эга.

Йоҳанн Вольфганг Гёте – буюк немис шоири, ёзувчиси, файласуфи, умуман, инсоният бадиий тафаккурининг энг ёрқин вакилларида биридир. Европа Уйғониш даврининг сўнгги йирик сиймоларидан ҳисобланган Гёте айни пайтда зукко ҳуқуқшунос, танқидчи, журналист, рассом, театршунос, табиатшунос олим, ҳам файласуф, ҳам давлат арбоби бўлган. Унинг

адабий ва илмий мероси 143 жилдга жо бўлгандир. Бу улкан хазина ичида 1600 га яқин дилбар шеърлар, 3 йирик поэма – “Герман ва Доротея”, “Рейнеке – Лис”, “Ахиллес”, 3 роман – “Ёш Вертернинг изтироблари”, “Танланган ўхшашлик”, 2 жилдлик “Вильгельм Мейстер”, 54 пьеса, шу жумладан, “Фауст” трагедияси, “Шеърят ва ҳақиқат” туркумидаги 20 та китоб, “Ғарбу Шарқ девони”, санъатга оид кўплаб мақолалар, табиий фанлар – метеорология, минералогия, геология, остеология, ботаника, “ранглар ҳақидаги таълимот” муаммоларига бағишланган жилд-жилд китоблар, француз ва итальян тилидан немисчага қилинган таржималар, 50 жилдга жамланган 15 мингдан ортиқ хатлар, 13 жилдли кундаликлар ва “Гёте билан гурунглар” бор.

Гёте адабий ва илмий меросидаги ҳар бир шеър, насрий, драматик, илмий асар даҳо ижодкор тафаккурининг кўплаб қирраларини намоён этади. Гёте асарларида унинг умри давомидаги кузатишлари, қувончу изтироблари, ҳаяжону руҳий тушқунликлари, бахт ва бахтсизликлари, ёруғ олам ва инсоният тақдири борасидаги ўй-мулоҳазалари, қомусий билими, чексиз-чегарасиз заковати ўз ифодасини топган.

Гёте бир умр кундалик тутган, туғишганлари, яқин мулоқотда бўлган кишилари, ёру дўстлари билан ёзишмалар олиб борган. Уларда ижодкорнинг ҳаёт ва табиат қонуниятлари ҳақидаги фалсафий мушоҳадалари, бошидан кечирган жуда кўп муҳим воқеа-ҳодисалар, у ёки бу асарининг дунёга келиш тафсилотлари, ўзини ўраб турган муҳит ва инсонлар ҳақидаги мулоҳазалари ўз ифодасини топган.

Адиб 82 ёшида ҳам қалб жўшқинлиги, яшаш ва севиш истагини йўқотмаган ҳолда ҳаёт мазмуни, гўзаллик ва муҳаббат ҳақида ажойиб шеърлар битган.

Гётенинг ижодий ва илмий-амалий фаолияти ижтимоий-маънавий ҳаётнинг ҳамма соҳалари учун иб-

ратли намуна ҳисобланади. **Фридрих Йозеф Шеллинг** шарофати билан у фалсафа оламига кирган. Фридрих Карл фон Савинье уни ҳуқуқшуносликка етаклаган. Гётенинг табиий фанларни эгаллашида **Александр фон Гумбольт**нинг, филологиядаги такомилида эса **Вилгельм фон Гумбольт**нинг ҳиссалари катта бўлган. Ватандошлари ҳозир муаллифини хаёлига ҳам келтириб ўтирмай мулоқотда фойдаланаверадиган немис тилининг гўзал ибораларини Гёте меросисиз тасаввур этиб бўлмайди.

Улуғ сўз санъаткори қаламига мансуб асарлар аллақачон жаҳоннинг аксарият тилларига қайта-қайта таржима қилиниб, башарият хазинасига айланиб улгурган. Бу ижодий жараёндан, албаттаки, ўзбек адабиёти ва маданияти ҳам четда тургани йўқ.

Хусусан, Гётенинг ўлмас асари “Фауст” Ўзбекистон Қаҳрамони ва халқ шоири Эркин Воҳидов томонидан рус тилидан, шунингдек, таржимон ва олим Пошо Али Усмон томонидан немисчадан ўзбек тилига ўтирилган². “Ёш Вертернинг изтироблари” романи эса немис тилидан ўзбекчага гётешунос олима ва таржимон Янглиш Эгамова томонидан таржима қилиниб, китобхонларга тақдим этилган. Таниқли шоир Садриддин Салим Бухорий ҳам Гётенинг “Гарбу Шарқ девони”ни бевосита немис тилидан ўзбекчага ўтирган. Шунингдек, Мақсуд Шайхзода, Шукрулло, Муҳаммад Али, Насриддин Муҳаммадиевлар Гётенинг айрим шеърларини ўзбек тилига маҳорат билан таржима қилганлар.

Буюклардан кимдир **“ҳикматли сўзлар бу яхши таҳрир қилинган роман”** деган экан. Шу маънода ҳали яна юзлаб йиллар китобхонларни ҳайратга солаверадиган Гёте қаламига мансуб лўнда, оқил ва доно

² **Гёте, Йоханн Вольфганг.** Фауст: Трагедия. Биринчи қисм // Олмончадан Пошо Али Усмон таржимаси. – Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2007.

фикрлар бизнинг ҳам эътиборимизни тортса, не ажаб. Зеро, 1885 йилдаёқ Петербургда Гётенинг мўъжазгина “Насрдаги ҳикматлар”и босилиб чиққан эди. 1903 йилда эса “Гёте. Танланган ҳикматли сўзлар ва доно фикрлар” деб номланган китоб инглиз тилидан русчага таржима қилинган. “Ҳикматли сўзлар” (хорижий манбалар бўйича)³ китобидан ҳам бундай сўзларнинг анчаси ўрин олган эса-да, уларнинг таржимасини ҳамма вақт ҳам муваффақиятли чиққан деб бўлмайди. “Буюкларнинг улуғ фикрлари”⁴ деб номланган уч жилдлик тўпламга Гётенинг йигирмадан ортиқ ҳикмати киритилган. Э.Бороховнинг ҳикматли сўзлар қомусида ижодкордан юздан ортиқ ҳикмат намуналари келтирилади⁵.

Т.С.Александрованинг “Гётедан. Ҳикматли сўзлар. Иқтибослар”⁶ китобида мутафаккирнинг чуқур маъноли иборалари анча тўлиқроқ берилган. Китоб Гётенинг бадиий асарларидан, илмий ишлари ва публицистикасидан саралаб олинган тўрт юзга яқин ҳикматли сўзлар, адабий иқтибослар жамланган. Энг асосийси, немисча сўзларнинг русча муқобиллари берилган, баъзи ўринларда уларнинг келиб чиқиши ва қўлланилиши изоҳланган.

Гётенинг ҳикматли сўзлари илк бор ўзбек тилида “Ижтимоий фикр. Инсон ҳуқуқлари” журналининг бир неча сонларида чоп этилди⁷.

³ Афоризмы (по иностранным источникам) / Перераб. и доп. 3-е изд. – М., 1985.

⁴ Великие мысли великих людей. – М., 1999.

⁵ **Борохов Э.** Энциклопедия афоризмов: В мире мудрых мыслей. – М., 2004.

⁶ **Александрова Т. С.** Из Гёте. Крылатые слова. Цитаты. – М., 2000.

⁷ Қаранг: Мангуликка дахддор: Гётенинг ҳикматли сўзлари – заковат хазинаси // Ижтимоий фикр. Инсон ҳуқуқлари. 2007. – №4; 2008. №1,2,3,4.

Таниқли гётешунос олима Я.Эгамова ҳамда таржимон Мирзаали Акбаров даврий матбуотда Гётенинг тафаккур дафтарида намуналарни алоҳида эълон қилдилар⁸.

М.Аkbаров бундан бир неча йил илгари Германияга ижодий сафари давомида буюк шоир ва мутафаккирнинг 1833 йилда чоп этилган **“Maximen und Reflexionen” (“Ҳаёт қондалари ва ҳулосалари”)** асари билан танишиб, ўзида салкам 2 мингта афоризмни мужассам этган мазкур тўпламни илк бор ўзбек тилига таржима қилди ва “Ҳикматлар хазинаси” номида этди.

2010 йили “Маънавият” нашриёти биз тайёрлаган “Гёте. Ҳикматлар” номли мўъжазгина рисола чоп этди⁹.

2011 йили “Янги аср авлоди” нашриёти “Заковат дурдоналари” рукнида китобнинг иккинчи қисмида Гёте ҳикматларини чоп этди.¹⁰

Гёте бир ўринда: **“Турли-туман тарбиявий ҳикматлар ва ҳикматли сўзларни тўплаш тенгсиз давлатдир”**, деган эди. Даҳо шоирнинг чуқур фалсафий мушоҳадаларга, фаннинг жуда кўп соҳаларига оид қимматли маълумотлар, талқин ва ечимларга бой ҳикматли сўзлари унинг қомусий билимли, тафаккур қамрови кенг ва тахайюл парвози юксак ижодкор бўлганини кўрсатади.

⁸ Қаранг: Гёте ҳикматларидан. Гёте ҳаётидан ҳангомалар. // Сирдарё ҳақиқати, 1993 йил 14 февраль: Гёте тафаккури дафтарида. // Сирдарё ҳақиқати 1999 йил 28 август; Йоханн Вольфганг Гёте. Табиат ва инсон ҳақида / Немис тилидан Мирзаали Акбаров таржимаси. // Жаҳон адабиёти, 1999, №7.

⁹ Гёте. Ҳикматлар / тўловчи, таржимон ва сўзбоши муаллифи А.Х.Саидов. – Т.: “Маънавият”, 2010. – 112 б.

¹⁰ Қаранг: Йоханн Вольфганг Гёте / Заковат дурдоналари (олмон тилидан М.Аkbаров таржимаси). – Т.: “Янги аср авлоди”, – 256 б.

Кези келганда, Гётенинг қўплаб боқий асарлари қатори унинг қаламига мансуб ҳикматли сўзлар ҳам жаҳонда мутахассис ва мухлисларнинг доимий эътибори ва эътиромига сазовор бўлиб келаётганини таъкидлаш ўринлидир. **Гёте ҳикматларини** немис тилидан бевосита ўзбекчага ўнгирган таржимон Мирзаали Акбаров ҳам ана шундай мутахассису мухлислар сирасига мансуб, десак, янглишмаймиз.

Бугун биз қанчадан-қанча китобхонларни икки юз йилдан зиёд вақт давомида ҳайратга солиб келаётган ва неча юз йиллар мобайнида яна ҳайратга соладиган, шаклан ихчаму мазмунан гоёта салмоқдор Гёте ҳикматларининг давоми билан танишиш имконига мушарраф бўлиб турибмиз.

Гёте ҳаёти давомида табиатшунослик, жамиятшунослик, физика, кимё, биология, зоология, адабиёт ва санъат, ранг-тасвир соҳаларига қизиқиб, бу йўналишларнинг барчаси бўйича маълум маънода ўз қарашларига эга бўлган. Эътиборли жиҳати унинг ана шу турли-туман мавзулардаги пурмаъно фикрлари умуман эскирмаган. Аксинча латиф ва ҳаққоний ҳикматларни мутолаа қилиш асносида, улар айти бугунги давр руҳини ўзида ёрқин акс эттириб турганини ҳис этасиз.

Фурсатдан фойдаланиб, китобхонга Гётенинг ижод боғидан мана шундай яна бир ажиб гулдаста армуғон этган М.Аkbаров хизматига алоҳида урғу берар эканмиз, жаҳон адабиёти хазинасига салмоқли ҳисса қўшган даҳо шоирнинг бу соҳа намояндаларига берган таърифини эслатишни лозим топдик: **“Таржимонларни серғайрат, тиниб-тинчимас совчиларга ўхшатгнинг келади, улар бизга ярим пинҳон гўзалликнинг мақтовини келтириб, уни юксак даражада ёқимли қилиб кўрсатадилар; улар аслиятга зўр, кучли иштиёқ уйғотадилар”**.

Албатта, ҳар қандай таржима, айниқса, мумтоз асарлар таржимаси аслият ўрнига ҳеч ҳам даъво қила

олмайди. Зеро, устоз Эркин Воҳидов топиб айтгани-
дек:

*Ой ўртанар, кўзларида ёш,
Бағри доғу юраги қийма.
Дер: эй фалак, мен эдим Қуёш,
Нега мени қилдинг таржима?*

Гёте асарлари бағридаги ҳикматларни бир муқова
остиға жамлаб, она тилимизда Сизга ҳавола қилишга
жазм этар эканмиз, улар таржимасидаги айрим қусур
ва камчиликлар эмас, балки даҳо ижодкорнинг ўзига
хос фикр-ўйлари, ўлмас ҳикматлари мазмун-моҳия-
ти эътиборингизни кўпроқ тортади дея умид қиламиз.
Чунки ҳикматли, доно фикрлар инсон ақлини чарх-
лаши, унинг тафаккурини яна-да теранлаштириши ис-
бот топган ҳақиқатдир. Бундай заковат хазинасидан
доимо баҳраманд бўлиб туриш ҳаётда изланишни
ўзига шиор қилган замондошларимиз учун туганмас
илҳом манбаи бўлиши ҳам шубҳасиз.

*А.Х.Саидов,
профессор*

Гёте ҳикматлари бугун Германиядаги жами дорилфунунлардан ҳам кўра кўпроқ мураббийлар тайёрлаб бераётган бўлса ажаб эмас.

*Ҳуго фон Ҳофманнстал
(«Дўстлар китоби», 1922)*

ҲИКМАТЛАР ҲАЗИНАСИ

* * *

Табиат ҳар бир саҳифаси чуқур мазмунга лиммолим ягона Китобдир.

* * *

Табиат ўз ҳаракатида мудом тиним билмайди. Ҳар қандай фаолиятсизлик унинг душманидир.

* * *

Табиат тўхтовсиз янги шакллар яратади. Ҳозирги мавжуд бўлган нарсалар илгари ҳеч қачон бўлмаган; бўлиб ўтган нарсалар ҳеч қачон қайтиб келмайди; ҳамма нарса янги ва шу билан бирга эски ҳамдир.

* * *

Башариятни ўрганишнинг бош мавзуи – Инсон.

* * *

Инсон бўлиш – курашчи бўлмоқликдир.

* * *

Меҳнат устани яратади.

* * *

Ажойиб уста яратган ҳамма нарса ҳам гўзал бўлавермайди.

* * *

Қонун кучли – муҳтожлик ундан-да кучлироқдир.

* * *

Ҳақиқатга бўлган меҳр-муҳаббат ҳамиша эзгулик-ни топиш ва уни қадрлай билишда намоён бўлади.

* * *

Мукаммалликни иташ – инсон меъёридир.

* * *

Тартиб вақтни тежашга ўргатади.

* * *

Хурсандчилик билан ишга киришган ва қилган ишидан мамнун бўладиган одам бахтиёрдир.

* * *

Натижа – ишга берилган баҳо.

* * *

Хулқ – ҳар ким ўз қиёфасини кўрсатадиган кўзгу.

* * *

Аввало ўзинг ўзингга ўргата олгин, шундагина бош-қалардан ўргана оласан.

* * *

Энг катта қийинчиликлар биз уларни кутмаган жой-да пайдо бўлади.

* * *

Янги ҳақиқат учун эскича адашишдан зарарлироқ нарса йўқ.

* * *

Энг кулгили хоҳиш – бу барчага ёқиш истаги.

* * *

Арбобнинг нодонлигидан кўра даҳшатлироқ нарсайўқ.

* * *

Кимки ўз даврининг яхши фуқароси бўлса, у келгуси авлодларга ҳам замондош бўлишга ҳақлидир.

* * *

Сўз даволашдан кўра, тезроқ жароҳатлайди.

* * *

Иккита нарсадан қутулиш жуда қийин кечади; агар ўз ихтисосига ўралиб қолинса, калтафаҳмлиқдан, борди-ю, ундан четга чиқиб кетилса, – асоссизлиқдан.

* * *

Чорак соат давомида жилоланиб турган камалакни ҳам сезмай қўя бошлайдилар.

* * *

Ишонтириш – ҳар қандай илмнинг ибтидоси эмас, балки интиҳосидир.

* * *

Жанжаллашаётган икки кишининг қай бири ақллироқ бўлса, ўша айбдордир.

* * *

Ҳеч нарсаяўқотмайдиган одам бўлиш – ўта даҳшатли.

* * *

Ҳар бир кишининг феъли ва хулқ-атвори ўз олдига қўйган мақсадига эришиш йўлидаги интилишида намоён бўлади.

* * *

Хайрихоҳлик йўқ жойда хотира ҳам ғойиб бўлади.

* * *

Одамларнинг ҳақиқий характери кулганларидагина чинакамига намоён бўлади.

* * *

Енгил ҳукмронлик қилиб, қийин бошқаришга ўрганмоқ лозим.

* * *

Одамларни биз улар ўзлари ҳузуримизга келишса, ўрганолмаймиз; уларнинг қандайлигини билиш учун уларнинг ҳузурларига боришимиз лозим.

* * *

Биз, кўпинча, тафаккуримиздаги хатоларимиздан кўра, ҳуқимиздаги камчиликларни тан олишга рози бўламиз.

* * *

Илм – мана инсоннинг ҳақиқий устунлиги!..

* * *

Нимани тушунмасак, у бизга бегона.

* * *

Донишмандлик – фақат ҳақиқатдadir.

* * *

Гоялардан узоқлашган ҳар қандай одам охиروқибатда ҳиссиётлар қулига айланади.

* * *

Жуда кўп одамлар ўзларини гўё билган нарсаларини тушунаётган қилиб кўрсатадилар.

* * *

Ҳаёт, гарчи у лаҳза бўлса ҳам, бурчдир.

* * *

Бекор ўтган умр, бу – барвақт ўлим топиш демак.

* * *

Тажрибалар – бизнинг абадий ҳаёт муаллимимиз-дир.

* * *

Гарчи дунё ҳамиша олдинга қараб илгариласа-да, ёшларга барибир ҳаммасини бошидан бошлашга тўғри келаверади.

* * *

Ҳис-туйғулар алдамайди, уларга қараб чиқарилган ҳукмларгина саробдир.

* * *

Жасур фикрлар шашка ўйинини эслатади; олдиндагилар ҳалок бўлишса-да, ғалабани таъминлайдилар.

* * *

Излаган одам адашиши мумкин.

* * *

Кимки кўп нарсага эришмоқчи бўлса, ўз олдига катта талаблар қўйиши лозим.

* * *

Ҳеч ким синаб кўрмагунича кучининг қандайлигини билолмайди.

* * *

Аҳмоқни ибрат қилиб, фикрлини нодон қилиб кўрсатишдан осони йўқ.

* * *

Бегона юрт ватан бўла олмайди.

* * *

Асосланмаган фаолият, у нимага йўналтирилмасин,
ҳамиша муваффақиятсизликка олиб келади.

* * *

Вайроналик пайтида ҳар қандай сабаблар рўкач
қилинаверади, бунёд этишда эса – аниқлик талаб эти-
лади.

* * *

Нафрат – норозиликнинг фаол ҳиссиёти, ҳасад эса
мажҳулдир. Шунинг учун ҳасаднинг тез нафратга ай-
ланишига ажабланманг.

* * *

Юмор – даҳолик белгиларидан биридир, бироқ у
қўпайиб кетгудек бўлса, сифати йўқолиб, сохта бўлиб
қолади.

* * *

Мукаммал санъат асари – инсон руҳий оламининг
инъикоси, у шу маънода табиат фарзанди ҳисоблана-
ди.

* * *

Ифоданинг ўзига хослиги барча санъатлар ибтидо-
си ва интиҳосидир.

* * *

Дид билвосита эмас, балки энг мукаммал намуна-
ларга қараб ривож топади.

* * *

Санъат асарининг афзаллиги ва устунлиги унинг
мустақил ва ўзига хослигидадир.

* * *

Ҳар бир санъат асарида, у хоҳ катта ё кичик бўлсин, барча воқеалар моҳиятга бориб тақалади.

* * *

Рассомга қўйиладиган асосий талаб шуки – табиатни чуқур ўрганиб, унга уйғун ва ҳамоҳанг асарлар яратсин.

* * *

Буюк рассом на ўзининг ва на бошқаларнинг асарлари ҳақида фикр билдира олади.

* * *

Шаклни мазмун сингари обдон яхшилаб ишлаш керак; бироқ бу жараён хийла қийинроқ кечади.

* * *

Материални ҳар бир киши кўриб туради; унинг мазмуни ижодкоргагина маълум, шакл эса кўпчилик учун сирлигича қолади.

* * *

Актёрлар, томошабинлар, сахна ва томошахона ҳам-жиҳатлигидагина яхлит нарсаяратилади.

* * *

Шон-шуҳрат излаш керак эмас, унинг кетидан қувиш ҳам бефойда.

* * *

Ҳар қандай лирик асар яхлит ҳолда тўлиқ тушунарли, қисман ҳолда эса оз-моз тушунарсиз бўлиши мумкин.

* * *

Ҳар бир ёзувчи машҳур бўлгунига қадар асарларида ўз-ўзини тасвирлайди, шу мақсадда ҳатто ирода-сига қарши бориши ҳам мумкин.

* * *

Ёзувчининг мақтовга сазовор бўлиш истаги унга табиат ато этган қандайдир юксакликка кўтарилишга интилишдан ўзга нарса эмас.

* * *

Энг янги замонга мансуб энг ажойиб ёзувчиларнинг ўзига хослиги уларнинг бизга қандайдир янги гап айтишларида эмас, балки нарсалар ҳақида гўё илгари ҳеч қачон айтилмагандек гапира олишларидадир.

* * *

Ҳар бир киши тилдан фойдаланади, шунинг учун у ҳақда ҳукм чиқариши мумкин, деб ўйлайди.

* * *

Агар тутуриқсиз нарса дид билан тасвирланган бўлса, у ҳам завқ уйғотади, ҳам нафрат.

* * *

Юзаки ишқибознинг хатоси-фантазия билан техникани бевосита боғлаш истаги.

* * *

Биз ҳеч қачон ўз хоҳиш-истакларимиздан истаган нарсамизга эришганмиз, деб тасаввур қилган пайтимизчалик узоқ бўла олмаймиз.

* * *

Нимаики ўзига жалб этмас экан, у жонсиздир.

* * *

Прецедент, яъни қачонлардир содир бўлган, айтилган ёки ҳал этилган нарсани далил қилиб келтиришнинг аҳамияти катта; бироқ фақат ўтакетган расмиятчи одамнинггина бусиз иши битмайди.

* * *

Ғазаб учун далилнинг кераги йўқ. У фақат сабаб ах-
таради.

* * *

Ақлли жавоб олмоқчи бўлсанг – ақлли савол бер.

* * *

Эҳтиёткор бўлиш осон, тавба-тазарру эса қийин.

* * *

Ғоя ўрнини ақл ва тасаввур кучи эгаллаган фараз-
лар ҳам бор.

* * *

Ақлли кишилар – бебаҳо қомус.

* * *

Ғаол жоҳилликдан дахшатлироқ нарса йўқ.

* * *

Умид билан суқилган таёқ, бир кун берар мева-ю
япроқ.

* * *

Назария қуруқдир дўстим, аммо яшнар ҳаёт дарах-
ти.

* * *

Кўнгил азоби учун вақт энг зўр даво.

* * *

Шижоатни қил одат, ўйчилик зарар
Кимки бўлса оқил, мард, шуники зафар.

* * *

Ким агар тиласа Ҳақдан саховат
Ўзи ҳам мурувват кўрсатсин албат

Ким май ичмоқ бўлса – узумни эзсин,
Ким мўъжиза кутса – эътиқод этсин.

* * *

Эй иқтидор, сен қачон
Ақлга эш бўлурсан?

* * *

Сен билганни сенга қадар ҳам
Билганларни билсайдинг қани.

* * *

Такрор бўлажакдир бу.
Кимки зўрлик, қуч билан
Салтанатни олибдур, зўрлик билан тутадир.

* * *

Чинакам буюк киши камтар бўлар чинакам.

* * *

Буюк ишда тадрижийлик бор,
Дафъатанлик, онийлик – бекор.

* * *

Билки, майда нарсалар аро
Майдалашиб кетади одам.
Улуғликка ким бўлса ҳамдам
Катта ишлар қилур доимо,
Улуғ бўлар шунда ўзи ҳам.

* * *

Панд еса-да қанчалар, аммо –
Оқил бўлмас одамзот асло.

* * *

Минг бир турдан ўтурсан,
Ўзлигинга етурсан,
Инсонлик йўли йироқ.

* * *

Ёмон эмас одам бўлиш ҳам
Агар одам бўлса чинакам.

* * *

Ўзал ёнида хунук баттар хунук кўринар,
Оқил ёнида аҳмоқ баттар яна аҳмоқроқ.

* * *

Осон ов мутлоқ керак эмасдур,
Довонлар ошмоқ менга ҳавасдур.

* * *

Истак отини тинмай қистадим,
Истагимга етдим, яна истадим.

* * *

Ким эрк, ҳаёт-чун жанг қилолса ҳар кун
Эрку ҳаёт учун ўша муносиб.

* * *

Кимга интилмоқ ёрдир,
Ҳақ ўзи мададкордир.

* * *

Чинакам иқтидор йўқ бўлган жойда
Пешона теридан қанчалик фойда.

* * *

Ким сабри бўлса – ўша ҳақдир.

* * *

Инсон дунёни қанчалик билса, ўзлигини ҳам шун-
чалик англайди.

* * *

Инсон англаб бўлмайдиган нарсаларни ҳам тушу-
ниши мумкинлигига инонмоғи лозим; акс ҳолда, у бу-
лар ҳақида фикр юритмай қўйган бўлур эди.

* * *

Турли-туман тарбиявий ҳикоятлар ва ҳикматли сўзларни тўплаш тенгсиз давлатдир.

* * *

Ҳар куни ақалли битта қўшиқ эшитиш, яхши расм қўриш ва иложи бўлса, истаган бир ҳикматли сўзни ўқиб олиш даркор.

* * *

Мен, айниқса, зиддиятли ҳодисаларга синчковлигимни уйғотувчи ва ўша зиддиятларни ҳал этиб берувчи ҳар турли ихчам ҳикматли сўзларни қадрлайман.

* * *

Киши узлатда яшай олмайди, унга жамоат керак.

* * *

Фақат одамлар орасидагина киши ўз-ўзини англашга қодир.

* * *

Кишининг танҳо қолиши, айниқса, у якка ўзи ишласа беҳад ёмон; агар у бирон-бир нарсага эришмоқчи бўлса, унга ҳамдардлик ва маънавий ёрдам керак.

* * *

Айнан бошқаларнинг хайрихоҳлигидан баҳра топган ҳолдагина ҳаёт нашъали бўлади.

* * *

Ҳамиша қаҳрамон бўлиш мумкин эмасдир, лекин ҳамиша инсон бўлиб қолиш мумкин.

* * *

Киши фақат туғма хусусиятлари билангина эмас, балки ҳаётдан ўзи олган сифатлари билан ҳам ажралиб туради.

* * *

Ўзи ҳақида ҳукм чиқазишни ўрганмаган одам
бошқалар ҳақида ҳукм чиқаролмайди.

* * *

Яқин кишиларимизга ўзларига муносиб муомала
қилиб, биз уларни баттар бузамиз. Агар биз уларга
ўзларидан кўра яхшироқ одамлар дея ёндашсак, улар-
ни биз янада яхшироқ бўлишга мажбур этамиз.

* * *

Барча камчиликларидан қатъи назар, одамлар ҳар
нарсадан ҳам кўпроқ меҳрга сазовордирлар.

* * *

Гўзаллик – ҳар ерда орзу қилинган меҳмондир.

* * *

Бенаф яшашдан бевақт ўлим афзал.

* * *

Кимки курашса гар эрк ва ҳаёт деб,
Ўшанга лойиқдир эрк ҳам, ҳаёт ҳам.

* * *

Айниқса вақтни бой бериш билимдон одамга қим-
матга тушади.

* * *

Агар яхши тасарруф қилинса, ҳамиша етарлича
вақт топиш мумкин.

* * *

Ҳадеб ўйлайверган одам ҳамиша ҳам тўғри қарор-
га келавермайди.

* * *

На бўйсунилганга, на ўзининг нимага қодирлигини
кўрсатиш учун буйруқ беришга эҳтиёжи йўқ кишиги-
на чинакам бахтиёр ва улугвордир.

* * *

Зўр қувончга фақат катта меҳнат билан эришиш мумкин.

* * *

Хатто қабр ёқасида ҳам умид яшайди.

* * *

Инсон ўз бурчини бажарар экан, ўзи мажбуран қилаётган ишига муҳаббат билан қарайди.

* * *

Ишнинг қадрига етган одам унинг учун жон куйдириши керак, акс ҳолда у ўзини бошқа ҳеч нарсада кўрсатолмайди.

* * *

Истакнинг ўзи етарли эмас, ҳаракат ҳам қилиш керак.

* * *

Қўлидан келадиган ишга эмас, ўзи тушунмайдиган ишга қўл урган киши бахтсиздир.

* * *

Ҳеч қандай ишга дабдаба билан киришмаслик керак; тан-танаворлик иш тутаганда ярашади.

* * *

Ярим иш қилинди, бунга шубҳа йўқ,
У ёғига берсин сабру таҳаммул.

* * *

Меҳнат қилган ва сабрли бўлган кишига ошнодир чин бахтиёрлик.

* * *

Идеални инкор этган одам пасткашликни осонлик билан гўзаллик, деб қабул қилиши мумкин.

* * *

Гоядан қўрққан одам бора-бора ўз тушунчасини ҳам йўқотади.

* * *

Гояни фойдали, деб эътироф этиб, лекин ундан фойдалана билмаслик ҳам мумкин.

* * *

Юксак мақсадлар юзага чиқмай қолган тақдирда ҳам, биз учун амалга ошган паст ниятлардан кўра қимматлироқдир.

* * *

Мақсадга яқинлашган сайин машаққатлар ортиб боради. Лекин ҳар бир киши юлдузларга ўхшаб сокинлик билан, шошмасдан, бироқ белгиланган мақсад сари узлуксиз интиланган ҳолда ўз йўларини босиб ўтиши керак.

* * *

Одамлар воситани мақсад деб билиб, ўзларини ҳам, бошқаларни ҳам янглиштирадилар, оқибатда уларнинг бутун уринишларидан ҳеч нарса чиқмайди, чиққанда ҳам ўзлари интиланган нарсанинг акс натижаси чиқади, холос.

* * *

Шундай одамлар борки, ҳеч қандай ақлли фикрлар билан машғул эмаслар ва шунинг учун ҳам ҳеч қачон адашмайдилар.

* * *

Ҳали ёш эканмиз, хато ҳам фойдадан холи эмас, фақат уни то қаригунча судраб юрмасак бўлгани.

* * *

Нарсаларга қизиқишинг йўқолса, хотирангдан ҳам айриласан.

* * *

Бизга таълим бераётганлар ҳақи равишда бизнинг ўқитувчиларимиз, деб аталадилар, аммо бизни ўқитаётганларнинг ҳаммаси ҳам бу номга лойиқ эмас.

* * *

Агар сиз одамларни аслида қандай бўлсалар, шундайлигича, барча нуқсонлари билан қабул қилсангиз, уларни ҳеч қачон яхшилаш олмайсиз. Агарки, сиз одамлар билан идеал кишилардек муносабатда бўлсангиз, уларни ўзингиз кўрмоқни истаган юксаликка кўтаришингиз мумкин.

* * *

Чинакам шогирд бор нарсалар негизида мавҳум нарсалар ривожини ўрганади ва шу йўл билан устозига яқинлашиб боради.

* * *

Қобилият барвақтроқ билинади, аммо у уқувга айланиши зарур.

* * *

Амалий мақсадни қўзлаган кучли ақлгина дунёдаги энг мақбул ақлдир.

* * *

Хурсанд одамга бутун олам қувноқ кўринади.

* * *

Ақл билан тузатиш мумкин бўлмаган телбалик йўқ ва тентаклик билан айнитиш мумкин бўлмаган ақл ҳам йўқ.

* * *

Барча ўғрилар ичида энг ёмони аҳмоқ; у бир пайтнинг ўзида ҳам вақтимизни, ҳам кайфиятимизни ўғирлайди.

* * *

Оқил одам йўл қўйган беъманигарчилик, ҳарқалай
унча-мунча бўлмайди.

* * *

Аҳмоқлар ҳам, оқиллар ҳам беэиёндирлар; фақат
чала аҳмоқлар билан чала оқиллар ёмон.

* * *

Ўзини ақлли кўрсатишга уринган аҳмоқдан ҳам
кўра хатарлироқ кимса йўқ.

* * *

Ўртамиёна одамлар учун даҳолар ҳам мангу яша-
майди-ку, дейишнинг ўзи катта тасалли.

* * *

Одамлар ўзлари нимага ноқобил бўлсалар, ўшани
ёмонлашга одатланганлар.

* * *

Қаердаки тентаклик андоза бўлса, телбалик ақл, деб
қабул қилинади.

* * *

Кимки ўзга тилларни билмас экан, ўз тили ҳақида
ҳам ҳеч нима билмайди.

* * *

Ишонч билан гапир, ана шунда сўз ҳам, тингловчи-
ларни маҳлиё этиш ҳам ўз-ўзидан кела қолади.

* * *

Янглиш йўлдаги одам ўзида куч ва ҳақиқат етиш-
маганлиги сабабли унинг ўрнини қизиққонликка бе-
ради.

* * *

Мухолифнинг билан баҳслаша туриб, ўз ожизлигинингни англай бошладингми, баҳсни тўхтат, – акс ҳолда, қанча кўп гапирганинг сайин баттар бемаъни аҳволга тушаверасан.

* * *

Энг яхши санъат асарларини вақти-вақти билан такрор синчиклаб кўриб турмоқ зарур; уларда кўз илғамас теранлик яширинган бўлади.

* * *

Дид ўртамиёна эмас, энг мукаммал материал негизда ривожланади.

* * *

Ўртамиёна китобларни керагидан ортиқ ўқиб, беҳуда вақт сарфлайдилар. Аслида ҳайратланган нарсангнигина ўқишинг лозим.

* * *

Ҳаётга инон, ахир у ҳар қандай китобдан ҳам яхшироқ таълим беради-ку.

* * *

Табиат инсонни зулмат билан ўраган ва уни мангу ёруғликка интилишга мажбур этади.

* * *

Меҳнатсиз чинакам буюклик бўлиши мумкин эмас.

* * *

Пишиб етилган ва замон тақозо этган фикрлар бири-биридан мустасно тарзда бири-бирига юзларча мияларда туғилиши ҳам мумкин.

* * *

Бирор-бир фан олға силжиши ва унинг ривожига янада мукаммал бўлиши учун, фаразлар ҳам худди тажриба ва кузатишлардан олинган натижалар сингари зарурдир.

* * *

Фаразлар гўё бино олдига тикланган, уй битгач, олиб ташланадиган ҳавозалардир; улар қурувчи учун зарур, бироқ уларни бино, деб ўйламаслиги керак.

* * *

Ўзгалар топган нафосатни сен ўзинг учун топсанг, уни билиб қадрига етсанг – ахир, бу ҳам яратишдан кам эмас-ку.

* * *

Фақат тажрибагина бизни ҳаёт неъматларини қадрлашга ўргатади.

* * *

Ҳақиқатдан кўра хатони топиш осон. Хато кўришиб туради, уни дарров пайқайсан, ҳақиқат эса пинҳон яширинган бўлади ва уни ҳар ким ҳам топавермайди.

* * *

Буюк одамдан биз аввало ҳақиқатга муҳаббатни талаб қиламиз.

* * *

Кимки мақбул ҳақиқатларга қарши бош кўтарса, уларни алангалатади; учқунлар эса ҳар ёнга тарқаб, нур таратади.

* * *

Янги ҳақиқат ҳаммадан кўра кўпроқ эски хатолардан заҳмат чекади.

* * *

Ҳақиқатни бетўхтов такрорлаб туриш керак, чунки атрофимизда ҳамиша хатолар такрорланиб туради.

* * *

Кўплар ҳақиқат билан фақат шу боисдан олишадиларки, мабодо улар ҳақиқатни тан олсалар, ўша заҳотиёқ изсиз йўқолиб кетадилар.

* * *

Бошқалар тан олган ҳақиқатни тан олиш билан ўз қиёфасини йўқотишдан чўчийдиганлар ҳаммадан баттарроқ янглишадилар.

* * *

Уйқудан уйғонилганидек, хато ҳам ҳақиқатга шу қадар тааллуқлидир. Хатодан уйғонилгач, одам ҳақиқатга янгича иштиёқ билан қарайди.

* * *

Кимки фикрни иш билан, ишни фикр билан текшириб туриш қоидасига амал қилса, у янглишмайди, янглишган тақдирда ҳам тезда тўғри йўлга тушиб олади.

* * *

Инсон учун билим орттиришнинг ўзи кифоя эмас, олинган билимни тараққиёт йўлида сарфлашни ҳам билмоқ лозим.

* * *

Билимнинг ўзи кифоя эмас, уни қўллай билиш керак. Истакнинг ўзи етмайди, уни рўёбга чиқармоқ лозим.

* * *

Жазолай олмайдиган судья пировард натижада жиноятчининг шеригига айланади.

* * *

Давлатингдан айрилсанг – кўп нарса йўқотасан, номусингдан айрилсанг – кўп нарса йўқотасан, мардлингдан айрилсанг – ҳамма нарсангни йўқотасан.

* * *

Ким ўзини катта олмаса, у ўзи ўйлагандан кўра дурустроқ одамдир.

* * *

Ўз номукаммаллигингни англашинг камолотга етаклайди.

* * *

Ўз нафсини тия билган ҳалол одам олғир, учарларнинг бутун найранглари кўпинча яққол кўриб туради.

* * *

Ақл ва виждонни ўз ҳуқуқларидан маҳрум этиб бўлмайди. Ёлғонлаш мумкиндир-у, аммо уларни алдаш қийин.

* * *

Кимки дунёда ўз дўстлари борлигини билмас экан, дунё ҳам уни билиши шарт эмас.

* * *

Чинакам фаол дўстлик ўзаро бир-бирини суяшдир. Дўстим менинг ниятларимни қўллайди, мен эса уни қувватлайман, шу тарзда, гарчанд фикрларимиз турлича бўлса-да, биз биргалашиб олға борамиз.

* * *

Дўстликка садоқат ва уни авайлашнинг энг яхши йўли биз нима иш билан машғуллигимизни бир-биримизга айтиб туришимиздир. Одамлар ўз фаолиятлари туфайли бир-бирлари билан янада аҳилроқ бўлиб кетадилар.

* * *

Дўстлар ҳаётда бирга одим ташлашса, дўстим менинг ниятларимни қўлласа, мен эса уникини маъқулласам, фаол, мазмундор ва чинакам дўстлик шудир.

* * *

Покиза ёшликка хос илк муҳаббат ҳамиша олижанобликка интилади. Табиат гўё бир жинс иккинчисидан яхшилик ва гўзалликни туйғу орқали қабул қилиб олишини истаётгандек.

* * *

Ҳаяжон тўлқини, ҳасрат, табассум,
Ширин хаёллару, жон олар маъсум,
Нозик иболару сенгадир исён –
Муҳаббат соҳиби бахтиёр инсон.

* * *

Ошиқлар висолига ҳамиша вақт етмайди.

* * *

Эркак киши танлаган қайлиққа қараб туриб, у одамнинг кимлиги, ўз қадр-қимматини биладимийўқми, осонгина билса бўлади.

* * *

Ота дунёдан кўз юмганда, болаларига ота ўрнини боса оладиган аёл чинакам онадир.

* * *

Характер ҳар кимнинг ўз олдига қўйган мақсадларига эришиш учун ғайрат билан интилишдан иборат.

* * *

Характер катта ёхуд кичик ишда ўз қобилиятинг етишини ҳис қилган нарсангнингина изчиллик билан амалга оширишингдан иборатдир.

* * *

Инсоннинг ҳаёти – мана унинг характери.

* * *

Аждодлар ҳурматини чин қалбдан бажо келтирувчи киши бахтлидир.

* * *

Талант сукунат қўйнида етилади, характер ҳаёт бўронларида тобланади.

* * *

Жиддий, теран, ҳақиқий ирода, энг аввало, мақсадга эришишга бўлган ишонч тасаввури билан уйғунликда ифодаланади.

* * *

Инсоннинг имкони борича вазиятни кўпроқ баҳолаб, иложи борича вазиятга ўзини камроқ баҳолатиши, сўзсиз, унинг энг буюк хизмати бўлиб қолаверади.

* * *

Ҳар қандай ташқи одоб ўзининг ички пойдеворига эга.

* * *

Ўзингни ўз қобилиятингдан устун қўйишинг ҳам, ўзингни камситишинг ҳам ярамайди.

* * *

Биз ўзимизда боодоблик туйғусини ривожлантирмоғимиз керак, акс ҳолда, кишилар ҳурматини қозониб бўлгач, уни тезда бой бериб қўйишимиз ҳам мумкин. Бу сабоқ кишига ниҳоятда қимматга тушади ва афсуски, ўз авлодини ҳам бу офир қарздан қутултира олмайди.

* * *

Кўрнамаклик – ожизлик аломатидир. Буюк зотлар ҳеч вақт кўрнамак бўлмайдилар.

* * *

Биздан нимадир яхшилик кўрган одамимизни учратсак, дарҳол унинг миннатдорчилик билдиришини эслаб қоламиз. Ваҳоланки, ўзимиз миннатдорчилик билдиришимиз керак бўлган кишиларни кўрганимизда эса бу нарса ҳаёлимизга ҳам келмайди.

* * *

Яхши маслаҳатни қабул қилмоқ – шахсий имкониятларни янада оширмоқ, деган сўз.

* * *

Ҳар қандай киши ҳам ўзи тушунадиган нарсага қулоқ солади.

* * *

Инсоният агар бу қадар сархуш бўлмаганда эди, ақл бовар қилмас ютуқларни қўлга киритишга қурби етган бўларди.

* * *

Мен туни билан бош оғриғини келтириб чиқарувчи майхўрликка берилиб, кундузи ихраб ётадиган кишиларга ўхшашни сира-сира истамасдим.

* * *

Қўрқоқ хавф ўтганидан кейингина дўқ-пўписа қилади.

* * *

Камчилиги, айниқса, руҳий камчилиги бор кишилар доимо ўзлари ҳақида юқори фикрда бўладилар. Гўё сахий табиат кимни бошида ақлдан қисган бўлса,

ўша камчиликни тўлдириш учун манманликни қўшимча чора сифатида юборгандек.

* * *

Киши янглишган пайтда ҳар қандай одам буниси сезади; аммо алдаётганда эса ҳамма ҳам сезавермайди.

* * *

Юрганимда тафаккурим тиниқлашиб, фикрни ифода этишнинг янада яхшироқ усуллари топаман.

* * *

Агар одам ўз танаси ёки руҳий ҳолатини тадқиқ этишга киришса, албатта, ўзини касал деб топади.

* * *

Ёшликдаги камчиликларни қаригунча сақлаб қолиш керак эмас, чунки қариликнинг ўз қусурлари бўлади.

* * *

Кексая олиш санъатидан кўра, уни енга олиш санъати буюкроқ.

* * *

Қариганда ёшликдагига нисбатан кўпроқ ишлаш керак.

* * *

Ўлимдан қўрқиш ҳам, қўрқмаслик ҳам мумкин, у – муқаррар нарса.

* * *

Наҳот муҳаббат билан ақл ўртасида бирон-бир умумийлик бўлса!

* * *

Барча нарсага қизиқишини йўқотган одам хотирасидан ҳам айрилади.

* * *

Биз келажакка умид билан боқамиз, чунки ундаги ҳаракатланиб турадиган тасодифларни сокин истакларимиз билан ўз фойдамизга буриб юборишни жуда хоҳаймиз.

* * *

Бизга катта давраларда бўлиш осон эмас, бироқ кўп кишиларни бир-бирлари билан таништирган тасодиф бизга ҳам ўз дўстларимизни олиб келса ажабмас, деган туйғудан дилимиз таскин топади.

* * *

Одамнинг ўртамиёна, камтарона яшагиси келади, то қарздор ё диндорга айланмагунича шундай яшайди ҳам.

* * *

Эътироф этиш – моҳият, буни қандай бўлса, шундайлигича қабул қилиш эса таълимдир.

* * *

Агар бошқаларни кўпроқ нотўғри тушунаётганини англаганида, одамлар орасида ҳеч ким кўп гапирмаган бўлар эди.

* * *

Бировларнинг гапларини қайта такрор айтаётганимизда ўзгартириб юборамиз, чунки уларни ўзимиз тушунмаган бўламиз.

* * *

Кимки агар бошқалар олдида ёлғиз ўзи тингловчиларга хушомад қилмасдан узоқ гапираверадиган бўлса, йиғилганларни безор қилади.

* * *

Ҳар бир айтилган сўз тескари маъно уйғотади.

* * *

Зиддият ва хушомад бор жойда суҳбат қовушмайди.

* * *

Бир-бирига ўзаро самимий ҳурмат-эҳтиром ила муносабатда бўладиган аҳли мажлис энг ёқимли жамоат ҳисобланади.

* * *

Маъно касб этадиган ахлоқий қарама-қаршилик беозор бўлса-да, кулги уйғотади.

* * *

Ҳассос одам кўпинча қуладиган нарса бўлмаса ҳам кулаверади. Шу тариқа ўзининг ботиний роҳатбахш туйғуларини намоён қилади.

* * *

Ақли одам деярли барча нарсаларни кулгили, деб ҳисоблайди, фаросатли киши эса йўқ.

* * *

Ёши бир жойга бориб қолган одамнинг ёш хотинлар кетидан чопиб юриши уят. «Ахир бу – ёшаришнинг бирдан-бир, ягона воситаси-ку», дермиш у бунга жавобан, «буни ким ҳам хоҳламайди, дейсиз».

* * *

Нуқсон, камчиликларимизни юзимизга айтишса, тан оламиз, жазоланишга ҳам тайёرمىз, ҳатто уларни деб, анча-мунча азобга ҳам чидаймиз; аммо улардан қутулишга келганда, сабр-қаноат қила олмаймиз.

* * *

Муайян қусурлар айрим шахс учун хос бўлиши мумкин, балки. Бироқ агар эски дўстларимиз маълум фазилатларини йўқотиб қўйишса, унда биз, албатта, ранжиган бўлар эдик.

* * *

Агар кимнингдир ўз иш услубига зид равишда бирор хатти-ҳаракат қилаётганини кўрсак: «у энди татомом бўлди», деймиз.

* * *

Камчилик, иллатларимиздан қай бирларини сақлаб қолдирганимиз маъқул? Менимча, бировга қаттиқ гапиргандан кўра, унга хушомад қилганимиз маъқулроқ.

* * *

Ишқибозлик – қусур ёки фазилатнинг юқори даражадаги кўринишидир.

* * *

Бизнинг майл-ҳавасларимизни Қақнус қушга ўхшатиш мумкин. Бири ёниб битса, шу заҳоти кул ичидан яна янгиси чиқиб келаверади.

* * *

Қаттиқ ишқибозликлар бедаво хасталикларни эслатади. Уларни тузатаман, деганинг сайин хавф-хатар баттар кучайиб бораверади.

* * *

Иштиёқ имон-эътиқод билан юксалиб, мўътадиллашиб боради. Акс ҳолда, ўзимиз суйган нарсаларга ишониб, индамай тургандан кўра, эҳтимол, ўрта кўчани танлаган маъқулроқ бўлармиди.

* * *

Дунёда ҳар бир киши ўзининг муносиб баҳосини топади; бироқ у ўзини бирон нимага бағишлаши ҳам керак. Одатда халақит берадиган номақбул одамлар эътиборсиз, ҳақир кишилардан кўра тезроқ тил топишиб кетадилар.

* * *

Жамият бўйнига барча нарсани юклаш мумкин, фақат оқибати ёмон бўлмаса бас.

* * *

Ўзуримизга келган одамлардан кетишлари биланоқ ҳар турли камчиликлар ахтариб, улар ҳақида у қадар ёқимли бўлмаган фикр-мулоҳаза билдиришни, албатта, табиий деб ҳисоблайман; чунки ҳар биримиз ўз андозамиздан келиб чиқиб, баҳо бериш ҳуқуқига эгамиз. Фақат ўзини ақлли, деб ҳисоблайдиган ҳамда калтабин одамларгина бундай ҳолларда ўзларига ортиқча баҳо бериб юборишдан тийи-лолмай қоладилар.

* * *

Биз яхши ахлоқ ва ҳулқимиз воситасида куч, зўрлик ва ҳаттоки зўравонлик билан ҳам эришиб бўлмай-диган нарсаларни қўлга киритишимиз мумкин.

* * *

Аёллар билан муомала – яхши ахлоқ унсуридир.

* * *

Инсоннинг характери, ўзига хос хусусиятлари қандай қилиб унинг турмуш тарзи билан сақланиб қолиши мумкин?

* * *

Ўзига хослик, аввало, турмуш тарзида акс этиши керак. Машҳур бўлишни ҳар бир одам хоҳлайди, бироқ бу ноқулай, номатлуб йўсинда бўлмаслиги лозим.

* * *

Билимли аскар жамиятда бўлганидек, ҳаётда ҳам муваффақиятларга эришиши мумкин.

* * *

Ношуд ҳарбийлар ирода билан иш кўриш ўрнига кўпинча кўнгилчанликка йўл қўядилар, мушкул аҳволда ҳам улардан шундай кўргиликни кутиш мумкин.

* * *

Баъзан шунақанги бўшашган, қовушмаган оддий фуқарога дуч келасанки, жонинг ҳиқилдоғингга келади. Бамисоли йўнилмаган таёқ, ундан қандай қилиб назокат кутиш мумкин.

* * *

Чуқур ҳурмат-эҳтиром кўрсатилган жойда лақмалик қилиш ҳамиша кулгили, қизиқ, ғалати ҳолатларга олиб келишини билганида, ҳеч ким хушомад гапларни айтмасдан олдин бошидан шляпасини ечмаган бўлар эди.

* * *

Хушмуомалаликнинг ҳеч қандай ташқи белгиси йўқки, у теран ахлоқий асосга эга бўлмаган бўлсин. Мана шу асос ва аломат айти бир вақтда етказиб берилса, ҳақиқий тарбия шу.

* * *

Қалбан хушмуомалалик ҳам бор; у муҳаббатга яқин бўлиб, ундан ташқи хулқнинг энг мақбул муомаласи келиб чиқади.

* * *

Ихтиёрий боғлиқлик энг гўзал ҳолатдир, уни муҳаббатсиз қандай тасаввур қилиш мумкин?!

* * *

Кимки ўзини эркин эмас-у, озод деб ҳисобласа, у энди кул эмас.

* * *

Кимки лаҳзага ўзини боғлиқ, деб ҳисобласа, ўзини озод деб санаши мумкин. Боғлиқман дейишга журъат этсагина, ўзини озод ҳис этиши мумкин.

* * *

Бирор кишининг устунлигини тан олиб, унга нисбатан меҳр-муҳаббатли муносабатдан бошқа нажот йўли йўқ.

* * *

Камердинер (шахсий уй хизматкори)дан қаҳрамон чиқмайди, дейишади. Бунинг боиси шуки, зўрни зўр тан олади. Камердинернинг баҳосини, эҳтимол, ўзининг тенги берса, ажаб эмас.

* * *

Буюк инсонлар тарихда ҳамиша бирор нуқсонлари билан ном қолдирган бўлишади.

* * *

Одатда одамларни аслидагидан кўра хатарлироқ, деб ҳисоблашади.

* * *

Дунёдан безор бўлсанг, нажот санъатдадир, агар дунё билан боғланмоқчи бўлсанг, яна санъат жонингга оро киради.

* * *

Юксак бахт-саодатга эришган лаҳзада ҳам, бошимизга офир мусибат тушган дамда ҳам санъаткор кўмагига муҳтожлик сезамиз.

* * *

Санъат қийин ва эзгу ишлар билан шуғулланади.

* * *

Қийин нарсаларга енгил ёндашилаётганини кўриш бизни иложи йўқ нарсаларни ҳам ҳал этишга ундайди.

* * *

Манзилга яқинлашганинг сайин, қийинчиликлар янада ортиб боради.

* * *

Экиш-тикиш ҳосилни йиғиб олишчалик оғир эмас.

* * *

Табиий соддалик воқелик билан чамбарчас боғланган. Воқеликни биз ахлоқий муносабатсиз бир тарзда умумийлик, деб атаймиз.

* * *

Санъат, ўз-ўзидан олижанобликдир; шунинг учун санъаткорни ҳеч қандай тубанлик кўрқита олмайди. Санъат инсоннинг фазилатларини оширади, уни яхши хислатли қилиб тарбиялайди, шу тариқа биз буюк санъаткорларнинг ўз улугворлик ҳуқуқларидан жасорат билан фойдаланаётганини кўрамиз.

* * *

Ҳар бир санъаткорда довжураклик куртаги мужасам бўлади, бусиз истеъдодни тасаввур қилиб ҳам бўлмайди, бу нарса, айниқса, уни чеклаб қўймоқчи ёки бир томонлама мақсадлар учун ёллаб, ундан фойдаланмоқчи бўлишганда, янада фаоллашиб, яққолроқ намоён бўлади.

* * *

Иш агар бемаъниликкача етиб бормаса, чидаса бўлади.

* * *

Муайян китоблар, улардан бирон нима ўрганиш учун эмас, балки муаллиф ўзи бирон нарсани билгани-йўқми, шунини билиб олиш учунгина ёзилгандек таассурот қолдиради.

* * *

Одамлар сузмани, ундан қаймоқ чиқадими-йўқми, деб аямай савалашади.

* * *

Ўзни чала ҳақиқатлар билан алдайдиган миядан кўра, узил-кесил адашган мия ўрнига қўйиб кўрган маъқулроқ.

* * *

Немис (олмон)ларнинг санъатга нисбатан ишончсизликка мойиллиги қўл учиди, хўжақўрсин ишларнинг мавжудлигидан келиб чиққан; чунки кимки ўзи шундай иш қилсагина ҳақиқатнинг юзага чиқишига йўл қўймайди, акс ҳолда ўзининг асли ким эканлиги аён бўлиб қолади.

* * *

Фавқулодда қобилиятли бир инсоннинг ўзи билан ўзи бўлиб, майда ташвишлар билан ўралашиб, вақтини беҳуда соғуриб, ҳеч бир муваффақиятга эриша олмаганини кўриб туриб, афсусланасан, киши. Бунга аянчли мисол тариқасида Бюргерни келтириш мумкин.

* * *

Ижодкор ўз ўқувчиларидан кутадиган энг катта эҳтиром унинг улар учун нима ярата олишида эмас, балки ҳар бир қадамида ўзининг ҳамда бошқаларнинг илмини тўғри ва фойдали, деб билишидадир.

* * *

Немис фикр эркинлигига эга, шунданми у ўзида дид ҳамда руҳий озодлик етишмаслигини сезмайди.

* * *

Дунё ўзи жумбоқларга тўлиб-тошиб ётибди, бас шундай экан, энг оддий ҳодисаларни ҳам баъзан жумбоққа айлантириб юбориш жоизмикин?

* * *

Энг ингичка соч толасининг ҳам сояси бор.

* * *

Ҳаётимда нотўғри тенденциялар билан ишлаш шунга олиб келдики, пировард натижада тўғри тушунишни ўргандим.

* * *

Сахийлик ҳар бир кишида, айниқса, агар у тавозе билан амалга оширилса, хайрихоҳлик уйғотади.

* * *

Момақалдироқ бўлишидан олдин энг охирида осмонга чанг-тўзон кўтарилади, кейин уни узоқ вақт босишга тўғри келади.

* * *

Одамлар бир-бирини осонгина, яхши ният ва истакнинг ўзи билангина билиб ололмайдилар, бунга яна ёмон ният ҳам келиб қўшиладики, у ҳаммаёқни расво қилади.

* * *

Одамлар бир-бирларини, агар кимдир ўзини бошқа биров билан тенглаштиришга ҳаракат қилавермаганида эди, яхшироқ билиб олишлари мумкин бўларди.

* * *

Таниқли кишилар бу борада бошқаларга қараган-да янада омадсизроқ; одамлар ўзларини уларга қиёс-ламаса-да, уларни алоҳида эътибор билан кузата бошлайдилар.

* * *

Дунё шундайки, гап бировни яхши билишда эмас, балки айнан шу лаҳзада олдимизда турган одамдан ақллироқ бўлишимизда қолган. Барча ярмаркалар ва бозорчилар бунга гувоҳ.

* * *

Сув бўлгани билан бақа ҳамма жойда ҳам бўлавермайди, аммо бақа бор ерда сув албатта бўлади.

* * *

Олиш ва бериш, топиш ва йўқотиш хусусида юксак маънодаги метаморфозани Данте аллақачон ажойиб тарзда тасвирлаб берган.

* * *

Ҳар биримизнинг табиатимизда нимадир борки, агар уни очиқ айтадиган бўлсак, атрофдагиларга ёқмаган бўларди.

* * *

Инсон табиати шундайки, у баъзида кайф қилишни истаб қолади; тамаки чекиш, ароқ ичиш, гиёҳвандлик сабаблари шундан.

* * *

Арбоб учун энг муҳими, аввало, унинг ўзи одил бўлиши лозим; бунинг ижросини эса бошқаларга қўйиб берсин.

* * *

Кўпчилик қўлига болға олиб, деворга айлантириб
мих қоқаётган пайтида ҳар гал айнан мўлжаллаган
жойга урдим, деб ўйлайди.

* * *

Французча сўзлар ёзилган лотинча сўзлардан эмас,
балки талаффуз қилинган сўзлардан ҳосил бўлган.

* * *

Тасодифий воқеликни биз умумийлик, деб атай-
миз, унда биз на табиат қонунини ва на оний эркин-
ликни пайқай оламиз.

* * *

Баданнинг майда-майда бўлакчаларга бўлинганли-
ги ва ундаги нуқтали чизиқлар ҳайвонга ўхшашлик-
дан дарак беради.

* * *

Ҳикоялар ёзиш бошдан ўтган кечинмаларни бошқа
бировларга ошириб, ундан қутулишнинг бир йўлидир.

* * *

Бирор кимса кимдандир маъноли ва сермазмун
ҳикоялар тинглагани билан дарров сермахсул бўлиб
кетавермайди; бунда унинг ёдига бутунлай ўзига та-
ниш бўлган воқеалар тушади, холос.

* * *

Ожиз одамлар хайрихоҳликдан мустақиллик рам-
зи сифатида фойдаланишади.

* * *

Карикатурада юмористик руҳ етишмаса, бундан
ёмони бўлмайди.

* * *

Кишининг агар бирон нимага имони комил бўлса, уни бошқаришга ўзида ҳамиша куч топа олади.

* * *

Агарда оний ҳукм етишмаса, хотира ғойиб бўлади.

* * *

Ўз устидан ўзи ҳукм чиқара олади, деб ҳеч қай бир миллат устидан ҳукм чиқариб бўлмайди. Бундайин улкан устунликка жуда кеч эришилади.

* * *

Сўзларимга эътироз билдириш ўрнига улар менинг ақлим бўйича ҳаракат қилишлари лозим эди.

* * *

Табиат азоб-қийноқлар хусусида сукут сақлайди; унинг бамаъни саволга жавоби: Ҳа! Ҳа! Йўқ! Йўқ! Қолган бошқа барчаси эса ёмонликдандир.

* * *

Одамларни ҳақиқатнинг оддийлиги ранжитади; улар ундан ўз манфаатлари йўлида фойдаланишлари учун ҳали яна озмунча тер тўкишларига тўғри келишини ўйлаб кўришлари лозим.

* * *

Мактабга ягона бир инсон сифатида қараш мумкин, у юз йил ўзи билан ўзи гаплашади ва баъзан моҳиятан бемаъни туюлса-да, ҳеч бир нарса мутлақо кўнглига урмайди.

* * *

Сохта таълимотни рад этиб бўлмайди, чунки у ёлгон нарсага ҳақиқат, деб ишонади. Бироқ бунинг нотўғри эканлигини такрор-такрор айтиш мумкин ва керак.

* * *

Барча доно рақибларнинг хатти-ҳаракатларини кўмир титишга ўхшатиш мумкин, шу сабаб одатда ўт олмайдиган нарсa уёқ-буёққа ишқаланиб, ахийри аланга олади.

* * *

Агар инсон табиатан олижаноб бўлмаганида, у ер юзидаги энг улуг мавжудот бўла олмас эди.

* * *

Аллақачонлар топилган нарсa яна аста кўмиб қўйилаяпти; Тючо кометаларнинг доимий жисмлар эканлигини исботлаш учун қанча қуйиб-пишди, Сенека эса бу борада аллақачон шуҳрат қозонган эди!

* * *

Антиподлар ҳақида бир-бирларини обориб, обкелиб, қанчалар тортишишмади, дейсиз!

* * *

Айрим даҳоларнинг баъзи бир тентакликлари ҳам борки, уларга қўл силташ лозим бўлади.

* * *

Қор – алдамчи озодалиқдир.

* * *

Кимки ғоядан чўчиса, тушунчадан ҳам маҳрум бўлади.

* * *

Ўзимиз ҳамиша ўқиб-ўрганиб келган устозларимизни одил, деб ҳисоблаймиз. Афсуски, уларнинг ҳеч қайсиси ушбу унвонга сазовор эмас.

* * *

Барча лирик нарсалар яхлит олганда жуда бамаъни, алоҳида ҳолда эса бир оз бемаъни бўлиши мумкин.

* * *

Сизларнинг ҳолатингиз денгизни эслатади, уни қандай номлар билан атамайлик, пировардида барибир шўр сув бўлиб қолаверади.

* * *

Роман субъектив эпопея бўлиб, унда муаллиф дунё ҳақида ўз услуби бўйича фикр юритишга ижозат сўрайди. Аввало гап шундаки, у ўз йўсинига эгамикин, қолгани эса бир гап бўлар.

* * *

Ҳамроҳинг қувноқ бўлса, йўлда зерикмайсан.

* * *

Қуёш нурида ахлат ҳам ялтираб кўринади.

* * *

Тегирмончи бор буғдойни ўзим тортаяпман, деб ўйлайди.

* * *

Кимки ўз умри интиҳосини ибтидоси билан боғлай олса, у энг бахтиёр инсондир.

* * *

Инсон табиатан ўжар ва зиддиятли; уни фойдага ялиниб ҳам кўндириб бўлмайди, зиёнга эса ўламан обло тоқати йўқ.

* * *

Эҳтиёткорлик осон, эҳтиётсизлик қийин.

* * *

Саҳродаги ҳиндулар балиқ емасликка қасам ичган.

* * *

Илм-фанда кекса кишилар биладиган кўҳна ҳақиқатларни излаб топиб, уларни янада такомиллаштириш ниҳоятда мақтовга сазовор иш саналади.

* * *

Бир нарса аниқ ва ҳайратланарлики, ҳақиқат билан хатонинг манбаи бир; шунданми, кўпинча хатога ҳеч бир зиён етмагани ҳолда ҳақиқат кўп озор чекади.

* * *

Ҳар бир киши ўзига хос хусусиятларга эга ва улардан қутула олмайди; шуниси борки, кўпчилик ана шу ўзига хос, кўпинча беозор хусусиятлари сабаб ҳалок бўлади.

* * *

Санъат ва илм-фанда ҳам, кундалик ҳаётда бўлганидек, энг муҳими объектларни табиатига кўра тўғри талқин қилиб, тадқиқ эта олишдир.

* * *

Мен дунёнинг фонийлигидан оҳ-воҳ чекиб, арзимас ҳою ҳавасларга бериладиган кишиларга ачинаман. Бизнинг вазифамиз – ана шу фонийликни боқийликка айлантириш-ку, ахир; бунинг учун эса иккисининг ҳам қадрига етиш лозим.

* * *

Ҳозирги замонда ҳеч ким жим турмаслиги ёки ён бермаслиги лозим; гапириб, ҳаракат қилиб туриш керак, мақсад қолиб бўлиш эмас, ўз ўрнини сақлаш; бунда кўпчилик бўладими, озчилик бўладими, мутлақо фарқи йўқ.

* * *

Дин-иймон уйдаги махфий маблағ, давлат ёрдам ва омонат кассалари одамларга қора кунда мадад бергани каби, диндор ҳам ундан ўз фоизини ўзи ҳеч кимга билдирмасдан олаверади.

* * *

Ҳаёт қанчалар оддий кўринса ҳам, одатдаги ва кундалик турмуш ташвишлари нечоғли осон ҳал этилаётгандек туюлса-да, барибир у кундан-кунга муайян юксак талаблар қўйишда ва уларнинг бажарилиши учун воситаларни қидириб топишда давом этаверади.

* * *

Ҳақиқий обскурантизм (жаҳолатпарастлик) чин, аниқ-равшан ва фойдали нарсаларнинг тарқалишига тўсқинлик қилиш эмас, балки ёлгон, сохта, қалбакиликни жорий этишдир.

* * *

Хатони пайқаш ҳақиқатни топишдан кўра хийла осонроқ, у (хато) юзага чиқади, уни дарҳол кўриш мумкин; ҳақиқат эса анча чуқур, унга етиб бориш ҳар кимнинг иши эмас.

* * *

Барчамиз ўтмиш билан яшаймиз, умримиз ҳам ўтмиш билан ўз поёнига етади.

* * *

Ахлоқий-эмпирик дунё, асосан, ёмон ният ва ҳасаддан иборат.

* * *

Ирим-сирим ҳаёт поэзияси, шунинг учун ирим-сиримларга ишониш шоир учун зиён қилмайди.

* * *

Ишчан одамларга кўпчиликнинг иши тушади, аммо бундай кишилар ҳамиша дардисар бўлади.

* * *

Мемуарлар юқоридан қуйига ёки қуйидан юқорига: ҳамиша бир-бирларига дуч келишлари керак.

* * *

Агар одамлар ўз бурчларини сидқидилдан бажаришларини ва қонунларга оғишмай амал қилишларини истасангиз, уларга яхши ҳақ тўлаш лозим бўлади.

* * *

Бирор жой романтикаси, деганда ўтмиш шакл-шайиши остидаги улғурликнинг сокин туйғусини ёки бошқача қилиб айтганда ёлғизлик, йўқлик (ҳозир бўлмаслик), узлатни тушуниш мумкин.

* * *

Ўғул нарсалар табиат сирли қонуниятларининг намайиши, бусиз улар абадий сирлигича қолиб кетиши мумкин эди.

* * *

Самимий бўлишга ваъда бера оламан, бирор партига мансуб бўлмасликка эса, йўқ.

* * *

Ношукурлик ҳамиша ожизликнинг бир кўринишидир. Ишчан одамларнинг ношукур бўлишганини сира ҳам кўрмаганман.

* * *

Эзгулик ва одилликни амалга оширишга хизмат қиладиган пок ўртамеъна ҳаракат жуда кам учрайди; биз одатда сусткашликка мойил ўта расмиятчилик ёки шошқалоқ, пала-партиш кўполликка дуч келамиз.

* * *

Латифалар ва ҳикматлар тўплами агар жаҳонгашта одам латифалар билан хушхулқ давраларга файз кирита олса, ҳикматларни ҳам ўз ўрнида эслатиб қўйса, унинг учун буюк хазинадир.

* * *

Санъаткорга қарата: «Табиатдан уқиб, ўрган!» дейишади. Бироқ оддийликдан улуғворликни, бемаъниликдан гўзалликни ажрата билиш осон иш эмас.

* * *

Ҳамдардлик йўқ жойда хотира ҳам йўқолади.

* * *

Дунё бамисоли дарз кетган жом: у гулдираса-да, жангламайди.

* * *

Ёш дилетант (юзаки ишқибоз)ларнинг хиралик ва бетакаллуфлигига хайрихоҳлик билан чидаш керак; пировардида улар санъатнинг чинакам шайдоларига айланадилар.

* * *

Ақлли, мулоҳазали, зеҳни ўткир инсонларни қомусий луғатга қиёслаш мумкин.

* * *

Ўз-ўзимга ва ташқи дунёга бўлган муносабатимни биламанми, мана шуни ҳақиқат, деб атайман. Шу тариқа ҳар бир киши ўз ҳақиқатига эга бўлиши мумкин – бундан бошқача бўлиши мумкин эмас.

* * *

Кимгаки табиат ўз сирларини очиқ-ойдин оча бошласа, у ўзида унинг энг муносиб тушунтириб берувчиси – санъат учун иштиёқ сезади.

* * *

Вақт – ўзи бир унсур.

* * *

Инсон ўзининг нечоғли антропоморфик эканлигини ҳеч қачон англай олмайди.

* * *

Ақл-идрок учун ҳеч нарса бера олмайдиган фарқ – фарқ эмас.

* * *

Агар барча қонунларни ўрганишга тўғри келганида эди, уларни бузиш учун вақт етмай қолган бўларди.

* * *

Ҳар қандай киши учун, айниқса, бирга яшагинг келмаётган одамлар учун яшаб бўлмайди.

* * *

Сир-синоатлар ҳали мўъжиза эмас.

* * *

Унча ишониб бўлмайдиган, даргумон истеъдодларга қизиқ устида енгилтаклик билан ёрдам берганим ёшлик йилларимдаги сира қутулолмаган хатоим эди.

* * *

Иккаламиз уришиб-суришиб юрмайлик-да, сен билан рўй-рост гаплашиб олмоқчиман; бундай бўлмайди-да. Сен ўзинг нотўғри иш қиляпсан, икки стул ўртасига ўтирмоқчисан, бу билан ҳам мухлисларингнинг қўнглини қолдирияпсан, ҳам дўстларингдан айриляпсан. Бунинг оқибати нима бўлади!

* * *

Оз бўладими, кўп бўладими, барибир инсон азоб-хузурни ҳам, огир-енгилни ҳам ўз бошидан кечиришига тўғри келади.

* * *

Либераллик (хурфикрлик)ни излаш керак бўлса, уни маслаклардан қидириш лозим. Улар жонли характер ҳисобланади.

* * *

Бироқ либерал маслаклар кам учрайди, чунки маслак бевосита шахснинг ўзидан, унинг энг яқин алоқамуносабатлари ва эҳтиёжларидан келиб чиқади.

* * *

Энди ортиқ ҳеч нарса ёзмаймиз; кун сайин нимани эшитсак, шуни андоза қилиб бораверамиз!

* * *

Бу бизнинг кўзларимиз, бизнинг тасаввурларимиз; табиат эса, нимани хоҳлайди, ёлғиз ўзи билади.

* * *

Ажойиб кишиларнинг айрим соҳаларда эришаётган ютуқларини тушуниб етгунимга қадар, умумий нарсалар билан ўралашиб юраверибман.

* * *

Одамлар тўхтаб қолган соатга «юрадимиз-йўқми», деб қараб қўйишади, шунга ўхшаб, гўзал қизнинг чеҳрасига ҳам «сева оладими-йўқми», дегандек синчиклаб разм солишади.

* * *

Дилетантлик жиддий қабул қилиниб, илм-фан механик тарзда олиб борилгудек бўлса, майдакашликдан ўзга нарса бўлмаган бўлар эди.

* * *

Олимлар бирон нимани рад қилаётганларида кўпинча тиллари аччиқ бўлиб кетади; хато қилаётган киши уларга ашаддий душман бўлиб кўринади.

* * *

Гўзаллик ҳеч қачон ўз устидан ўзи хулоса чиқаролмайди.

* * *

Асл мақсадига кўра, яшаш – иложи йўқ нарсага гўё имкони бордек муносабатда бўлиш, демакдир. Характер ҳақида гапирадиган бўлсак, унда ҳам аҳволот шундай: иккаласи учрашишади, уёғи маълум, воқеалар юзага келади, бундан таажжубга тушган дунё эса асрлар оша ўзига келолмайди.

* * *

Адабиётнинг шу қадар номукаммаллигига қарамасдан, биз яна тагин минг марталаб қайтариқларга дуч келамиз, бу эса Инсон ақл-тафаккури ва тақдир-қисматининг нечоғли чекланганини кўрсатади.

* * *

Тарихчи юқори турадими ёки шоирми, деган саволнинг қўйилиши мутлақо ножоиз; улар, мисол учун, югурувчи билан боксчи сингари бир-бирлари билан рақобатлашмайдилар. Ҳар ким ўз тожига ўзи эришади.

* * *

Кимки болалар билан кўп бирга бўлса, яхши билади, уларга бўладиган ҳар қандай ташқи таъсир акс таъсирсиз қолмайди.

* * *

Болалардаги ажойиб табиатнинг акс таъсири ҳам гоят мароқли, унга фаол аралашиш лозим.

* * *

Кундалик турмушда айрим тутуриқсизликлар ҳам бўладики, уларга нисбатан дунё тарихидан фақат буюк кишилар ҳаётини қарама-қарши қўйиш лозим бўлур эди.

* * *

Фақат шуни биламизки, кам биламиз; билим гумонни орттиради (билим кўпайган сайин гумон ҳам ортиб боради).

* * *

Одамлар бор, ўз тенгини топиб, севиб қолишади, яна шундайлар ҳам борки, мутлақо ўзларининг аксига кўнгил қўйиб, уларга берилиб кетадилар.

* * *

Кишилар ўз мойилликларида ҳаётий нарсаларга риоя қилишади. Ёшлар эса ёшлардан ўрганади, шаклланади, ўсади.

* * *

Биз дунёни хоҳлаганимизча ўрганишимиз мумкин, у эса ҳамиша кун ва тундан иборат бўлиб тураверди.

* * *

Хатолар ишда доимо учраб туради, шунинг учун ҳақиқатни сўзда ҳормай-толмай такрорлайвериш керак.

* * *

Римда римликлардан бошқа ҳайкаллардан иборат бўлган халқ ҳам яшаганидек, мавжуд моддий дунёдан ташқари ҳаёлий олам ҳам борки, унда кўпчилик яшайди, шунданми, у кўп марта қудратлироқдир.

* * *

Одамлар гўё Қизил денгизга ўхшайди; қозик уларни ушлаб қололмайди, улар бирин-кетин бирга оқиб бораверади.

* * *

Тарихчининг бурчи, ҳақиқатни ёлғондан, аниқликни ноаниқликдан, даргумонликни номақбулликдан фарқлай олишдир.

* * *

Йилномани, кимга ҳозирги замон аҳамиятли бўлса, ўша ёзади.

* * *

Фикрлар такрорланаверади, эътиқодлар авлоддан-авлодга ўтаверади; фақат ҳолатларгина қайтмас бўлиб ўтиб кетади.

* * *

«Барча халқлар орасида греклар ҳаёт ҳақида энг гўзал даражада орзу қилганлар».

* * *

Таржимонларни серғайрат, тиниб-тинчимас совчиларга ўхшатгинг келади, улар бизга ярим пинҳон гўзалликнинг мақтовини келтириб, уни юксак даражада ёқимли қилиб кўрсатадилар; улар аслиятга зўр, кучли иштиёқ уйғотадилар.

* * *

Узоқ ўтмишни елкамиздан ошириб юборишимиз мумкин, бироқ келажак авлодларни эмас. Ота ўз ўғлининг истеъдодига ҳавас қила олмайди.

* * *

Бизнинг бутун ҳийла-найрангимиз шундаки, яшаш учун ҳаётимиздан воз кечамиз.

* * *

Бизларнинг хулқ, феъл-атвор, муомала, юриш-туришимиз, буларнинг барчаси – чарчаб-ҳоришдир; чарчамайдиган одамга маза!

* * *

«Умид – омадсизларнинг иккинчи қалбидир».

* * *

Бизнинг табиатимизга хато эмас, ҳақиқат зиддир, бунинг сабаби жуда оддий: ҳақиқат биздан чекланганимизни тан олишимиз лозимлигини талаб қилади, хато эса бизга у ёки бу тарзда чекланмаганимизни кўрсатиб, хушомад қилади.

* * *

Маҳорат кўпинча худбинликка тааллуқли бўлади.

* * *

Девиз (шиор)лар биз эга бўлмаган ва интилаётган нарсаларга ишора қилади. Шунданми, улар ҳамиша кўз олдимизда туради.

* * *

Хатоларимиздан қутулишни истасак, бу биз учун анча қимматга тушади, шундан кейингина бахт-омад ҳақида сўз бўлиши мумкин.

* * *

«Яна шундай сохта санъаткорлар ҳам борки, бири дилетант (юзаки ишқибоз), иккинчиси спекулянт (чайқовчи); униси санъатдан завқ олса, буниси ўз фойдасини кўзлайди».

* * *

Хато ҳақиқатга нисбатан уйқу бедорликка қандай қарши бўлса, шундай муносабатда бўлади. Шунинг билан, хато қилган инсон гўё ўзини янгилангандек

ҳис этиб, яна ҳақиқатга муурожаат қилишга эҳтиёж сезади.

* * *

Ўзи учун ўзи ҳаракат қилмаган ҳар қандай инсон изтироб чекади. Бошқалар учун ҳам ҳаракат қиламиз, бундан мақсад – завқ олиш.

* * *

Биз аслида ўзимиз баҳо бера олмайдиган китоблардан ўқиб-ўрганамиз. Биз баҳолай оладиган китоб муаллифи эса биздан ўрганишига тўғри келган бўлар эди.

* * *

Оддийликни камчилик деб, ҳисобламаслик керак; чунки бундай хусусият бир умр шундайлигича сақланиб қолади.

* * *

Биз ўзимиздаги зиддиятлардан қочиб қутула олмаймиз; билъакс, бунини текислашга ҳаракат қилишимиз керак. Агар бунга жавобан бизга эътироз билдиришса, майли, бу уларнинг иши, буниси билан ишимиз йўқ.

* * *

Қайси бир ҳукуматни энг яхши деб, аташ мумкин? Қай бири ўзимизни ўзимиз бошқаришга ўргатаётган бўлса, ўшани.

* * *

Энг яхши жамият ҳақида шундай гап бор: уларнинг суҳбатидан кўп нарса билиб оласан, ҳаттоки уларнинг сукути ҳам билим орттиришимизга хизмат қилади.

* * *

Мистика (тасаввуф) қалб схоластикаси, ҳис-туйғу диалектикасидир.

* * *

Кексаларни болаларни асрагандек авайланглар.

* * *

Илмдаги ҳаётим шундай бўлганки, гўё тонгги ғира-пирада ўрнидан туриб, қуёш чиқишини сабрсизлик билан кутган ва уни кўриши билан кўзи қамашган одам ҳолатини бошдан кечирганман.

* * *

Ғоя ягона ва абадий; уни қўпликда қўллашимиз ҳам бефойда. Ниманики аниқлай ва нима ҳақида гапира олсак ҳам, буларнинг барчаси – ғоянинг намоишидир, холос; тушунчалар деймиз, сабаби, ғоянинг ўзи тушунчадир.

* * *

Эстетикада: гўзаллик ғояси, деган гап тўғри келмайди; бу билан ягона деб ўйлаш мумкин бўлган гўзаллик яккалаб қўйилади. Гўзаллик ҳақида тушунчага эга бўлиш ва бу тушунчани ифодалаш орқали кимгадир етказиш мумкин бўлади.

* * *

Ғоянинг гўзалликники каби намоиши ҳам худди улғуворлик, донолик, қувноқлик ва қулгилиликнинг намоиши сингари саёз, ўткинчидир. Бу ҳақда гапириш қийинлигининг боиси ҳам шу.

* * *

Даҳодан талаб қилинадиган биринчи ва охирги нарса, бу – ҳақиқатга муҳаббатдир.

* * *

Кимки ўзига ва бошқаларга нисбатан тўғри ва ҳалол бўлса, шундай бўлиб қолса, унда энг буюк истеъдодларнинг энг гўзал фазилати мужассамдир.

* * *

Тарихга қайтадиган бўлсак, биз унинг ҳамма ерида ўзимиз чиқишиб кета оладиган ва албатта зиддиятларга ҳам дуч келишимиз мумкин бўлган шахсларни учратамиз.

* * *

Бироқ барибир айти пайтда баравар юз бераётган воқеалар энг муҳим нарсаси бўлиб қолаверади, чунки биз унда, у эса бизда энг соф ҳолда акс этади.

* * *

Ўз бошидан кечирган воқеаларни ҳар бир киши, аиниқса, ёши бир жойга етган одам ниҳоятда қадрлайди; уларни ҳеч ким тортиб ололмаслигини ишонч ва ёқимли бир туйғу билан ҳис этади.

* * *

Энг гўзал метампсихоз (жон, руҳнинг кўчиши) ўзимизни бошқалар қиёфасида қайтадан намоён бўлишимизни кўришдир.

* * *

Ўз ҳаётимизга қайта назар ташлайдиган бўлсак, унда энг аввало, бой берилган имкониятлар, амалга ошмаган орзу-мақсадлардан иборат узук-юлуқ манзара кўз олдимизда намоён бўлади ва қилинган ишлар, эришилган муваффақиятларимизни тасаввур кучи билан босиб кетади.

* * *

Илм-фан тараққиётини бениҳоя орқага тортадиган нарсаси шуки, кўпинча ўрганишга, тадқиқ қилишга аризмайдиган муаммолар билан машғул бўлаемиз.

* * *

Юксак эмпиризмнинг табиатга бўлган муносабати инсон ақл-тафаккури амалий ҳаётга қандай муносабатда бўлса, шундай кечади.

* * *

Санъат – ҳақиқий воситачидир. Санъат ҳақида гапириш ана шу воситачига кўмаклашиш истаги, шунинг учун ҳам бизга кўп ажойиб нарсалар насиб этган.

* * *

Илм-фанда ҳам аслида ҳеч нимани билиб бўлмайди, гап масалани қандай ечишда қолган.

* * *

Бизга илм-фан энг аввало, табиат ато этган ҳайратланишни бир қадар мўътадиллаштиришимизда; ана ундан сўнг эса тобора ортиб бораётган ҳаёт талабларига жавобан зарарли одатлардан тийилиб, фойдали ишларни амалга оширишимизда янги кўникмалар уйғотиб, ёрдамга келади.

* * *

Фанлар академияларини, кўпинча, ҳаётга чуқурроқ кириб бормаётганликда айблашади; бироқ бу уларнинг айби эмас, балки гап умуман олганда билим ва тажрибаларни қай тариқа талқин этишда қолган.

* * *

Инсон ёлғиз ўзи яшай олмайди, шунинг учун бирор партияга киради, гарчи у ерда ҳам осойишталик тополмаса-да, ҳарҳолда ўзини тинч ва хавфсиз ҳисоблайди.

* * *

Бирор қараш билан боғлиқ тез хулоса чиқариш ва уларнинг икковини ҳам бир хил кучга эга, деб ҳисоблаш ярамайди, афсуски, бундай ҳолат баъзан бўлса-да, учраб туради.

* * *

Хатоларнинг абадийлаштирилишига даврий қомусий асарлар, айниқса, кўпроқ ҳисса қўшмоқда. Улар-

да илм-фан тадқиқ қилинмайди, балки нимани би-
лишса, нимага ишонишса, нима хаёлга келса, шуни
ёзиб ташлайверишади; шунинг учун бундай асарлар-
нинг орадан эллик йил ўтгач, бутунлай ғалати туюли-
шига ажабланмаса ҳам бўлади.

* * *

Биз ўз ҳолатимизни гоҳ раҳмонга, гоҳ шайтонга йўя-
миз ва бошқа пайтларда бўлганидек, яна хатога йўл қўя
бошлаймиз, ахир, бутун жумбоқ ўзимизда-ку, чунки
биз икки дунё зурёдларимиз. Ранг хусусида ҳам худди
шундай фикрни айтиш мумкин; уни дам нур ёруғи-
дан, дам коинотдан излашади, бироқ унинг макони асли
қаердалигини ҳали ҳеч ким тополганича йўқ.

* * *

Дастлабки ибтидоий феноменларни бевосита сезиб,
пайқаган пайтларимизда бизни ўзига хос ваҳима бо-
сади: ожиз эканлигимизни ҳис қила бошлаймиз; шун-
да эмпиризмнинг мангу ўйинидан ўзимизга келамиз-
да, яна шодланаверамиз.

* * *

Оҳанрабо, таъбир жоиз бўлса, ибтидоий феномен-
дир; уни бирйўла қолган барча нарсаларнинг рамзи
ҳам дейиш мумкин. Ортиқча изоҳга эса ҳожат йўқ.

* * *

Барча тирик мавжудотлар ўз атрофида муҳит яра-
тади.

* * *

Табиатни тушуниш ва ундан бевосита фойдаланиш
камгина одамларнинг қўлидан келади; билиш билан
қўллаш ўртасида улар ўзига хос тўқима ихтиро қилиб,
уни авайлаб тайёрлайдилар ва айна пайтда ундан қан-
дай фойдаланиш кераклигини унутиб қўядилар.

* * *

Табиат измида шу қадар кенг эркинлик мавжудки, унга на илмимиз, на билимимиз билан бас кела оламиз.

* * *

Давр, замон йўл қўядиган хатолар билан келишиш қийин кечади: уларга қарши чиқсанг, ёлғизланиб қоласан; қўшилаёй десанг, унда на шараф бор, на қувонч.

* * *

Ақл билан боғлиқ барча нарсалар аллақачон ўйлаб топилган, энди эса яна бир бор ўйлаб қўриш қолган, холос.

* * *

Инсон ўзини-ўзи қандай билиб олиши мумкин? Ўзига ўзи разм соломмайди, ҳаракат орқали бўлса, бошқа гап. Ўз бурчингни бажаришга ҳаракат қилиб кўр, қўлингдан нима келади, биласан-қўясан.

* * *

Бурчинг нима ўзи? У шу куннинг талаби.

* * *

Маънавий дунёни улкан боқий индивид, деб қараш жоиз, у муттасил заруриятлар ҳосил қилади ва шу тариқа ҳаттоки кутилмаган воқеа, ҳодиса, тасодифларга ҳам ўз ҳукмини ўтказди.

* * *

Чинакам санъатда ҳеч қандай тайёрлов мактаби бўлмайди, тайёргарлик бўлиши мумкин; энг яхшиси, шогирднинг уста дўконида бирга ишлашидир. Бўёқ-қирғич шогирдлардан ҳатто ажойиб мусаввирлар етишиб чиққан.

* * *

Яна кўр-кўрона тақлид ҳам бор, бунга кўпинча ўз ишининг устаси бўлган таниқли санъаткорларнинг ўзлари тасодифан туртки бериб қўядилар.

* * *

Ошнанг кимлигини айт, кимлигингни айтаман; нима иш билан шуғулланаётганингни билсам, сендан ким чиқишини ҳам айтиб бераман.

* * *

Ҳар бир киши ўз фикр юритиш тарзига эга бўлиши керак; чунки ўз ҳаёт йўлида ҳамиша унга ёрдам берадиган ҳақиқат ёки ҳақиқатнинг бирон-бир кўринишига дуч келади. Шунда эътиборсиз бўлмасдан, ўз ўзини назорат қила олиши керак; қуруқ ялонғоч инстинкт (туғма ҳис-туйғу) билан иш битмайди.

* * *

Инсон яратган асарларда битилган ният-мақсадлар, табиатники сингари кўпинча эътиборга лойиқ бўлади.

* * *

Одамлар кўп ҳолларда воситани мақсад деб билиб, ўзлари ва бошқалар хусусида хатога йўл қўядилар, бунинг оқибатида эса қуруқ фаолиятдан бошқа ҳеч нимага эришиб бўлмайди ёки ёқимсиз, хунук воқеалар ҳам юзага келиши мумкин.

* * *

Бутун, чала-ярим ва чорак хатоларни тартибга келтириб, кўриб чиқиш ва тегшли аниқликлар киритиб, тузатиш бутунлай оғир ва сермашаққат ишдир.

* * *

Умумий тушунчалар ҳамда кучли кибр-ҳаво даҳшатли мусибатларни содир этиш учун ҳамиша йўлда.

* * *

«Флейта (найсимон мусиқа асбоби)ни пуфлаб чалиб бўлмайди, уни чалиш учун бармоқларни ҳам қимирлатишингизга тўғри келади».

* * *

Ботаниклар Incompletae деб атайдиган ўсимликлар туркуми бор; шу ўсимликларга ўхшаб, бут бўлмаган, норасо одамлар ҳам бор, дейиш мумкин. Улар шундайки, истак ва интилишлари хатти-ҳаракат ҳамда фаолиятлари билан мутаносиб эмас.

* * *

Ўз кучларини биладиган ва улардан меъёрида ҳамда ақл-идрок билан фойдалана оладиган мулоҳазали кишиларгина дунё ишларида муваффақиятларга эришадилар.

* * *

Катта хато шуки, одамлар баъзан ўзларига керагидан ортиқ баҳо бериб юборади, баъзида эса ўзларининг қадр-қимматини пастга уришдан ҳам тойишмайди.

* * *

Поэзия кўпинча ҳолатлар ибтидосида таъсир кўрсатади, гўёки улар ҳали бутунлай хом, ярим маданийлашган ёки маданий ўзгаришда, ўзга маданият сезилиб туради, демак, шунда янгилик яққол ўз таъсирини кўрсатади.

* * *

Мусиқа яхши маънода янгиликка кам эҳтиёж сезади, у қанчалик эскирган сари, одамлар унга қанчалик кўниккан сайин, таъсири шунчалик ортиб бораверади.

* * *

Санъатнинг обрўси, қадр-қиймати балки муסיқада энг юксак бўлиб кўринар, чунки унда моддий ҳисоб-китоб қилинадиган нарсанинг ўзи йўқ. У шакл ва мазмуннинг ўзгинаси бўлиб, ўзи ифода этган барча нарсани юксалтиради ва унга файз бахш этади.

* * *

Муסיқа диний ёки дунёвий бўлади. Диний муסיқа ўз қадр-қийматига муносиб тарзда ҳаётга ўз таъсирини ўтказади, бу таъсир барча замонлар ва даврлар оша ўзгармас бўлиб қолаверади. Дунёвий муסיқа эса бутунлай шўх бўлиши лозим.

* * *

Ҳақиқатга бўлган муҳаббат ҳамма жойда эзгуликни топа олиш ва уни қадрлай билишда намоён бўлади.

* * *

Тарихий инсонийлик туйғуси, дегани шундай бир маърифий туйғуки, у айна пайтдаги иззат-ҳурмат ҳамда хизматларга баҳо бераётганда ўтмишни ҳам инобатга олади.

* * *

Биз тарихдан олган энг яхши нарса – у уйғотган завқ-шавқдир.

* * *

Ўзига хослик ўзига хос хусусиятни келтириб чиқаради.

* * *

Одамлар орасида ҳеч нима ёзмай туриб ҳам бирон муҳим гап айтишни хоҳловчилар жуда кўп, буни ўйлаб кўриш керак, шунда ниҳоятда ғаройиб нарсалар юзага келади.

* * *

Теран ва жиддий фикрловчи кишилар кўпинча то-мошабин (кўпчилик)ни ёқтиришмайди.

* * *

Борди-ю, бошқа бировларнинг фикрини тингла-шим лозим бўлса, у фикр ижобий бўлиши керак; му-аммолар ўзимда етарли.

* * *

Микроскоп ва телескоплар аслида соф инсон ақли-ни хиралаштиради.

* * *

Мен кўп нарсага сукут сақлайман; чунки одамлар-нинг бошини айлантиришни хоҳламайман, мабодо улар жаҳлим чиққанини кўриб, хурсанд бўлишса, бун-га ҳам индамай қўя қоламан.

* * *

Ўз устимиздан ўзимиз ҳукмронлик қилишимизга йўл қўймай, руҳимизнигина халос қилган барча нар-салар ҳалоқатлидир.

* * *

«Шоир буни қаердан олибди?» деган савол ҳам фа-қат «нима»га бориб тақалади; «қандай» ҳақида эса ҳеч ким ҳеч нима билолмайди.

* * *

Тасаввур кучи фақат санъат орқали, айниқса, по-эзия орқали бошқарилади. Дидсиз тасаввур кучидан қўрқинчлироқ нарса йўқ.

* * *

Адабиёт фрагментлар фрагментидир; бўлиб ўтган ва айтилган жамики нарсалардан энг озгинасигина ёзиб қолдирилган, ёзилган нарсаларнинг эса энг кам-гинасигина сақланиб қолган.

* * *

Халқ қўшиқларининг асл қадр-қиммати шундаки, улардаги оҳанглар бевосита табиатнинг ўзидан олинган. Буни тушуниб етганда эди, саводли шоир ҳам ушбу имкониятдан фойдалана олган бўларди.

* * *

Бироқ бу борада барибир ўқиган кишиларга қараганда оддий одамларнинг фикрни қисқа ва лўнда ифодалашга моҳир эканликларини тан олишади.

* * *

Ўз бошидан кечириб қўрмагунича ҳеч ким тарих ҳақида сўз очолмайди. Бутун миллатлар хусусида ҳам худди шундай фикрни билдириш мумкин. Олмонлар ўз адабиётига эга бўлган даврдан бошлабгина, адабиёт ҳақида гапира оладилар.

* * *

Бошқаларнинг хайрихоҳлигига сазовор бўла олган одамгина тирикдир.

* * *

Художўйлик тинчлик-хотиржамлик орқали юксак маданиятга эришиш йўлида мақсад эмас, воситадир.

* * *

Шунинг учун ҳам художўйликни мурод ва мақсад қилиб олганларнинг кўпинча мунофиқ эканликлари билиниб қолади.

* * *

«Қариганда ёшликдагига қараганда кўпроқ иш қилиш керак.»

* * *

Бажарилган бурчга нисбатан инсон ҳамиша ўзини қарздордек ҳис қилади, чунки уни ҳеч қачон мукамал адо этиб бўлмайди.

* * *

Камчиликларни ишқсиз одамгина кўради; шу боис уларни тан олиш учун ҳам ишқсиз бўлиш керак, бироқ меъёридан ортиқ даражада эмас.

* * *

Камчиликларимизни тўғрилаб, хатоларимизни тутасак – энг юксак бахт шу.

* * *

Ўқий олсанг, тушунишинг лозим; ёза олсанг, бирон нима билишинг керак; ишона олсанг, тушуниб етишинг лозим бўлади; агар кўнглинг суст кетса, ҳисобкитобни ҳам ўйлашинг лозим; агар талаб қилсанг, эриша олмайсан ва агарда тажрибали бўлсанг, фойдалана билишинг лозим бўлади.

* * *

Ҳеч кимни ўзимизга фойдаси тегадиган одамчалик тан олмаймиз. Ҳокимни тан оламиз, чунки мулкимиз унинг қўл остида. Ботинан ва зоҳиран қалтис ҳолатларда ундан ҳамиша паноҳ кутамиз.

* * *

Анҳор тегирмончи билан дўст тутинган, унга фойдаси тегади ва у тегирмон чархпалаги узра астойдил пастга интилади, ахир, водий бўйлаб бекор оқиб ётгандан унга нима фойда?

* * *

Кимки тажриба билан қаноатланиб, шунга биноан иш юритса, унинг иши маъқул. Шу маънода тетапоя бўлиб ўсиб келаётган болани ҳам доно деса бўлади.

* * *

Агарки назария бизни ҳодисаларнинг ўзаро боғлиқлигига ишонтирмас экан, у ўз-ўзидан ҳеч нарсага арзимади.

* * *

Барча мавҳум нарсалар одамзод онгига амалиёт орқали яқинлашади ва шу тариқа инсон ақли мавҳумотни ҳаракат ҳамда кузатиш орқали англаб олади.

* * *

Кимки кўп нарса сўраб, чалкашликларни ёқтиргудек бўлса, боши мудом хатолардан чиқмай қолади.

* * *

Мушоҳадада ҳам худди ҳаракатдаги каби тушунарли нарсани тушуниб бўлмайдиган нарсалардан фарқлаш мумкин; бусиз ҳаётда худди илмдаги сингари кўп ишларни амалга ошириш мумкин бўлмай қолар эди.

* * *

Иккита беозор ҳокимият бор: ҳуқуқ ва хушхулқлик.

* * *

Илм-фан тарихи улкан бир фуга,¹¹ унда халқлар овози бот-бот янграйверади.

* * *

Табиий фанларда, агар метафизика кўмаклашмаса, баъзи бир муаммолар ҳақида муносиб тарзда гапириб бўлмайди; бу мактаб ўқувчиларига хос қуруқ донолик эмас: физикадан олдин нимаики бўлган, ҳозир ва бундан кейин ҳам бор бўладиган бўлса, унинг борлиги ва бўлиши муқаррардир.

* * *

Обрў-эътибор қачонлардир бўлган, тилга олинган ёки эътироф этилган бўлса, бунинг аҳамияти катта,

¹¹ Фуга – (мусиқада) бир мавзуни бир неча ижрочи томонидан ҳар хил овоз билан кетма-кет такрорлаш (тарж.)

албатта; бироқ майдакаш одамгина ҳамма жойда обрў-эътибор талаб қилади.

* * *

Эски пойдеворни иззат қилиш яхши, бироқ қаердадир ва қачонлардир янгитдан яратиш ҳуқуқини ҳам эсдан чиқармаслик лозим.

* * *

Қандайдир йўл билан амалга оширса бўладиган алоҳида ҳар қандай нарса тушунарли. Шу тариқа тушуниб бўлмайдиган нарса ҳам фойдали бўлиши мумкин.

* * *

Шундай майдакашлар ҳам борки, улар айна пайтда муттаҳамдирлар. Улар энг ёмон одамлар ҳисобланади.

* * *

Осмоннинг ҳамма жойда мовийранг эканлигини билиш учун дунё бўйлаб саёҳат қилиш шарт эмас.

* * *

Умумийлик ва алоҳидалик бир-бирига мос; алоҳида нарсалар турлича шарт-шароитлар остида намоён бўладиган умумийликдир.

* * *

Барча далиллар назария эканини тушуниш энг улуг иш бўлур эди. Осмоннинг мовий тусда эканлиги бизга хроматика (гуллар ҳақидаги таълимот)нинг асосий қонунини очиб беради. Феноменлар ортидан ҳеч нарса қидирманг; уларнинг ўзи таълимот.

* * *

Фанда аниқ, маълум нарсалар кўп, фақат истиснолар оқибатида хатога йўл қўйилмаса ва муаммолар назар-писанд қилинса бўлгани.

* * *

Бизнинг хатомиз шундаки, аниқ, маълум нарсалардан гумонсираб, ноаниқ нарсаларни қайд қилиб борамиз. Менинг табиатшуносликдаги тамойилим – аниқ нарсани маҳкам ушлаб, ноаниқ нарсага мудом огоҳ бўлишдан иборатдир.

* * *

Бутунлай бефойда нарсаларни ўргатадиган одамни ўз фанининг устаси дейиш мумкинми?!

* * *

Энг аҳмоқлик шуки, ҳар ким ўзича билган нарсани дарров бошқаларга ҳам етказсам, дейди.

* * *

Ҳадеб сабабни суриштиравериш, сабаб билан таъсиротни чалкаштириб юбориб, сохта назарияни тўғри деб ўйлаш йўл қўйиб бўлмайдиган катта хатодир.

* * *

Агар баъзи бировлар қачонлардир айтиб қўйганлиги важдан нотўғри гапларини ҳадеб такрорлайвермаганларида эди, улардан бутунлай бошқача одамлар чиққан бўларди.

* * *

Нотўғри нарсанинг устунлиги шундаки, у ҳадеб алжирайвериш учун мавзу бўла олади; ҳақиқат эса дарров амалда намоён бўлиши керак, акс ҳолда унинг қадри қолмайди.

* * *

Кимки ҳақиқатни тан олгиси келмаса, ўзининг аянчли хатти-ҳаракатини бир оз бўлса-да, ювиб-ёйиш учун зўр бериб, ҳар нимани тўқиб-бичишга мойил бўлади.

* * *

Олмонлар (ва нафақат улар) ҳам фанларни тушунарсиз қилиб тасвирлаш имкониятига эга.

* * *

Инглиз кашфиётдан дарҳол амалда фойдаланишга уста, токи у яна бир янги ихтиронинг юзага келишига хизмат қилсин. Тагин нимага улар ҳамма жойда биздан олдинда деб, сўраб ҳам қўямиз.

* * *

Ҳақиқат рағбатлантиради; ёлғондан ҳеч нарса чиқмайди, бошимизни айлантиради, холос.

* * *

Инсон таъсиротлар орасига тушиб қолганлиги боис, сабабларни сураб, суриштиришдан ўзини тия олмайди ва осонгина йўлдан бориб, энг яқиндаги биттасига ёпишиб олади-да, шу билан ўзини тинчлантиради; бу нарса инсониятнинг умумий тушунчасига хос бўлган ҳолатдир.

* * *

Бирон-бир илатга қўзимиз тушиши билан бевосита унга қарши таъсир кўрсатишга киришамиз, бу дегани, бевосита симптомга қарши кураш билангина чекланиб қўя қоламиз, холос.

* * *

Ақл фақат жонли нарсалар устидан ҳукм юргизади; умумий геология билан андармон дунё эса ўликдир. Шу боис, геологиянинг мавжуд бўлиши амри маҳол; чунки бу ўринда ақлга ҳожат қолмайди.

* * *

Бир хил ёки бир-бирига ўхшаб кетадиган таъсиротлар табиий кучлар томонидан турли хил йўллар билан юзага келади.

* * *

Физикани синчиклаб қаралса, ўз асосига қурилган феноменларнинг худди тажрибалар сингари турлича қийматга эга эканликларини кўриш мумкин.

* * *

Тажриба илм-фанга аввал фойда келтирса, сўнг зарар ҳам етказади, чунки биз тажриба орқали қонун ва истисно мавжуд эканини пайқаймиз. Иккови ўрта-сидаги ўртамиёналик ҳеч қандай ҳақиқатга олиб келмайди.

* * *

Айтишларича, бир-бирига зид икки қарама-қарши фикр ўртасида гўёки ҳақиқат ётармиш. Ҳечам-да! Улар орасида, таъбир жоиз бўлса, муаммо, кўз илғамас жонли абадий ҳаёт ётади.

* * *

Ҳаёт сўқмоқлари сирини ҳеч ким очиб бера олмайди ва бу мумкин ҳам эмас; унда фақат ҳар бир сайёҳ туртиниб ўтадиган тошлар бор, холос.

* * *

Агар дунёнинг бутун донишмандлиги худонинг олдидида ахлоқлик бўлганда эди, унда етмиш ёшга киришнинг ҳам ҳожати қолмаган бўларди.

* * *

Ҳақиқат худога ўхшайди: у бевосита кўринмайди, биз уни намоён бўлишидан пайқаб олишимиз керак.

* * *

Ҳақиқий ўқувчи маълум нарсалардан номаълум нарсаларни келтириб чиқаришни ўрганиш орқали ўз устозига яқинлашиб боради.

* * *

Бироқ маълум нарсалардан номаълум нарсаларни келтириб чиқариш одамлар учун осон эмас; чунки улар ўз ақллари табиат сингари санъат билан машғул эканини билишмайди.

* * *

Чунки худолар бизни ўз ишларига тақлид қилишга ўргатади; бироқ биз нима қилаётганимизни биламиз-у, нимага тақлид қилаётганимизни эса англай олмай-миз.

* * *

Барча нарсалар бир-бирига ўхшаш ва ўхшаш эмас; ҳам фойдали, ҳам зарарли; ҳам гапиради, ҳам сукут сақлайди; ҳам ақлли, ҳам ақлсиз. Алоҳида нарсаларга келсак, улар кўпинча бир-бирига зид бўлади.

* * *

Чунки одамлар ўзлари аввал нима ҳақида қонун чиқаришни билмасдан туриб, қонун масъулиятини зиммаларига олишган; табиатни эса барча худолар баҳамжиҳат яратган.

* * *

Одамлар чиқарган қонунлар, ҳақ ё ноҳақ бўлсин, бир-бирига тўғри келмайди; бироқ худолар яратган нарсалар, ҳақ ё ноҳақлигидан қатъи назар, барчаси ўз ўрнидадир.

* * *

Лекин мен одамларнинг муайян санъатлари сирли ёки ошкора намоён бўладиган табиат ходисаларига ўхшаш эканини кўрсатиб ўтмоқчиман.

* * *

Улардан бири – башорат қилиш санъатидир. У ошкора (яққол) нарсадан махфий нарсани, ҳозирги кун-

дан келажакни, жонсиз нарсалардан жонли нарсаларни ва бемаънилиқдан маънини айириб, айтиб беради.

* * *

Шу тариқа ўқиган одам инсон табиатини тузукроқ англай бошлайди, ўқимаган эса уни гоҳ ундай, гоҳ бундай кўради ва ҳар бир киши унга ўзича (ўз йўсини билан) тақлид қилади.

* * *

Агар эркак билан аёл учрашиб, бола пайдо бўлса, маълум нарсадан номаълум нарса юзага келади. Бунга қарши ўлароқ, боланинг руҳи ўзига аниқ нарсаларни қабул қилиб олса, унда у эркак одамга айланади ва ҳозирги кунга қараб, келажакни билиб олишни ўрганади.

* * *

Ўлмас нарса (боқийлик)ни ўладиган тирик жон билан қиёслаб бўлмайди, бироқ барибир тирик жон ақлли бўлади. Шундай қилиб десангиз, қорин қурғур қачон очқашни ва чанқашни яхши билади.

* * *

Башоратгўйлик санъати инсон табиатига ана шундай муносабатда бўлади ва иккови ҳам ақл-фаросатли кишига бирдек тушунарли; бироқ чекланган одамга гоҳ ундай, гоҳ бундай кўриниши мумкин.

* * *

Эклектик фалсафа эмас, эклектик файласуфлар бўлиши мумкин.

* * *

Кўмир чўғида тутатилган ладан (диний маросимларда тутатиладиган хушбуй смола) ҳаётимизга мусаффолик олиб киргани каби, тоат-ибодат ҳам диллардаги орзу-умидларни янгилайди.

* * *

Йиллар ўтган сайин синовлар ҳам ортиб боради.

* * *

Хушахлоқлигим тугаган жойда куч-қудратим ҳам
гойиб бўлади.

* * *

Одам ҳеч қачон алданмайди, ўз-ўзини алдайди,
холос.

* * *

Барча қонунлар кексалар ва эркаклар томонидан
яратилган. Ёшлар ва хотинлар истиснони хоҳлашади,
кексалар – қоидани.

* * *

Ақли эмас, ақл, фаросатли эмас, фаросат бошқа-
ради.

* * *

Кимки бировни мақтаса, ўзини унга тенглаштира-
ди.

* * *

Билимнинг ўзи етарли эмас, уни амалда қўллай би-
лиш ҳам керак; истакнинг ўзи кифоя эмас, балки фа-
олият ҳам зарур.

* * *

Илм-фан бора-бора ҳаётдан буткул узоқлашиб, ай-
ланма йўллар билан яна унинг ҳузурига қайтади.

* * *

Чунки илм-фан аслида ҳаёт дастуриламали ҳисоб-
ланади; у ботиний ва зоҳирий тажрибаларни умумий-
ликка, ўзаро боғлиқликка олиб боради.

* * *

Янги ҳақиқат учун эски хатодан зарарлироқ нарса йўқ.

* * *

Тошлар сукут сақловчи муаллимлардир, улар кузатувчини соқов қилиб қўяди ва энг муҳими, улардан ўрганган нарса (нгни) тилингга чиқаролмайсан.

* * *

Ниманики яхши билсам, уни ўзимча биламан, холос; айтилган сўз кам рағбатлантиради, у кўпинча зиддият уйғотади, тўхташ ва туриб қолишга мажбур қилади.

* * *

Фаранглар XVIII асрда вайрон қилган бўлсалар, Виландга фақат ҳавас қилиш мумкин.

* * *

Шоирона истеъдод қуролбардорда қандай бўлса, деҳқонга ҳам шундай ато этилган; фақат гап шундаки, ҳар ким ўз тақдирини ўзи яратади ва уни ўзига муносиб тарзда истифода қилади.

* * *

«Янги чиққан шоирлар асарларининг суви кўп (бе-маза)».

* * *

«Барча ўғрилар орасида энг ёмони аҳмоқлардир; улар ҳам вақтингни ўғирлайди, ҳам кайфиятингни бузади».

* * *

«Ярим соат вақтни кам дегандан кўра, зигирча фойдали иш қилган яхшироқ».

* * *

«Ахлоқ-одобимиз ўзимизни ҳурмат қилишга ундай-ди; хулқимиз эса бошқаларни қадрлашга ўргатади».

* * *

«Санъат ва илм-фан жуда кўп қўлланиладиган сўзлардир ва кўпинча уларнинг аниқ фарқиға ҳам борилмайди; унисининг ўрниға буниси қўлланиб кетилаверади».

* * *

У ҳеч нарсада ибрат эмас ва барча нарсада ишора қилгувчи ва уйғотгувчидир, холос.

* * *

«Бизнинг жамоат ишларидаги иштирокимиз кўпинча тор фикрлиликдан иборат бўлади».

* * *

«Шу куннинг қадр-қимматидан кўра қадрлироқ нарса йўқ».

* * *

«Асос, далилларингни инобатга олишмаса, сабрлироқ бўл».

* * *

Бизлар табиатшунос сифатида пантеист, шоир сифатида политеист, ахлоқан эса монотеистлармиз.

* * *

«Мен худоға ишонаман!» дейиш гўзал мадҳия сифатида жаранглайди; бироқ худо қаерда ва қандай намоён бўлади, уни таниш ва тан олиш ер юзидаги олий бахтдир.

* * *

«Табиат худони яшириб туради!» Бироқ ҳар ким учун эмас!

* * *

Дин-иймон кўринмас нарсага муҳаббат, имкон-иложи йўқ нарсага бўлган ишонч-эътиқоддир.

* * *

Чироқ ёнган жойда ёғ доғи, шам ёнган жойда шам сўхтаси қолади; ёлғиз осмон ёритқичларигина соф ва беками-кўст нур сочади.

* * *

Инсон фақат Табиат ато этган туғма мавжудотгина эмас, балки орттирилган ҳосила ҳамдир.

* * *

Ўзига хос хусусиятларимизни эмас, балки фазилатларимизни тарбияламоғимиз лозим.

* * *

Икки энг зарур фазилатнинг йўқлиги дарров билинади: руҳ ва куч-қудрат.

* * *

Тарихий нуқтаи-назардан олиб қаралганда, эзгу ишларимиз ўртамиёна, камчиликларимиз эса кечиримлидир.

* * *

Севгилисининг хатоларини фазилат деб ҳисоблаган одамни севади дема.

* * *

Ўз дўстларингни алдагандан кўра уларга алданган яхшироқ.

* * *

Кўпинча шунга амин бўлиш мумкинки, агар бир неча одам ўзаро мамнун кўринса, улар хатога йўл қўяётган бўлишади.

* * *

Қўй терисини ёпинган бўрига қараганда устига қандайдир тери ташлаб олган қўй хийла хатарлироқ, чунки уни қўйдан ҳам кўра кўпроқ бошқа нарса деб ўйлашлари ҳам мумкин.

* * *

Бермоқчиман, деб ўтирма, бер! Умидни ҳеч қачон сўндира олмайсан.

* * *

Одамлар тиланчи қўлнинг қандай гўзал манзара касб этишини кўра олганларида эди, кўпроқ садақа берган бўлишарди.

* * *

Яратиш учун истеъдод керак, саховат учун – давлат.

* * *

Ерга тушиб кетган қаламни олиш керак, бўлмаса оёқости бўлади.

* * *

Тушқунликка тушган одамни кечиришади, қамбал-қашшоққа иш беришади.

* * *

Бағрикенглик аслида ўткинчи маслак, холос; у эътирофга олиб бориши керак. Чидамоқ эса дилсиёҳлик демакдир.

* * *

Чин либераллик – эътирофдир.

* * *

Мен ўзимга алоқадор бўлган барча одамлар билан муроса қилиб кетавераман, бошқаларга эса ўзимни хафа қилдириб қўймайман, тамом-вассалом.

* * *

Бутун йил бўйи кимнингдир менинг фикримга зид бўлган гапларини тинглаб келаман, нега энди мен ҳам лоақал бир мартагина бўлса-да, ўз фикримни айта олмас эканман?

* * *

Такрор айтилган ҳақиқат ўз жозибасини йўқотади, такрорланган хато эса буткул кўнгилни айнитади.

* * *

Бемаъни, нотўғри фикр билан ҳар ким муроса қилаверади; чунки уни деярли ҳеч ким сезмайди; ҳақиқат, тўғрилиқ билан эса йўқ; чунки у истисно қилади.

* * *

Ўз дўстларининг камчиликларини кўнглига туғиб қўядиган одамлар бор; бунинг фойдаси йўқ. Мен ҳаммаша ўз рақибларимнинг хизматларига эътибор бериб келаман ва бундан фойда кўраман, холос.

* * *

Бамаъни ва бемаъни нарсалар бир хил зиддиятга учрайдилар.

* * *

Ҳақиқатни айтсанг ҳам, ёлғонни айтсанг ҳам барибир; икковигаям бирдек эътироз билдиришади.

* * *

Рақибларимиз бизнинг фикрларимизни эътиборга олмасдан, ўз фикрларини такрорлайверишади, шу тариқа бизни инкор этмоқчи бўлишади.

* * *

Эътироз билдириб, тортишадиган одамлар ҳар бир тилни ҳар ким ҳам тушунавермаслигини ўйлаб кўришсалар бўларди.

* * *

Агар бошидан ўтказмаган бўлса, уни тажрибали деб ким ҳам айта олади?

* * *

Оғзаки айтилган нарса ҳозирги замонга, шу лаҳзага бағишланган бўлиши керак; ёзилган нарса эса – олисга, келажакка.

* * *

Агар одам қаёққа кетаётганлигини билмаса, узоққа бора олмайди.

* * *

Кичкинагина туя қўплаб эшакларнинг юкини ортоқлаб, индамай бораётибди.

* * *

Ўз обрўйинг учун замин яратишга ҳаракат қил; ҳамма жойда ҳам унинг асоси маҳоратдадир.

* * *

Кун адашиш ва хатога, давр эса ютуқ ва омадга мансуб.

* * *

Кимки келажакни олдиндан кўра олса, кун унинг измидадир.

* * *

Мен кундалик ҳаётга қойил қолмайман, чунки у ҳамиша бемаънилиқдан иборат. Фақат биз ҳаракат қилиб, ундан бирон нима ундира олсаккина, натижага эришган бўламиз.

* * *

Истак ва уни амалга ошириш овора бўлишга арзимайди ёки бу ҳақда гапиришнинг ўзиёқ ёқимсиз.

* * *

Кўпчилик одамларнинг ҳаёти ғийбат, кундалик гап-сўз ҳамда фитна-фасоддан иборат бўлади.

* * *

Агар маймунлар зерика бошлаганларида эди, улар аллақачон одамга айланган бўлишарди.

* * *

Ҳаёт аҳмоққа оғир, ақлига осон, баъзан ақлига оғир, аҳмоққа енгил туюлади.

* * *

Барча ишчан одамлар дунёни қўл билан, барча мутафаккирлар эса мия билан бошқаришга интилишди. Бунга ким қанчалик эришяпти, ўзларига хавола.

* * *

Агарки менинг ўзимда сабр-қаноат етишмаса, унда мен билан гаплашишга ким ҳам тоқат қила олар эди?

* * *

Одамлар ўйлашадики, бировлар ўз вақтларини сарфлаб, улар билан овора бўлишлари керак. Аввал ўзинг билан ўзинг машғул бўлиб кўр-чи, дейдиган одам йўқ.

* * *

Оғзи куйган қатиқни пуфлаб ичади. Жазирамада куйган чол эса исиб кетишдан қўрқар экан.

* * *

Машқ қилаверишнинг оқибатини қаранг! Саҳнада калтак еяётган одам миқ этмайди-ю, бу ёқда томошабинларнинг бақирганини кўрсангиз.

* * *

Мабодо бирор ишим ўнгидан келавермаса, ташлаб қўяман ёки уни яхшироқ бажаришга ҳаракат қиламан.

* * *

Лайлакнинг қўнглидан нелар кечаётганини чумчуқ
қаёқдан билсин?

* * *

Агар донолар адашмаганларида, аҳмоқлар умид-
сизликка тушган бўлишарди.

* * *

Қўпчилик билганига мағрур, билмаганига эса калон-
димоғ.

* * *

Тарих коинот янглиғ реал ва идеал қисмлардан ибо-
рат.

* * *

Бирваракайига тенглик ва озодлик ваъда қилаёт-
ган қонун чиқарувчилар ёхуд инқилобчилар хаёлпа-
раст ёки фирибгардирлар.

* * *

Қўпинча ғайриихтиёрий тарзда ҳаракат қиладиган
одамларга ўз асрининг органлари сифатида қараш
лозим.

* * *

Инқилобдан олдин барча интилишда эди, кейин эса
ҳамма талаб қилишга тушди.

* * *

Буюклик мукофот ёки жазони ўйлаб ўтирмасдан,
ҳақ ё ноҳақ ҳаракат қилишдадир.

* * *

Ҳукмдорлик ва давр суриш тушунчалари бир-би-
рига тўғри келмайди. Давр суриш ўзига ва бошқалар-
га завқ-шавқ улашиш демакдир. Ҳукмдорлик деган-

да эса ўзига ва бошқаларга нисбатан жиддий маънода меҳр-мурувватли бўлиш тушунилади.

* * *

Ҳукмдорликни ўрганиш осон, бошқариш эса қийин.

* * *

Кимнинг тушунчаси пок бўлса, амр қилаверсин.

* * *

Мода деганлари лаҳзалик, ўткинчи анъанадир. Барча анъаналар унга (модага) тенглашишга зарурат сезади.

* * *

Ёш ўтиб борган сайин онгли равишда муайян погонада тура билмоқ керак.

* * *

Ёши улуғ кишига на тафаккурда, на кийинишда мода кетидан қувиш ярашмайди.

* * *

Навқиронликда кексаларнинг фазилатларини пайқай билиш, қариликда эса ёшликнинг афзалликларини асраб қолиш – иккови ҳам бахт-саодатдир.

* * *

Ота-оналар ва фарзандлар навбати билан бу дунёни тарк этишади; пировардида нима яхши-ю, нима ёмонлигини ҳеч ким билолмайди.

* * *

Агар ўлимимни эсга оладиган бўлсам, қайси ташкилот вайрон бўларкин, деб ўйлай олмайман ва бу мумкин ҳам эмас.

* * *

Ҳар бир катта айрилиқда васваса аломати бўлади;
уни парваришлаб, кучайтиришдан тийилиш лозим.

* * *

Ҳар бир айтилган сўз ўзининг қайтарилишини талаб қилади.

* * *

Поэзия Табиат сирларини англатади ва уларни манзара орқали очишга ҳаракат қилади;

Фалсафа ақл-идрок сирларини англатади ва уларни сўз орқали очиб беришга интилади (табiiй фалсафа, экспериментал фалсафа);

Мистика Табиат ва ақл-идрок сирларини англатади ва уларни сўз ҳамда манзара орқали очиб беришга ҳаракат қилади.

* * *

Кайфият ҳушсизлик аломати бўлиб, ҳис-туйғуга асосланган. У ҳиссиётнинг ўз-ўзи билан келишмовчилигидир.

* * *

Буюк истеъдодлар халқлар ўртасида муроса ва тинчлик-тотувлик ўрнатишда энг ажойиб воситачилардир.

* * *

Энг қўрқинчли нарса, ноқобил одамларнинг фантастларга қўшилиб кетишидир.

* * *

Қандай замон бўлди бу, кўмилганларни ҳавас қилишса-я?

* * *

Оригинал бўлмаган ҳар қандай нарса аҳамиятсиз, асл нарса эса ҳамиша ўзи билан индивидуум қусурларини олиб юради.

* * *

Дид-таъб ҳақида қўп гапиришади; дид-таъб эвфемизмдан иборат бўлиб, ҳис-туйғу жунбушга келганда қулоққа раҳм-шафқат қилишни англатади.

* * *

Томошабинларга нисбатан гўё хотинлардек муносабатда бўлиш лозим; уларга ўзлари тинглашни ёқтирган нарсани дарҳол айтиб қўймаслик керак.

* * *

Маълум бир давр ичида муайян бир даврни кўриб чиқа оладиган нуқтаи-назар мавжуд эмас.

* * *

Соғлом нарса классик, хаста нарсалар эса романтикдир.

* * *

Эртаклар бизга ақл бовар қилмайдиган воқеа-ҳодисаларни имконли ёки имконсиз шарт-шароитлар остида гўё бўлиши мумкиндек сўйлаб беради.

* * *

Роман эса бизга бўлиши мумкин бўлган воқеа-ҳодисаларни имконсиз ёки деярли имконсиз шарт-шароитлар остида гўё ҳақиқийдек тасвирлаб беради.

* * *

Инсон кўзлари учун рамзий бўлмаган ҳеч нарса театр (саҳна)га хос эмас.

* * *

Таржимада таржима қилиб бўлмайдиган даражагача етиб бориш керак; ана ўшандан кейингина ўзга миллат ва ўзга тилни англаш мумкин бўлади.

* * *

Мен роҳатланиб завқ олиш ва билиш ё билим олиш учун ўқийманми, бунинг катта фарқи бор.

* * *

Шундай китоблар борки, улардан ҳамма нарсани билиб олиш мумкин, бироқ пировардида масала моҳияти тушунарсиз бўлиб қолаверади.

* * *

Агар бирор муаллифнинг асарини луғат орқали тушунадиган бўлсак, у ҳеч нарсага ярамайди.

* * *

Ҳар гал матбаа хатосига кўзим тушса, бирор янгилик ихтиро қилинибдими, деб ўйлайман.

* * *

Кимки баҳслашмоқчи бўлса, баҳсталаб бўлмаган нарсаларни айтиб юборишдан ўзини тийиши лозим.

* * *

Биз Оламни Инсондан айрича тасаввур қилолмаймиз ва мана шу муносабат ўз муҳрини босмаган бошқа ҳеч қандай санъатни хоҳламаймиз ҳам.

* * *

Бирон нарсани табиатдан кўра унинг андозасига қараб ўрганиш шунчалар қийинки. . .

* * *

Кимдир антик дунёни ўрганиб, унинг моҳиятини тўла ўзлаштиролмаган бўлса, бунинг учун уни қойиш керакми?

* * *

Юксак талаблар адо этилмаган бўлса-да, улар бажарилган аҳамиятсиз талабларга нисбатан қадрлироқдир.

* * *

Реаллик энг юксак фойдалилик (мақсадга мувофиқлик)да ҳам гўзаллик касб этади.

* * *

Зарур иш амалга оширилса, мукаммаллик шу, гўзаллик эса зарур иш амалга оширилгани билан ба-рибир кўринмай (пинҳон) қолаверади.

* * *

Санъатни тушунмаслик, бадий дид йўқолиши санъат асарларининг вайрон бўлишига олиб келади.

* * *

Қалб ҳаммада бор, табиат (характер) айрим одамларда, санъат тушунчаси эса камдан-кам учрайди.

* * *

Барча санъатларда муайян бир даража борки, унга табиий тугма истеъдод билангина эришиш мумкин. Айни пайтда агар санъатнинг ўзи ёрдамга келмаса, ундан ўтиб (ўзиб) кетишнинг имкони йўқ.

* * *

Санъатни сердиққат, майда иш деб тасаввур қилмаслик лозим.

* * *

«Менинг чизган суратларимни ҳидлашларинг керак эмас, ранглари зарарли».Рембрандт.

* * *

Кўплаб хомаки қораламалардан яхлит (бутун) бир нарса яратиш кўпинча энг зўр (улуғ) устоз санъаткорларга ҳам ҳар доим насиб этавермайди.

* * *

Техника билан тутуриқсиз нарса ўзаро алоқага киришдими, санъат учун бундан даҳшатлироқ душман йўқ.

* * *

Гоя деб: ҳамиша намоён бўладиган ва шунинг учун ҳам бизга барча ҳодисалар қонунияти сифатида кўринадиган нарсага айтилади.

* * *

Ўсимликлар метаморфозаси аини пайтда бизнинг ҳис-туйғуларимизга зид келади.

* * *

Ихтиро қилинган нарсани меҳр-муҳаббат билан тадбиқ этилади, ўрганган нарсани эса – ишонч билан.

* * *

Ихтиро нима ўзи? У изланган нарсанинг якунидир.

* * *

Икки туйғуни енгиш жуда қийин кечади: аллақачон топилган нарсани топиб олиш ва топиш лозим бўлган нарсани тополмаслик.

* * *

Билишдан кўра ўйлаш қизиқарлироқ, хаёлга чўмиш эса ундан-да мароқли.

* * *

Ҳар куни тажрибани ёритиш ва руҳни поклашга сабаб бор.

* * *

Етарли бўлмаслик етарли бўлишликка қарши ўйлаганимиздан ҳам кўра кўпроқ қаршилиқ кўрсатади.

* * *

Бор зарур нарсаларга қаноат қилмайдиган одамлар ўзларини беҳуда ўтга-чўққа урадилар.

* * *

Улар ўзларига етарлича жиддий, аммо жиддийлик билан нима қилишлари лозим эканлигини билишмайди.

* * *

Улар тушунган нарсалари ҳақида ҳам ҳеч нарса билишни исташмайди.

* * *

Илмий баҳс-мунозараларда муаммоларни кўпайтириб юбормасликка эътибор бермоқ лозим.

* * *

Барча истакларимизга эришиб бўлмайди, билишга арзигулик барча нарсаларни билиб ҳам бўлмайди.

* * *

Кимки ўзини тушуниб туриб, чекланган деб ҳисобласа, у комилликка жуда яқиндир.

* * *

Ҳайвонларни ўз органлари орқали ўргатиш мумкин; Инсон эса ўз органларига ўргатади ва уларни идрок қилади (бошқаради).

* * *

Кексалар қўлни ақлга қиёс этишади. Ақл – санъатлар санъати бўлса, қўл – барча ҳунарлар техникасидир.

* * *

Тадқиқ этиб бўладиган нарсани тадқиқ қилиб, тадқиқ этиб бўлмайдиган нарсани тинч қўйиш – мутафаккир одамнинг энг гўзал бахтидир.

* * *

Биз ҳосила ҳодисалар ичра яшаймиз ва ибтидоий масалага қай тариқа ёндошишимиз лозимлигини ҳеч ҳам билолмаймиз.

* * *

Барча нарсалар ўйлаганимиздан кўра соддароқ, тушунишга келганда эса мураккаброқдир.

* * *

Эмпиризм жонига теккан одамгина метод (услуга)-га мурожаат қилишга мажбур бўлади.

* * *

Бир гапни кўнгилга олмаслик лозим. Ҳеч ким рози бўлмаган, ҳеч ким эшитишни хоҳламаган нарсани шунчалик кўпроқ такрорламоқ керак.

* * *

Ҳақиқатга эришиш учун хатони ҳимоя қилишдан кўра янада юксакроқ орган керак бўлади.

* * *

Фикрловчи киши агар сабаб ва таъсиротни суриштираверадиган бўлса, кўп адашади; улар иккови бир бутун феноменни ташкил этади. Кимки буни англай олса, у хулқ ва фаолият сари тўғри йўлдадир.

* * *

Қушлар (паррандалар) Табиатнинг энг кечки маҳсулотларидир.

* * *

Дарсликлар қизиқтирадиган ва ёқимли бўлиши лозим; бунинг учун улар билим ва илмнинг энг қувноқ, энг тушунарли тарафларини ёритиб бера олишлари керак.

* * *

Барча мутахассислар ўзлари учун нокерак нарсаларни рад этиш ман қилингани билан сира келиша олмайдилар.

* * *

Саводсиз (билимсиз) одамлар илмли кишилар бундан минг йиллар муқаддам жавоб бериб кетган савол (масала)ларни қўзгайверадилар.

* * *

Юзта қўнғир (от) битта бўз (от) бўлолмас.

* * *

Мен рангларни ҳатто ҳис қилиш мумкин, дейишса умуман қарши эмасман; бу билан уларнинг ўзига хос хусусиятлари яна ҳам кўпроқ ҳаракатга келган бўларди, холос.

* * *

Уларнинг таъми ҳам бор. Ҳаворанг ишқорли, сариққизил ранг нордон таъмга эга. Мавжудликнинг барча намоиши моҳиятан бир-бирига қардош (яқин)дир.

* * *

Ранг юз-бетимизда ҳам акс этмайдими, ахир?

* * *

Одамлар бирон нарсани улардан яхшироқ билишимга таажжубда, мен ўйлаётган нарсани улар ҳам нотўғри деб ҳисоблаётган бўлишса, не ажаб.

* * *

Агар бизга эътироз билдирувчиларнинг овозлари босиб кетса ҳам, бундан асло қўрқмаслик керак.

* * *

Мабодо улар ахтараётган нарсаларининг қаердалигини билишганда эди, уни изламаган бўлардилар.

* * *

Дунёвий ишларда фақатгина воситалар ва уларни қўллаш муҳимдир.

* * *

Воситалар хусусида бош қотириб ўтирмасдан мақсад сари тез олға қадам ташлаш керак.

* * *

Лаҳзанинг қадрига етмаслигимизга сабаб – фикр-сизликдир.

* * *

Комил санъаткорлар табиатдан кўра дарс (сабоқ)-га бурчлидирлар.

* * *

Санъатнинг энг олий мақсади – Инсон шакл-шамойилини имкон даражасидан ҳам кўра шу қадар ҳиссий гўзал ва ажойиб қилиб кўрсатишдир.

* * *

Барча кристалланишлар амалга ошган калейдоскопдир.

* * *

Инсон ўз тенги билан яшай ҳам олади, яшай ҳам олмайди; чунки у ўзи билан тенглаша оладиган кимса борлигига тоқат қилолмайди.

* * *

Энг ўртамиёна роман ҳам ўртамиёна ўқувчидан яхшироқдир, ҳа, энг ёмон роман ҳам бутун бир жанрнинг ажойиблигидан бирон-бир тасаввур бера олади.

* * *

Актёрлар ўзга қалбларни забт этишади-ю, ўзлариникини раво кўришмайди; улар жозиба билан алдайдилар.

* * *

Табиатга қай тарафдан қарамайлик, унда чексизлик намоён бўлаверади.

* * *

Агар бирон нарсанинг қаердалигини билиш керак бўлса, уни албатта топиш лозим.

* * *

Сабрсизлик ўн барабар жазо бўлиб қайтади; мақсад яқинлашиш ўрнига баттар узоқлашаверади.

* * *

Метод (услуг)сиз мазмун иштиёққа, мазмунсиз метод қуруқ билимдонликка олиб боради; шаклсиз модда сермашаққат илмга, моддасиз шакл эса янглиш тахминга олиб боради.

* * *

Ёшлар – Табиат гулғунчаларидир.

* * *

Агар ёшлик хато бўладиган бўлса, ундан жуда тез қутулиш мумкин.

* * *

Ёшлиқдан кўп нарса кутган одам хато қилмайди. Ўшанда у қалбан ниманики ҳис этган бўлса, уларнинг ижросини ҳам ташқаридан эмас, балки ўз қалбидан излаши лозим.

* * *

Ажойиб инсон, у билан ҳатто тентаклар ҳам фахрланади.

* * *

Ташқи дунёга нисбатан билдирилган барча нотўғри нуқтаи назар, фикрлар вақт ўтиши билан эскириб, кераксиз матоҳга айланади.

* * *

Табиат таъриф-тавсиф илмида гўё боши берк кўчага кириб қолган; на олға силжийди, на ортга қайтади; миллий таълимнинг узоқ давом этиш сабаби ҳам шундан.

* * *

Улар инсондан ҳамиша фойдали ишлар талаб қилишади, шу билан бирга, кичкинагина хатони топиб олиб, баралла жар солишади. Бундайларни қўрарга қўзим йўқ.

* * *

Эндиликда шундай асарлар ҳам пайдо бўлмоқдаки, умуман олганда ёмон эмас, лекин баҳоси нол, чунки уларда ҳеч қандай мазмун йўқ, энг яхши асар (лар) намуналарининг умумий шакл-шамойилини гавдалантиради, холос.

* * *

Ахмоқ ўзини мақтайди, деган гап бор. Бўлиши мумкин. Лекин гоҳо ноўрин таъна-маломатлар ҳам учраб турадики, уларни томошабин тугул, ақалли ҳеч бир кимса сезмай қолади.

* * *

Шундай оғир хулқ-характерлар ҳам борки, улар мавжуд муҳит, вазият билан асло чиқиша олмайдилар. Натижада мудҳиш низо, жанжаллар келиб чиқади, ҳаёт эса роҳат эмас, азобга айланади.

* * *

Чин, ҳақиқий эзгуликни биз асосан clam, vi et precario (билдирмасдан, мажбуран ёки илтимосга биноан) амалга оширамиз.

* * *

Лаҳза хусусида бир нима дейиш қийин; агар у аҳамиятсиз бўлса, энсамиз қотади, яхшилик бўлса бошимизга қўтарамиз, акси бўлса, ерга урамиз.

* * *

Худонинг бермиш куни дилсиёҳлик олиб келадиган шароитдан воз кечган маъқул.

* * *

Эҳтиётсизлик туфайли ножўя иш қилиб қўйган пайтларимизда чора қидириб, имкон излашдан ўзга илож қолмайди.

* * *

Тугал бўлмаган ҳақиқат оз муддат амал қилади, холос. Буткул маърифат ўрнини бирданига кўзни қамаштирадиган сохта таълимот эгаллайди; дунё бундан довдирайди, асрлар эса хижолат.

* * *

Ҳақиқат Инсонга, хато эса Замонга мансуб. Шу босидан ҳам фавқулудда бир зот ҳақида шундай дейишган экан: «Le malheur des temps a cause son erreur, mais la force de son ame l'en a fait sortir avec gloire»¹²

* * *

Агар бамаъни, зийрак кишилар кексайган чоғларида илм-фанга бепарво қараб, аҳамият бермай қўйсалар, бу уларнинг ўзларига ва илм-фанга нисбатан ўта талабчан бўлганликларидан далолат беради.

* * *

Одамлар ўз имон-этиқодларини вақти-вақти билан эсга олиб, нималарни маъқуллайдилар-у, нималарни қоралайдилар, бот-бот такрорлаб туришлари

¹² «Le malheur des temps a cause son erreur, mais la force de son ame l'en a fait sortir avec gloire.» (фр.) – «Унинг йўл қўйган хатолари ўз замонаси билан боғлиқ, улуғлиги, куч-гайрати, бахт ва омадсизликлар борасидаги сабот-матонати ҳамда амалга оширган саховат, эзгу ишлари унинг ёлғиз ўзигагина тегишлидир» (Улуғ Фридрих ҳақида).

лозим; бу борадаги зиддиятлар ҳам худди шуни тақозо этади.

* * *

Фаранг (француз)лар «tournure» деб атайдиган, юмшоқ қилиб айтганда, беҳаё жозиба олмонларнинг қўлидан келмаса керак; негаки, қўполлик деганда жиддий ва талабчан, назокатда эса майин ва мулоийим эканликларини тан олиш лозим, бу эса бир-бири билан боғланмайдиган, бири бошқасини истисно қиладиган тушунчалардир.

* * *

Гоҳо шундай бўладики, бирон-бир тасвирий санъат асарига илк бор қараганимда у менга ёқмайди, чунки уни тушунмаётган бўламан; бироқ унинг меҳнат маҳсули эканлигини англаб, унга яқинлашишга ҳаракат қиламан, шунда мени зўр қувонч чулғаб олади; асарнинг янгидан-янги қирраларини кашф қиларканман, ўзимда ҳам аста туғилиб келаётган янги қобилиятларни пайқай бошлайман.

* * *

Қачонки муҳим бир нарса ўрганишимиз лозим бўлса, табиий ожизлигимиздан паноҳ топамиз ва шу тарзда бирон нима ўрганиб оламиз.

* * *

Ишонч – ғалати нарса. Одам адашиши ҳам, алданиши ҳам мумкин. Бу гапга озчилик эмас, балки кўпчилик ишонади. Хуллас, ҳақиқатнинг тагига етиш анча душвор кўринади.

* * *

Тубанликни ҳеч кимга раво кўриб бўлмайди; кимда-ким тасодифан бундай ҳаёт таъсирига тушиб қолгудек бўлса, у инсон характери, қатъият ва жасорати учун синов тоши ҳисобланади.

* * *

Кимдаки меҳр-муҳаббат туйғуси бўлмаса, у хушомадгўйликни ўрганиб олгани маъқул.

* * *

Танқиддан ҳимояланиб бўлмайди, унга қаршилиқ кўрсатиш ҳам бефойда; танама-тақдир ҳаракат қилавериш керак, шунда ҳаммаси ўз-ўзидан аста-секин изга тушиб кетади.

* * *

Барчамиз шу қадар калтабинмизки, ҳамиша ўзимизни ҳақ деб ҳисоблаймиз; шу тариқа доно кишилар ҳам нафақат адашишади, балки атайлаб хатога йўл қўяди, деган нотўғри фикр пайдо бўлади.

* * *

Одам аблаҳлашса, ундаги хайрихоҳлик ўрнини бадхоҳлик эгаллайди.

* * *

Алоҳидалик абадул-абад умумийликка тобе, умумийлик эса алоҳидалик билан тоабад бирлашишга маҳкум.

* * *

Фанегорамия (уруғ орқали кўпайиш) замирида криптогамия (спора (гулсиз ўсимликларнинг ва баъзи бирҳужайрали жониворларнинг урчиш органи) орқали урчиш) сир-синоатлари ҳали шу қадар кўпки, уларни тушунтириб бериш учун яна неча асрлар керак бўлади.

* * *

Ундош товушнинг бошқа бир ундош билан чалкашиб кетишига органнинг лаёқатсизлиги сабаб бўлса, унли товушларнинг дифтонгга айланиши хаёлий пафос туфайли содир бўлади.

* * *

I convertiti stanno freschi appresso di me.¹³

* * *

Либерал ёзувчилар ҳозир яхши бир ўйин бошлашган, бутун жамоатчилик эса уларнинг ўринбосарларига айланган.¹⁴

* * *

Либерал ғоя ҳақидаги гаплар қулоғимга тушса, одамлар жарангдор қуруқ сўзлар билан қанчалик беҳуда андармон бўлишаётганини кўриб туриб, ҳайрон қоламан: ғоянинг либерал бўлиши мумкин эмас! Ўз олдига қўйилган ажойиб вазифани адо этиш учун у кучли, жиддий, ўз-ўзидан тугал, самарали бўлсин, майли. Яна бир нарса, либерал тушунча ҳам бўлмайди, чунки унинг зиммасига бутунлай бошқа вазифа юкланади.

* * *

Сабабли боғланиш қонуниятларини ўрганаётганимизда кўпинча бир-бирига ўхшаш ҳодисаларни қидириб топамиз-да, уларнинг барчасини умумий сабабиятга нисбат берган ҳолда қайд этиш билангина кифояланамиз, тамом, вассалом.

* * *

Образли иборалардан холи бир шеърият бор, у ҳам бўлса, шу иборанинг ягона ўзгинасидир.

¹³ I convertiti stanno freschi appresso di me (ит.) – Die Konvertiten sind bei mir kaltgestellt – Бошқа динга мурожаат қилганлар билан алоқа қилишдан воз кечаман.

¹⁴ Яъни: либерал ғоялар шу қадар кенг тарқалган эдики, уларнинг жарчилари жўн, энг оддий ибораларни қўллайдилар, содда халқ ҳам бемалол тушунаверади.

* * *

«Etiam nihil didicisti».¹⁵ Кекса оққўнгил имтиҳон олувчи домла ўз ўқувчиси қулоғига шундай деб шивирлаб, унга «яхши» баҳо қўйиб берган экан.

* * *

Устунлик – тушуниб бўлмайдиган ғалати ҳолат, нима қилишни, қандай йўл тутишни ҳар кимнинг ўзи билади.

* * *

«Mannraeuschlein».¹⁶ XVII асрда ёр, маъшуқа, маҳбуба ифодали тарзда шундай деб аталган.

* * *

«Liebes gewaschenes Seelchen» Ҳиддензееда¹⁷ энг севимли ибора саналади.

* * *

Ҳақиқат шундай бир улкан, мислсиз машъалаки, ёнидан ўтаётганимизда беихтиёр кўзларимиз қамашади, ҳатто бирон жойимизни куйдирмасмикин, деган ҳадик пайдо бўлади.

* * *

«Ақлли одамлар кўп жиҳатдан бир-бирларига яқин бўлади». Эшюлус.

* * *

Иш бор жойда камчилик бўлади, йўқ ерда йўқ.

¹⁵ «Etiam nihil didicisti» – «Du hast auch nichts gelernt» – «Сен ҳам ҳеч нарса ўрганмабсан.» Ўша ўқувчи Гётенинг дўсти Грюнер эди. Грюнер Гёте билан бўлган суҳбатларининг бирида кекса имтиҳон олувчи домланинг шу сўзларини келтиради.

¹⁶ Полякча «Marysia», «Mariusche» каби қизларнинг эркалаб айтилган исмларидан олинган.

¹⁷ Ҳиддензее – Рюген яқинида жойлашган орол.

* * *

Нима, бахтли, омадли одамлар бахтсиз, омадсиз кишиларнинг, бир замонлар авом Рим халкида одат бўлганидек, улар кўз ўнгида гладиаторларга ўхшаб одоб билан ҳалок бўлишларини истайдими?

* * *

Тимондан болаларига қандай таълим бериш зарурлиги ҳақида сўрашибди. Уларга, дебди у, ўзлари ҳеч қачон тушуна олмайдиган нарсаларни ўргатинглар.¹⁸

* * *

Шундай инсонлар борки, уларга ҳамиша яхшилик ва янада кўпроқ яхшилик тилагим келади.

* * *

Акаси хумчани синдирибди, укаси эса кўзани. Нақадар бемаънилик!¹⁹

* * *

Ритм (вазн, мақом)да қандайдир сеҳр-жозиба борки, буюклик бизга мансуб эканига ишона бошлаймиз.

* * *

Ҳеч ким санъатни устозчалик рағбатлантира олмайди. Санъаткорни эса ҳомийлар, маърифатпарварлар рағбатлантиради, бу яхши, лекин бу билан ҳар доим ҳам санъат рағбатлантириляпти, деб бўлмайди.

* * *

«Равшанлик – нур ва соянинг муносиб равишда бўлинишидир». Ҳаманн.

¹⁸ Тимон (Афиналик Тимон, Перикл ва Сукротнинг замондоши): Осмон билан Ерни ўргатинг, демоқчи.

¹⁹ Гёте бу ерда ака-ука герцоглар Ҳайнрих ва Фридрих фон Лигниц тўғрисидаги эски мақолни ўзгартириб келтирган.

* * *

«Жаноб фон Швайнихен» ажойиб тарихий-маиший асар, унда миллий турмуш шароитларининг муайян жиҳатлари ёрқин акс эттирилган. Китобдан кўп нарса олиш мумкин, уни албатта ўқиб чиқиш керак.²⁰

* * *

Агар ёшлар, бошқалар томонидан аллақачон тан олинган ҳақиқатни эътироф этадиган бўлсак, ўзлигимиз қаёқда қолади, деб ўйлашса, энг бемаъни хатога йўл қўйган бўлур эдилар.

* * *

Назарий маънодаги абсолют ҳақида гапирмоқчи эмасман, фақат шуни айтмоқчиманки, ким агар уни ҳодиса сифатида тан олиб, ҳар доим назарда тутган бўлса, бундан жуда катта фойда кўриши аниқ.

* * *

Бўлиб ўтган воқеа, ҳодисалар ҳақида нақадар оз ёзилган, ёзилган нарсалардан эса қанчалар кам сақлаб қолинган! Адабиёт яратилганидан буён фрагментдир, унда Инсон тафаккурининг асл обидалари муржабсам, улар бизга асарлар сифатида ёзиб қолдирилган ва етиб келган.

* * *

Болалар одатда тез фикрлашга мойил бўлишади, бу улар нотўғри фикрлайди, дегани эмас, албатта; зеро, тез, лекин бирёқлама тушуниш кўникмаси унутилиб, унинг ўрнини умумий тушунчалар эгаллагунга қадар муайян вақт талаб қилинади. Бунга эътибор қаратиш тарбиячининг муҳим бурчидир.

²⁰ Ханс фон Швайнихен (1552–1616), силезиялик қурулбардор.

* * *

Руҳий рефлексия (ўй- фикр, мулоҳаза, таҳлил)лар чоғида ботин (ич) билан зоҳир (таш) ҳамиша ёнма-ён ёки кўпроқ бир-бирига уйғун ҳолда идрок қилиниши лозим. Бу жараён катта қийинчилик туғдириши табиий, у доимо систола ва диастола,²¹ тирик вужуднинг нафас олиши ва нафас чиқаришидан иборат; буни гапириб ўтириш жоиз бўлмаса ҳам, эсда тутган маъқул.

* * *

Bonus vir semper tiro.²²

* * *

Ким агар азалдан шайтону малъунлар қутқусига учиб, (бу) дунёга ёмон кўз билан қараб келган бўлса, у ҳақиқатан ҳам ярамас, расво одам экан.

* * *

Бир инглиз мунаққиди камина ҳақида ёзиб, умумий ва қисқача обзор борасидаги маҳоратим (panoramic ability)ни қайд этибди, бунинг учун унга энг самимий миннатдорчилигимни изҳор этаман.

* * *

Тобе бўлиш умуман ҳеч қандай санъат эмас; аммо авлод-аждоднинг пасайиб борувчи чизиғи бўйича, ўзидан ким катта-ю, ким кичиклигини билиш учун бўлса, бошқа гап.

* * *

«Театрда кўриш (кўз) ва эшитиш (қулоқ) устидан кулиш рефлексияни ниҳоятда чеклаб қўяди».

²¹ Систола (гр.) – юрак мускулларининг қисқариши. Диастола (гр.) – юрак мускулларининг бўшашиши.

²² Bonus vir semper tiro (лот.) – Ein guter Mann bleibt immer Rekrut (Anfaenger) – Яхши одам ҳамиша бошловчидир.

* * *

Одамларнинг қачонлардир бажарган ишларини ҳалиям уддалай оламан, деб ўйлашлари табиий; ўзлари ҳеч қачон уддасидан чиқолмайдиган ишларни ҳам бажарворамиз, деб чиранишлар ғалати туюлса-да, ҳамон учраб туради.

* * *

Барча замонларда илм-фан ривожини учун индивидлар хизмат қилган, давр эмас. Суқротни заҳар билан маҳв этган ҳам, Ҳуссенни ўтда ёндирган ҳам давр эди; даврлар ҳамиша бир-бирларига ўхшаш (бўлган).

* * *

Алоҳидалик умумийликни рўё ёхуд кўланка сифатида эмас, балки тадқиқ этиб бўлмайдиган нарсанинг оний намоёниши орқали ифодалаши, бу – чин рамзий маънодаги ифодадир.

* * *

Агар жўяли маслаҳат эсингни йиғиб олишингга ёрдам бера олган бўлса, айти муддао.

* * *

«Ким агар ерда ётган тошни бир ўзи ололмаса, уни икки кишилашиб бўлса ҳам тинч қўйиш керак».

* * *

Деспотизм автократия (яккахокимиятчилик)ни қўллаб-қувватлаб, юқоридан қуйиғача бўлган бутун жавобгарликни индивид (шахс) зиммасига юклайди ва шу тариқа фаолиятнинг энг юксак даражасига эришади.

* * *

Поэзияда спинозизм руҳида нимаики яратилган бўлса, барчаси рефлексияда макиавеллизм (риёкорлик) тарзида намоён бўлади.

* * *

«Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est quam potentia non sua vi nixa».²³

* * *

Табиатан киришимли ва хушмуомалалигим туфайли серқирра иш фаолиятимда ўзимга шериклар топдим ва улар билан биргаликда ўзаро ҳамкорлик қилиб, баҳамжиҳат ишлаш ва яшаш бахтига эришдим.

* * *

Завқ-шавққа тўла рефлексия ҳам борки, агар унга берилиб кетилмаса, муҳим аҳамият касб этади.

* * *

Ҳақиқий тайёрлов мактаби фақат мактабнинг ўзидадир.

* * *

Библия (Таврот) абадий таъсирли муқаддас диний китобдир. Дунё мавжуд экан, ҳеч ким: мен бу китобни умуман англайман ва айрим ҳолда тушунаман, демайди. Биз эса оддийгина қилиб: китоб умуман олганда эҳтиромга, айрим ҳолда эса қўллашга муносиб, деймиз.

* * *

Бутун мистика гўёки ортингда қолаётган қандайдир предмет (наrsa)га трансцендентлик (билиб бўлмайдиган) деб қараш ва ундан ажралиш, кўнгил ўзиш демакдир. Рад этилган наrsa қанчалик катта ва муҳим аҳамиятга эга бўлса, мистик асарлар ҳам шунчалик бой бўлади.

²³ «Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est quam potentia non sua vi nixa.» (лот.) – «Ҳаёт-мамот ишларида ҳеч наrsa ўз кучига таянмаган ҳокимият (давлат)чалик омонат ва ўткинчи эмас.»

* * *

Шарқ мистик шеърятининг ўзига хос ижобий хусусияти шундаки, унда мурид воз кечган дунё бойлиги хоҳлаган пайтда унинг қўл остида бўлади, у мудом ўзи тарк этган, ўзи қутулмоқ истаган мўл-қўл баракот ичра роҳат-фароғатда яшайди, дея талқин этилади.²⁴

* * *

Насроний мистиклар ҳақида гап бўлиши мумкин эмас, негаки диннинг ўзи шахс заволи сари олиб борадиган чалкаш, чигал мистериядир.

* * *

Нотўғри тушунча, хато фикрлар инсоннинг характерида бўлади, шу боис улар ҳолат билан мустаҳкам боғланган; на бир далил, на ақл ва на фаросат заррача таъсир кўрсатолмайди.

* * *

Характер кўпинча камчиликни қонун деб билади. Дунё кўрган кишилар шундай дейди: «Ақл енгилмас, унинг ортида эса қўрқув яширин». Кучсиз одамлар кўпинча инқилобий кайфиятда бўлишади; ўзларига қолса, уларга ҳеч ким индамаса, ўз-ўзларини ё бошқа бировларни бошқариш қўлларидан келадими-йўқми, буниям билишмайди.

* * *

Янги немис санъаткорлари ҳам худди шундай аҳволда: ўзларида йўқ санъат турини зарарли деб ҳисоблаб, йўққа чиқармоқчи бўлишади.

* * *

Ҳамма одамлар, озодликка чиқди дегунча, хатога йўл қўядилар; кучлилар ошириб юборишади, кучсизлар эса нописандлик қилишади.

²⁴ Гёте форс шоири Ҳофиз ижодини назарда тутмоқда.

* * *

Ажойиб, гўзал нарсалар олдида бир зум шошиб қоламиз, чунки янгиликка дуч келган бўламиз; уни маданият сифатида қалбан ва руҳан ўзлаштирганимиздан кейингина, бизга азиз ва қадрдон бўлиб қолади.

* * *

Яшириб нима қиламиз, ҳаммамизга ҳам нари-бериси йўқ, ўртамиёналик маъқул, чунки шуниси тинч-роқ; гўё ўз тенгимиз билан муомала қилаётгандек, ёқимли туйғудан енгил тортамиз.

* * *

Дунёда бир вақтнинг ўзида қанчадан-қанча амалий ҳамда ажойиб нарсалар мавжуд, лекин афсуски, улар бир-бирлари билан туташ келмайди.

* * *

Агар сюжет ўта жўн бўлса, уч бутунлик (драматургияда) хусусида ҳеч нима деб бўлмайди; борди-ю, уч бутунлик тасодифан уч бора муваффақиятли боғланса, ёқимли таассурот қолдириши турган гап.

* * *

Эркаклар хотинлари билан уришса, ўзларини бамисоли йигириб бўлинган чархдек ҳис этишаркан.

* * *

Бешафқат ҳаёт ташвишлари баъзан одамни шунақаям эзиб юборадики, кўз олдинда беихтиёр шундай бир манзара намоён бўлади: бўлиқ буғдой бошоқлари янчилиб, сомонга айланади, дон-дун эса бундан беҳабар, шудгорга ёки тегирмонга бориб тушадими, парвойи палак, хирмон узра у ёқдан бу ёққа шодон сакрайди.

* * *

«Arden von Feversham» Шекспирнинг ёшликда яратган асари. Бутун талқин ва тасвир соф-ишонарли, жиддий. Драматизм кучли, бироқ таассурот зўрлигига қарамасдан, саҳнабоп эмас.

* * *

Шекспирнинг энг зўр пиесаларида ҳам баъзан равонлик етишмайди; улар керагидан бир оз ортиқроқ, худди шунинг учун ҳам улуғ санъаткор қаламига мансуб эканлиги сезилиб туради.

* * *

Бажарилиш эҳтимоллиги ҳали шубҳа уйғотади; шу боисдан ҳам воқеликка қадам қўйган умид ҳамиша ҳайратланарлидир.

* * *

Қолган барча санъатларга бирон важ кўрсатиш мумкин, аммо грек санъати олдида бир умр қарздормиз.

* * *

«Vis superba formae».²⁵ Йоханнес Секундус (лирик шоир)нинг гўзал каломи.

* * *

Сентименталлик (ортиқ даражада ҳиссиётга берилиш, таъсирчанлик) инглизларда кулгили ва нафис, фаранг (француз)ларда ҳазин ва ҳаммабоп, олмонларда эса содда ва амалий.

* * *

Ақл билан чиройнинг қулига айланмай десангиз, уларни четлаштириш лозим.

²⁵ «Vis superba formae» (лот.) – «Stolze Macht der Form» – «Шаклнинг мағрур кучи».

* * *

Чол энг катта инсон ҳуқуқларининг биридан маҳрум: тенг-тўшлари энди унга ортиқ баҳо бермай қўядилар.

* * *

Библия (Таврот)ни тарқатиш (ёйиш)нинг фойда-зиёни ҳақида қўплаб тортишувлар бўлаяпти ва ҳали-бери тугамайдиган кўринади. Бу хусусда камина фикри шундай: агар догматик ва фантастик мақсадларда бўлса зарарли, дидактик ҳамда самимий бўлса, фойдали деб ҳисоблайман.

* * *

Қадимий, ибтидоий ёхуд замонлар ичра юзага келган азалий қудратли кучлар фойда-зиён келтиришидан қатъи назар, тинимсиз ҳаракатда давом этаверади.

* * *

Санъат ифодалаб бўлмайдиган нарсанинг воситачисидир; шу боис уни Сўз (нутқ) орқали етказиш истаги ақсизлик бўлиб туюлади. Бироқ шу билан бирга, ақлимиз учун ҳам, қобилиятимиз учун ҳам фойдадан холи бўлмайди.

* * *

Ишқ-муҳаббат ёшларга ярашади, кексаларга эмас, чунки ҳар иш ўз вақтида фарз. Истисно эса камданкам учрайдиган ҳол.

* * *

Барча шоирлар ва чала шоирлар муҳаббат ҳақида шунчалик кўп ёзишганки, агар у куч-қувват, гуллаб-яшнаш, камолот рамзи сифатида табиий равишда доимо янгиланиб, такрорланиб турмаганида эди, аллақачон сийқаси чиқиб кетган бўларди.

* * *

Ўз қўлидаги ҳокимиятдан қатъи назар, инсон турли хил вазиятлар гирдобига тушиб қолиши мумкин. Ана шундай шарт-шароитларни тўғри баҳолаш ўрнига ишқ-нафс савдоларига ўралашиб қолгудек бўлса, бахт-омад ундан юз ўгириши аниқ.

* * *

Бошқача бўлиши мумкинми, ахир? Навқирон дўстимиз биз ўзимизни ҳамиша дахлдор деб билган, бахтиёр дамларимизга мансуб бўлган иш-фаолиятимиз, сўз ҳамда ижодимиздан улги олади-ку.

* * *

Ўзимизга ўзимиз қойил қолган пайтларимиз ниҳоятда кам; шунинг эвазига бошқа бировларга тан беришимиз бизга тасалли беради.

* * *

Келиб чиқиш сабаблари ҳам худди бўлиниш сабаблари сингари жорий бўлиши лозим, акс ҳолда ҳеч қандай маъно касб этмайди.

* * *

Ҳар қандай чинакам кашфиёт юксалиб бораётган улкан занжирнинг ўрта халқаси бўлиб, оқибат натижаси ўлароқ хулосага олиб келади.

* * *

Қийшайган нарсани тўғрилаб, бузилганни тиклайлик. Ўй- фикрларимиз ҳам, ният-мақсадларимиз ҳам барчаси пок ва гўзал бўлсин, токи дунёни ҳалоқатдан асраб қолайлик.

* * *

Ҳақиқат ҳамма ерда ҳамиша намоён бўлиши зарур; шояд қўнғироқлар овози мисол ҳавода вазмин-самимий мавж уриб, маънавий қанот қоқса ва яқдиллик-тотувликка сабаб бўлса, шунинг ўзи кифоя.

* * *

Қандай қилиб бу ёш йигит бошқа бировларнинг ўзларига маъқул иш билан машғул бўлишларига ўзича танбеҳ беришга журъат этдийкин? Ундан кўра, ўзини ҳам, характериани ҳам ўшаларга мослаб олса, маъқул бўлмасмиди?

* * *

Хурофот-бидъат инсон зотига мансуб. Агар ундан бутунлай қутулмоқчи бўлсангиз, вужудингизнинг пана-пучмоқларига яхшилаб жойлашиб олади-да, сўнг бирданига, тўсатдан пайдо бўлиб қолаверади.

* * *

Агар биз нарсаларни ўта аниқ билишни истамаганимизда эди, уларни янада яхшироқ ўрганиб олган бўлардик. Бунинг учун маълум бир предмет бизга қирқ беш даражали бурчак остидагина тушунарли бўлишлигини айтиш кифоя.

* * *

Олифтагарчилик – муваффақиятсиз, субъективлашган мукаммаллик, шу сабабли ҳам устаси фарангликдан воз кечиши қийин бўлади.

* * *

Нотиқлик санъати поэзиянинг барча фазилатлари ва ҳуқуқлари измидадир; уларсиз иши битмайди ва бюргерлар ҳаётида муайян ахлоқий ёки ахлоқсиз, юзаки, лаҳзалик устунликларга эришиш учун уларни суистеъмол қилишдан ҳам тоймайди.

* * *

Лорд Байрон табиатан ҳақиқатгўй ва буюк, аммо саркаш ва нохуш истеъдод соҳиби, шунинг учун ҳам уни бошқа ҳеч ким билан қиёслаб бўлмайди.

* * *

Ўсиб келаётган иқтидорли ёшлар учун Шекспирни мутолаа қилиш хатарли; у ўзини такрорлашга мажбур этади, улар эса, ўз санъатимизни намоиш қиляпмиз, деб ўйлайдилар.

* * *

Дунёвий ишларга жўн, тўғри қараш умуминсоний ақл-тафаккурнинг мерос фазилати саналади. Бироқ ботиний ва зоҳирий пок қараш ниҳоятда ноёб.

* * *

«Le sens commun est le Genie de l`humanite». ²⁶

* * *

Ақл-фаросат ёки тасодиф тўғри йўлга сола билмайдиган бемаънилик йўқ; тентаклик ёхуд тасодиф йўлдан ура олмайдиган ақл-фаросат ҳам йўқ.

* * *

Бирор фикрни исбот-далил келтирмасдан, тўғри айтиб қўяқолган маъқул, чунки биз келтирмоқчи бўлган далил-исботлар ўй-фикрларимизнинг вариация (вариант)лари, холос. Бизга қарама-қарши фикр билдирувчилар эса на унисига, на бунисига қулоқ солишади.

* * *

Фаросат бўлаётган, бўладиган воқеаларга, ақл эса бўлган, бўлиб ўтган ҳодисаларга дахлдор; Унис: нимага? Нима учун? деб, буниси эса: қаердан? дея сўраб ўтирмайди. Фаҳм-фаросат ривожланишдан завқ олса, ақл-идрок ҳамма нарсадан фойдалансам, дейди.

²⁶ «Le sens commun est le Genie de l`humanite.» (фр.) – «Соғлом ақл-тафаккур – инсоният даҳосидир.»

* * *

Инсоннинг туғма бир хусусияти шуки, у ўз табиати билан узвий боғланган; яъни, билиш эҳтимоллиги; биз ўзимиз сезиб, пайқаётган ҳар бир ҳодиса аслида аниқ, мумкин ва муқаррар нарсаси, агар биз унинг моҳиятини чуқур англаб етадиган бўлсак, у бизни ўз сир-синоатларидан воқиф этади.

* * *

Умумийлик нима? Алоҳида ҳолат. Алоҳидалик нима? Миллион ҳолат.

* * *

Аналогия (ўхшашлик) икки хатодан сақланиши лозим; биринчиси, ҳазил-ҳузулга берилишдан, иккинчиси, образли иборалар ва муқоясаларга қўмилиб кетишдан, буниси унчалик зарарли эмас.

* * *

Вайсақи, тажанг кузатувчилар ва инжиқ, мижғов назариячилар ниҳоятда бемаза, ярамас одамлардир; уларнинг тажрибалари арзимас ва чалкаш, илмий фараз-тахминлари эса ғалати ва тутуриқсиз.

* * *

Ҳамма нарсани ўз кўзинг билан кўришинг ва бошдан кечиришинг шарт эмас; башарти бирор кимсага ва унинг айтганларига ишонмоқчи бўлсанг, учовлашиб: предмет (мавзу) ва икки субъект (шахс) бирга иш битирдик, деб ҳисоблайвер.

* * *

Табиатшуносликда ҳам, ахлоқ-одобда бўлганидек, қатъий императив талаб этилади; бунда интиҳони эмас, ибтидони ўйлаш зарур.

* * *

Гипотеза (илмий фараз-тахмин) болани овутиш учун айтиладиган алага ўхшайди; онгли кузатувчи ўзининг

чекланганлигини тобора яққолроқ ҳис эта бошлайди; илм ортиб борган сайин муаммолар ҳам янада кўпайиб боради.

* * *

Шундай илмий фаразлар ҳам учрайдики, улар гўё жиддий табиат томонидан рад этилиш учунгина яратилгандек таассурот қолдиради, уларни узрли гипотезалар, деб атагим келади.

* * *

Ҳар ким нимаики билса, ўзича, ўзи учун билади, холос. Ўзим билган нарсалар ҳақида бирор ким билан гаплашгудек бўлсам, у буларни мендан яхшироқ биламан, деб ўйлайди. Мен эса ўз билганим билан кифояланиб қолавераман.

* * *

Юзага келмайдиган нарсаларни бўлади, деб ўйла-маслигимиз лозим; юзага келган тақдирда ҳам барибир уларни тушуна олмаймиз.

* * *

Янги вулқон (ёнартоғ)ларнинг отилиб туриши аслида ҳозирги мураккаб дунёни номаълум ўтмиш олам билан боғлаш йўлидаги дадил уринишдир.

* * *

Математикада аниқликдан бошқа яна аниқ нима бор? Ботиний ҳақиқат туйғусининг изчиллиги шу эмасми?

* * *

Оддий тушунчаларни мураккаб, осон нарсаларни қийин йўллар билан тушунтириш илм-фаннинг бутун танасига ёйилган, ақлли, доно кишилар томонидан эътироф этилган, бироқ ҳамма ерда ҳам бирдек тан олинавермайдиган офатдир.

* * *

Кимга нимаики мансуб бўлса, ундан қочиб қутула олмайди.

* * *

Кўпинча, кексаларнинг ҳикматли сўзларини так-
рорлаб юрамиз, ўзимизча талқин қиламиз, бироқ улар-
нинг ўз даврида бутунлай бошқача маъно-мазмун
касб этганини билавермаймиз.

* * *

Антик давр қаршисида юзма-юз туриб, тарбиямиз
хусусида жиддий бош қотирадиган бўлсак, қалблари-
мизни чин инсонийлик туйғуси қамраб олаётганини
ҳис этамиз.

* * *

Ўн саккизинчи аср асосан, таҳлил билан доврўқ
қозонди; ўн тўққизинчи асрнинг вазифаси мавжуд
сохта синтез (таҳлил маълумотларини умумлаштириш,
бирлаштириш)ларни аниқлаб, уларнинг мазмун-моҳи-
ятини қайтадан таҳлил қилишдан иборат.

* * *

Ватанпарвар санъат ҳам, ватанпарвар илм-фан ҳам
йўқ. Иккови ҳам барча юксак неъматлар сингари бу-
тун дунёга мансуб бўлиб, барча тирик инсонларнинг
ўзаро алоқа-муносабати ва ўтмишга доимий эътибо-
ри асосида ривож топади.

* * *

Одамлар ҳар бир янгиликнинг фойдали томонини
суриштиради, бу тўғри; чунки ҳар қандай нарсанинг
қиймати унинг нечоғли фойдали эканлигига қараб бел-
гиланади.

* * *

Табиатни қай йўсинда бўлсин, тадқиқ этишни қув-
гин остига олиш энг зарарли хурофотдир.

* * *

Юзага келиш тушунчаси биз учун бутунлай тушунарсиз; шу сабабли бирон ҳодисани кўрсак, уни бўлиб ўтган, деб ўйлаймиз. Фикрни кенг ифодалаш учун нутқда эргашиш ва қўшма гапларни қўллаш тизимининг тушунарли томони ҳам шундан.

* * *

Кимки фантастика билан идеаллик, қонунийлик билан гипотетик (тахминий)лик ўртасидаги фарқни англаб етмас экан, табиатшунос сифатида мақтанмай қўяқолсин.

* * *

Мавҳумотда узоқ қолиб кетиш ярамайди. Эзотерика экзотерик мазмун касб этиши билан фақат зарар келтиради. Энг яхшиси, ҳаётни жонли табиатдан ўрганган маъқул.

* * *

«Трагедия (фожеа)лар сийқа, саёз нарсалар билан андармон бўладиган одамларнинг шеърга ишқивозлигидан ўзга нима ҳам бўлиши мумкин?»

* * *

«Ўзимизни бошқалар ўрнига қўйиб кўрганимизда, уларга нисбатан рашиқ ва нафратимиз барҳам топган, бошқаларни ўз ўрнимизга қўйганимизда эса кибр-ҳаво ва манманлик хийла камайган бўлар эди».

* * *

Грек ва рим адабиётини ўрганиш ҳамиша юксак таълимнинг асоси бўлиб қолаверсин!

* * *

Кимки бундан буёғига бирор санъат турини ё касб-хунар ўрганмаса, иши хуржун. Дунёнинг турфа мак-корликлари олдида ёлғиз билим ип эшолмай қолади;

уларни сезиб, пайқагунга қадар одам ўзини анча олдириб қўяди.

* * *

Ҳар бир гоё нотаниш меҳмондек кириб келади-ю, амалга ошиш асносида фантазия билан тутуриқсиз фантазияни фарқлаб бўлмай қолади.

* * *

Гоёнинг фойдалилигини эътироф этган ҳолда ундан тўлиқ фойдаланишни тушунолмаслик ҳам мумкин.

* * *

Яратган, агар биз баландда бўлсак, ҳамма нарса, пастда турсак, ожиз-нотавонлигимизга иловадир.

* * *

Одамзод ожиз, нотавон, излаган нарсасини тополмайди. Парвардигор эса қудратли, бандасини ахтарса, дарров топиб олади.

* * *

Тақдир, қисмат надир? Жавоб: Тангри ўзи қудратли ва доно; У бандасини хоҳлаган қўйга солади.

* * *

«Мукаммаллик – Тангрининг, мукаммаллик истаги эса Инсон меъёридир».

* * *

«Черков ўзи аралашган барча нарсани заифлаштирадиган».

* * *

Агар эзгу сўзни яхши қабул қилишса, тақво каломини янада яхшироқ жой топиши муқаррар.

* * *

Ҳақ одам ҳамиша ўзини аслидагидан ҳам кўра олижаноброқ ва қудратлироқ, деб ўйлайди.

* * *

Барча қонунлар ҳаётда ва фаолиятда дунё ахлоқ тартиботларига яқинлашиш йўлидаги уринишлардир.

* * *

Дунё қонунсиз бўлгандан кўра, сенга ноҳақлик қилишгани дурустроқ Инчунин ҳар бир киши қонунга риоя қилсин.

* * *

Адолатсизликлар ноҳақ йўл билан барҳам топгандан кўра, уларнинг бўлгани тузукроқ.

* * *

Агар Тангри одамлар бир-бирлари билан ҳақиқат ичра яшаб, муомала қилсин, деганда эди, ўз муассасини бошқачароқ тарзда яратган бўлур эди.

* * *

Характер, умуман олганда, Инсон ўзини қодир деб ҳис этган нарсага доимий равишда амал қилишидир.

* * *

Азоб берган кишиларнигина (яхши) танишади.

* * *

Азоб берган кишилардан бошқа ҳеч кимни кузатишмайди. Дунёда танилмасдан айланиб юриш учун ҳеч бир кимсага озор бермаслик керак.

* * *

Бирор ким билан бирга ёки кимнингдир қалбида яшашда катта фарқ бор. Одамлар борки, улар билан бирга бўлмай туриб ҳам яшаш ёки бунинг бутунлай

тескариси ҳам бўлиши мумкин. Иккаласини боғлай олиш эса фақатгина соф муҳаббат ва чин дўстликка боғлиқ.

* * *

Иш-ҳаракат ёки сабр-қаноат билан яхшилаб ёхуд тузатиб бўлмайдиган ҳолат йўқ.

* * *

Шаҳватпарастлик: лаззатланиш мумкин бўлган ва лаззатланиб бўлинган нарса билан ўйин (ўйнашиш)-дир.

* * *

Мақтанчоқлик, манманлик шахсий шуҳратпарастликдир; ўз фазилатлари, хизматлари, ишларини эмас, балки шахсий (индивидуал) ҳаётини ҳурмат-иззат қилишларини хоҳлашади. Шунинг учун ҳам мақтанчоқлик-манманлик беҳаё гўзаллик либосига бурканишни яхши кўради.

* * *

Ўз душманини ўлими олдидан ерга уриш ақлсизлик, ғалабадан сўнг камситиш эса тубанликдир.

* * *

Интилувчан кишилар учун қийин кечадиган вазифа: ўзларидан улуғроқ замондошларининг хизматларини тан олиб, уларнинг камчиликларидан тўғри хулоса чиқаришдир.

* * *

Радикал иллат: ҳар ким ўзим бўлсам дейди, бошқалар билан иши йўқ.

* * *

Одам бирон-бир буюк сиймо ёки бирор фавқулодда воқеа ҳақида гапирганда, ўз характерини кўпам

намоён қилавермайди. Баайни мис учун чинакам синон тошнинг худди ўзи.

* * *

Ҳеч нарса ярата олмайдиган одамларга ҳеч нима насиб этмайди ҳам.

* * *

Ёмон гап-сўзлар, бадномликлар ҳақида бот-бот эшитишга тўғри келади, бунга сабаб нима бўлиши мумкин? Башарти бирор кимнинг хизматини зиғирча эътироф этгудек бўлишса, унинг бирон-бир гуноҳини ҳам кечираяпмиз, деб ўйлашади.

* * *

Химати сингган одамдан камтарлик талаб қилишадди; аммо унинг хизматларини ноўрин камситаётганларни жон қулоқлари билан тинглашади.

* * *

Хоҳ эскилик, хоҳ янгилик бўлсин, навқирон ҳаёт давомида кўп нарсаларга чидашга тўғри келади.

* * *

Фикр қаршиликка учраши мумкин, оқибат эмас.

* * *

Чинакам маслақдошлар узоқ вақт аччиқлашиб юролмайдилар, улар ахир бир кун ярашиб оладилар; номаслақдош одамларни бирлаштиришга уриниш эса бефойда, улар барибир бир-бирларидан ажраб кетаверадилар.

* * *

Тўғри жавоб бамисоли ёқимли бўса.

* * *

Гап буткул келишида эмас, балки фикрдош бўлиб, баҳамжиҳат ҳаракат қилишда қолган.

* * *

Бирор кимса билан зиддиятли муносабатда бўлишдан ёмони йўқ, ундан кўра у билан бажонидил фикрдош бўлган бўлардим.

* * *

Нима қилиш ва уни қандай амалга оширишни билиб олиш учунгина неча йиллаб фаолиятсиз юришга тўғри келади!

* * *

Ҳеч нарса энг юксак тадрижийликчалик ноизчил эмас, чунки у пировардида ўзгариб кетадиган нотабий феноменларни келтириб чиқаради. (Шоқул (учига тош боғланган ип)ни гиштга қараб тўғрилама, балки гиштни унга қараб тер.)

* * *

Биринчи тугмани нотўғри қадасанг, тутма қадаш-ни охирига етказолмайсан.

* * *

Кимки умрини бирор иш, касб-кор (хизмат) билан ўтказса-ю, охирида унга ношукурчилик қилса, ёмон кўриб қолиши табиий, аммо ундан қутула олмайди.

* * *

Бошқалардан устун бўлмоқчи бўлган одам кўпинча ўзини ўзи алдайди; у фақат қўлидан келган ишни қила олади, лекин бошқаларга қараганда кўпроқ иш қилдим, деб ўйлайди, холос.

* * *

Ҳеч ким ўйламасин, уни ҳечам нажоткор сифатида кутишгани йўқ!

* * *

Ҳар бир кун аслида арзимасдек туюлади; тақвимга кирмас экан, маъно-мазмун касб этмайди.

* * *

Бутун ҳаётимиз хоҳлаш ва бажармаслик, бажариш ва хоҳдамасликдан иборат.

* * *

Бемаъниликка фаҳм-фаросат аралашгандан кўра, ўзига қўйиб берган маъқулроқ. Тентакликка аралаш-гудек бўлса, ақл кучини йўқотади, у эса табиатини.

* * *

Нотўғри тенденциялар реал интилишнинг бир тури, улар идеал интилиш сифатида намоён бўладиган нотўғри, сохта тенденциялардан мудом фойдалироқдир.

* * *

Реаллик. Амалга ошмагунча, талаб қилинмайди. Идеаллик. Талаб қилинса-да, дарров амалга ошмайди.

* * *

Идеалликда ҳамма гап гайрат-шижоат, реалликда эса сабот-матонатда қолган.

* * *

Инсон эриша оладиган энг зўр маданият, бу – ишонч-этиқоддир, уни ҳеч ким тортиб ололмайди.

* * *

Йўлбарсга қўйиб берсанг, қоннинг таъмини буғуга тушунтирмоқчи бўлади.

* * *

Ҳар бир аъзоси ҳам руҳан, ҳам жисмонан *vita propria* (ўз ҳаёти)га эга бўлган одамлар соғлом кишилардир.

* * *

Кредит идеал, жисмоний куч эса реал мулкка мансуб ва хоказо.

* * *

Кредит реал ютуқлар билан эришилган ишончлилик
ғоясидир.

* * *

Ҳар қандай мулк ноқулай нарса, яхшиямки не
incerta sin rerum dominia²⁷ хусусида келишиб олина-
ди.

* * *

Тасаввурий тенглик: нотенгликни кўрсатишнинг
илк воситаси.

* * *

Жабр-зулм, истибдод тутади дегунча, аристократия
билан демократия ўртасида бевосита ихтилоф бошла-
нади.

* * *

«Маърифат» деб аталмишнинг хатоси: одамларга
ранг-баранглик, хилма-хиллик ато этса-да, лекин улар-
нинг бирёқлама аҳволини ўзгартира олмайди.

* * *

Қуrolланган, мудофаага мўлжалланган ҳолатга ҳеч
қайси бир давлат тоқат қила олмайди.

* * *

Фақат ўз шахсий ишларидагина эмас – бу нарса ҳар
кимга маълум – балки жамоат ишларида ҳам ақл-ид-
рок ва мулоҳаза билан иш юритиш улкан ҳуқуқ соҳи-
би бўлиш демакдир.

²⁷ Ne incerta sint rerum dominia – damit die Eigentumsrechte
nicht ungewiss sind – Мулк ҳуқуқи ноаниқ бўлмаслиги (учун)

* * *

Газеталарда барча расмий хабарлар бўрттирилган, қолган материаллар эса саёз ва сийқа ҳолда ёритилди.

* * *

Суиистеъмолик нияти бор одамгина матбуот эркинлигини пеш қилиб, бақир-чақир қилади.

* * *

Ҳақиқий немис серқирра билим (маълумот)и ва характер бирлиги билан ажралиб туради.

* * *

Инглизлар бизни соф инсоний ақл-идрок ва яхши ниятлари, фаранг (француз)лар эса амалий ижро ҳамда ҳозиржавоб ҳушёрликлари билан хижолат қилишади.

* * *

Немис ўз уйида ҳеч бир ажнабий ўзини ноқулай ҳис қилмаслиги, ўзи эса хорижда ўзини худди уйдагидек ҳис эта олиши учун барча тилларни ўрганиши лозим.

* * *

Тилнинг куч-қудрати ўзга тилларга хос бўлган хусусиятларни рад этишда эмас, балки хайрихоҳлик билан қабул қилишидадир.

* * *

Бошқа бир тилдаги, гарчи кўпроқ маъно англаган ёки нафисроқ ифодадай олган сўз бўлса ҳам, уни қўлламаслик лозим, дейдиган барча салбий пуризмга лаънат ўқийман.

* * *

Майдакаш пуризм маъно ва руҳнинг янада кенг ёйилишини бемаъниларча рад этиш демакдир.

* * *

Одам ўзининг қаерда турганлигини ва бошқаларнинг қаёққа бормоқчи бўлаётганини яхши билиши керак.

* * *

Йиллар (умр) худди Сивилла²⁸ китобларига ўхшайди; уларни ёққанинг сайин, нархи ошиб бораверади.

* * *

«Мен ўзим ўтказган дарахт томирларига қоқилиб кетибман». Бу гапни кекса ўрмончи айтган бўлса ажаб эмас.

* * *

Одам охир-оқибат китоблардан кўчирмалар қилувчига айланиб қолса-я! Аслида ўшангача етиб боришнинг ўзи ҳам бир бахт.

* * *

Мистика: хом шеърят, етилмаган фалсафа;
Поэзия: комил табиат;
Фалсафа: етук ақл-идрок.

* * *

Мажозий тасаввур: шеърят мулки;
Гипотетик (тахминий) талқин: фалсафа мулки.

* * *

Биз қўриб, билиб, ушлаб турганларимиз ҳақиқий (умумий); Бизни тўхтатиб, тутиб турган завқ-шавқ, иштиёқ (алоҳида, айрим, фавқулодда); Учинчиси – нотиқлик эса, ҳақиқат билан эҳтирос ўртасидаги муаллақ нарсалардир.

²⁸ Сивилла – қадимги римликлар ва юнонларда соҳибкаромат, башоратчи қоҳин аёл.

* * *

Даҳо умумийликда тажрибага қадар, алоҳидаликида эса тажрибадан сўнг убиквист²⁹ янглиғ намоён бўлади.

* * *

Даҳо, агар жиддийлик замонида туғилса, унинг бахт-иқболи шу.

* * *

Даҳо бағрикенглик билан ўз асридан илгарилаб яшашга интилса, истеъдод ўжарлигидан уни тўхтатиб турмоқчи бўлади.

* * *

Зийрак одамлар ноҳақ пайтларида ҳам ҳозиржавобликни ҳаммадан кам бой беради.

* * *

Томошабинлар, гўё ўзлари аҳволни яхшилаш учун худди бир нима қилаётгандек, доимо хизмат кўрсатиш ёмонлигидан нолишади.

* * *

Оломоннинг нотўғри тушунчалари катта муаммоларга олиб келади. Ҳамма бало шундаки, мавжуд асарларнинг қадр-қиммати ҳам тезда эътироф этилавермайди.

* * *

Ҳеч қай бир миллат ўзи амалга оширган ишлар ва яратган асарларидан ортиқ фикр (ҳукм)ларга эга эмас. Ҳар қайси замон хусусида ҳам худди шундай мулоҳаза билдириш мумкин.

²⁹ Убиквист – ҳамма жойда тарқалган организм (биол.)

* * *

Барча замонлар ва миллатлар тақдирига аралаша оладиган чинакам фикр ва ҳукмлар ниҳоятда кам учрайди.

* * *

Ҳеч қайси бир миллат ўзи яратган аъло, ажойиб ҳамда жиддий асарларига яраша танқидга эга эмас.

* * *

Танқид худди Ате³⁰ янглиғ намоён бўлади; у оқсоқланса-да, муаллифларни таъқиб этаверади.

* * *

Одамларнинг ахлоқан бузилишига мос равишда адабиёт ҳам айниб боради.

* * *

Овид қувғинда ҳам классик бўлиб қолаверди; у ўз бахтсизлигини ўзидан эмас, балки дунё пойтахтидан узоқлашганида, деб билди.

* * *

Романтика жарликка қулаб бўлди; янги асарларнинг энг бўлмағури эса ҳали-бери қулаганича йўқ.³¹

* * *

Инсониятга мансуб эски, энг бемаза, тутуриқсиз *locos communes*³² ни савалаш учун Клопшток само ва дўзах, Қуёш, Ой ва юлдузлар, Вақт ва Абдиёт, Раҳмон ва Шайтонни келтиради.

³⁰ Ате – кулфат ва офатлар маъбудаси.

³¹ Гёте бу ўринда Э. Т. А. Ҳофманнинг «дардчил асарлари»ни назарда тутмоқда.

³² *Locos communes* (лот.) – чайналган, сийқаси чиққан, умумий гаплар, фикр ва иборалар.

* * *

Ойленшигел: китобдаги барча ҳазил-ҳузуллар шунга асосланганки, ҳамма одамларнинг гап-сўзлари мажозий, Ойленшигел эса уларни тўғри маънода тушунади.

* * *

Роман қаҳрамони ҳамма воқеага аралашиб кетаверади; театр (саҳна асари) қаҳрамони эса ўзини ўраб турган барча нарсалар ичра ҳеч қандай ўхшашлик топмаслиги керак.

* * *

Ғожианависнинг иш-ҳаракат усули ва вазифаси руҳий-ахлоқий феноменни ўтган замонда ҳаммабоп қилиб тасвирлашдан ўзга нарсаси эмас.

* * *

Мотивлар ҳам аслида такрорланган ва яна қайта такрорланадиган Инсон руҳияти феноменлари бўлиб, улар ёзувчи томонидан тарихий воқеа сифатида тақдим этилади.

* * *

Драматик асар яратиш учун зўр истеъдод зарур. Асар сўнггида ҳис-туйғу, муҳаббат, ўртасида фаҳм-фаросат, бошланишида эса ақл-заковат ҳукм суриши, барчаси қизғин ва тушунарли тарздаги тасаввур кучи билан мутаносиб равишда тақдим этилиши лозим.

* * *

Романс узил-кесил ҳукм чиқариладиган (суд) жараён (и) эмас.

* * *

Табиат билан ғоя узвий боғлиқдир, бусиз санъат ҳам, турмуш ҳам дарз кетган бўларди.

* * *

Санъаткор (ижодкор)лар Табиат ҳақида сўз очганда, ўзлари аниқ англамаган ҳолда ҳамиша ғояни тушунадилар.

* * *

Фақат тажриба билан мақтанадиган барча кишилар хусусида ҳам худди шундай фикр билдириш мумкин; улар тажриба ҳали билимнинг ярми эканлиги ҳақида ўйлаб ҳам кўрмайдилар.

* * *

Маълумот (савод)сиз кишиларга санъат асарида табиий бўлиб кўринган нарса аслида (зоҳиран) Табиат эмас, балки Инсон (ботинан Табиат)нинг ўзидир.

* * *

Изласангизлар, ҳамма нарсани ўзларингиздан топасизлар, теварак-атрофда ўзларинг Табиат деб атайдиган Оламни кўриб, қувонинглар,

У барча топганларингизга рози ва омин дейди!

* * *

Кенг фикр-мулоҳазали бўлайлик! Бранденбург лаглагиси, айниқса каштан ёнғоғи билан аралаштирилса, ниҳоятда мазали бўлади ва ушбу олийнав мевалар бир-бирларидан анча олисда ўсишларини унутмаслик лозим.

* * *

Кимки пропорция (ўлчаб бўладиган нарса)ни антик дунёдан олмоқчи бўлса, биздан хафа бўлмасин, негаки биз антик дунёдан ўлчаб бўлмайдиган нарсани олмоқчимиз.

* * *

Санъат шайдосининг мукамал асарни тан олиб, унга баҳо беришининг ўзи кифоя; ўртамиёна нар-

салар ҳақида эса баҳс-мунозаралар сира ҳам тугамайди.

* * *

Санъат сирли, аммо тушуниш мумкин бўлган ўзгача Табиатдир. У ақл-заковат туфайли вужудга келади.

* * *

Табиат Тангри билан ҳамоҳанг яратилган қонунлар асосида ҳаракат қилади, санъат эса даҳо билан келишилган қоидаларга биноан.

* * *

Мукаммаллик диспропорция (номутаносиблик), гўзаллик эса пропорция билан мавжуд.

* * *

Охирги қўл нима қила олишини биринчи қўл узилкесил айтиши керак. Бунда нима қилиниши олдиндан аниқланган бўлиши лозим.

* * *

Тушунча тажрибанинг хулосаси, ғоя эса натижасидир; хулоса қилиш учун ақл, уни тушуниш учун фаросат талаб этилади.

* * *

Бизни жуда кўп янглиштирадиган нарсаси шуки, агар ғояни ҳодиса шаклида кўришимиз лозим бўлса, у кўпинча ва одатда ҳам сезги органларимизга зид келади.

* * *

Ўзни объект (предмет)ларнинг энига қараб тенглаштириш ўрганиш, объектларни бўйига қараб англаш эса ихтиро қилиш дейилади.

* * *

Бирон нимани илк бор сезиш-пайқаш, кашф этиш қувончини биздан ҳеч ким тортиб ололмайди. Агар бунинг эвазига обрў-ҳурмат талаб қиладиган бўлсак, бизга бу жуда қимматга тушиши мумкин, чунки биз кўпинча биринчилар бўла олмаимиз.

* * *

Қарашлар ғойиб бўлса, ўз-ўзидан предметлар ҳам йўқолади. Чуқурроқ маънода айтадиган бўлсак, қарашнинг ўзи предметдир.

* * *

Билим ва фикр тўғри ё нотўғри бўлиши мумкин. Фан обрў-эътибори шундан далолат берадики, унинг моҳияти рост-ёлғондан иборат бўлиб қолаверади.

* * *

Агар биз яхлитлик (бутунлик) ҳақида тушунчага эга бўлмаганимизда, билимимизни тугалланмаган иш деб, эълон қилмаган бўлардик.

* * *

Фанлар санъат сифатида: ўргатиб (реал) ва ўрганиб бўладиган ҳамда ўргатиб (идеал) ва ўрганиб бўлмайдиган қисмлардан иборат.

* * *

Фанлар тарихи: реал қисм феноменлар, идеал қисм эса феноменларнинг фикрларидир.

* * *

«Бизга на ўтмишдаги ва на келажакдаги, балки фақат ҳозирги замон фанигина мансуб, холос».

* * *

Ўн олтинчи асрда фанлар у ёки бу шахсга эмас, балки дунёнинг ўзига мансуб бўлган. У (дунё) буларга эга

бўлган ва ҳоказо. Одамзод эса фақат бойликни кўзлаган.

* * *

Фанлар ўз-ўзидан иккиёқлама: ўзлари юрган кенглик ва тушган чуқурлик узра йўқолиб боради.

* * *

Фанлардан талаб этилаётган жамики нарсалар шу қадар улканки, ҳеч нима қилиб бўлмаслигини тушунишдан ўзга чора йўқ.

* * *

Табиатшунослик тарихидан шу нарса маълумки, кузатувчилар ҳодисадан назария томон ошиқади ва оқибатда етарли далилларсиз, фараз-тахминлар билангина кифояланади.

* * *

Асрлар олға босади; ҳар бир киши барчасини бошидан бошлайди.

* * *

Ўн еттинчи асрнинг иккинчи ярмида одамлар микроскопдан чексиз фойдаланган, ўн саккизинчи асрнинг аввалига келиб, уни назарга илмай қўя бошлаган.

* * *

Кант муайян бир доирадаги ният-мақсад билан чекланади ва бунинг устига ҳамиша киноя тарзида тушунтиради.

* * *

«Мундоқ олиб қаралганда, бутун фалсафа амфигурик (чигал, дудмол) тилда баён этилган Инсон тафаккуридир».

* * *

Амалий ният-мақсадлар билан энг яқин нарсаларга таяниб иш кўрадиган тирик истеъдод ер юзидаги энг гўзал мавжудотдир.

* * *

Тажрибада қанчалик илгарилаб борилса, тадқиқ этиб бўлмайдиган муаммоларга шунчалик яқинлашилади; тажриба ортиб борган сайин тушуниб ва тушунтириб бўлмайдиган нарсалардан ҳеч қандай амалий наф йўқ эканлиги тобора яққолроқ намоён бўла бошлайди.

* * *

Кимки нотўғри, сохта нарсани ҳимоя қилмоқчи бўлса, хушмуомалали бўлишига тўғри келади. Ким агар ҳақ-ҳуқуқ ўз томонида эканлигини ҳис этса, дағал муомала қилса ҳам бўлаверади; чунки ҳақиқатга илтифот билан эришиб бўлмайди.

* * *

Ҳодиса билан кузатувчини бир-биридан ажратиб бўлмайди, билъакс, ҳодиса индивид (шахс) билан чамбарчас боғлиқдир.

* * *

Кимки феноменни кўз олдига келтирса, бу ҳақда фикр юрита бошлайди. Агар бу ҳақда фақат эшитган бўлса, ҳеч нарсани ўйламайди.

* * *

Феноменлар бизга Табиат ҳақида чуқурроқ билим, тушунча бермаса ёки улардан ўз ўрнида фойдалана билмасак, у ҳолда улар ҳеч нарсага арзимади.

* * *

Нималарни ўйлашимиз эмас, балки феноменларнинг доимийлиги муҳим.

* * *

Бирон-бир назарияни оммалаштириш учун уни ту-
туриқсиз ҳолда тасвирламоқ лозим. Энг аввало, ама-
лиётга тадбиқ этиш керак, шундан сўнггина, у бутун
дунёга тааллуқли бўлади.

* * *

Генетик усул, гарчанд унинг ўзи билангина кифоя-
ланиб бўлмаса-да, бизни яхши йўлга олиб чиқади.

* * *

Ўзимча индамайгина тадқиқотлар олиб борган
пайтларимда индукциядан ҳеч қачон фойдаланмаган-
ман, чунки ундаги хавф-хатардан ўз вақтида огоҳ
бўлганман.

* * *

Бунинг акси ўлароқ, кимдир ундан менга қарши
фойдаланиш учун каминани исканжага олмоқчи
бўлса, бунга албатта, тоқат қила олмайман.

* * *

Табиат бирон-бир хатолик тўғрисида қайғуриб
ўтирмайди; оқибати нима бўлишидан қатъи назар, у
ўз йўлида абадий одилонга ҳаракат қилаверади.

* * *

Вужудга келган жамики нарсалар олдида замон ва
макон муаммоси кўндаланг туради. Шунинг учун бири
иккинчисини суриб чиқариши ва унинг ҳаётига зо-
мин бўлиши табиий.

* * *

«Биз ўзимизнинг илмий хатоларимиздан кўра
кўпроқ ахлоқий камчилик ва нуқсонларимизни тан
оламиз».

* * *

Бунга сабаб шуки, виждон пок, итоаткор, у ҳатто хижолат торта бошлайди. Ақл эса такаббур, мажбурий ноиложлик уни мушкул аҳволга солиб қўяди.

* * *

Билимни ёйиш ва тарқатишда вақти-вақти билан ислоҳот ўтказиб туриш лозим; у янги қоида, тамойиллар асосида олиб борилса-да, барибир муваққат бўлиб қолаверади.

* * *

Мутахассислар бир-бирлари билан доимий алоқада бўлишади. Уларга издош бўлмоқчи бўлган ҳаваскорларга қийинроқ бўлади.

* * *

Шу боисдан ҳам янги эмпирик топилмани қайтадан сеvimли метод (услуг) сифатида баён қиладиган китобларни ёқтирамиз.

* * *

Башарти билганларимизни бошқа бир услуб ёки бўлмасам бирон-бир ўзга тилда баён этилган ҳолда учратиб қолсак борми, у бизга янгиликнинг фаройиб жозибаси бўлиб кўринади.

* * *

Агар бир санъат тури бўйича икки устоз маърузалари ҳар хил бўлиб чиқса, унда улар ўртасида чамбарчас муаммо борлиги эҳтимолдан холи эмас.

* * *

Ранг-баранг нурлардан мутлақо ёрқин нур ясовчилар ҳақиқий жаҳолатпарастлардир.

* * *

Кимки нотўғри, сохта тасаввурларга кўниккан бўлса, у ҳар қандай хатога кўз юмади.

* * *

Шунинг учун ҳам: «кимки одамларни алдамоқчи бўлса, энг аввало, тутуриқсиз нарсани тушунтириб берсин», дея бежиз айтилмаган.

* * *

Нур ва ақл, униси физикада, буниси ахлоқда бўлиши мумкин бўлган бўлинмас энг юксак қувватлардир.

* * *

Нотўғри (хато) нарсалар кўпинча ожизликдан далолат беради.

* * *

Функция фаолиятдан иборат тирикликдир.

* * *

Одам қанчалик бегараз бўлса, тамагир, гаразгўйларга шунчалик оёқости бўлади.

* * *

Характер, тасвирланганда сурат эмас, прагматик (амалий) ҳолда эса самара бермас.

* * *

Қаҳрамон уруш пайтида,
Доно жаҳли чиққанда,
Дўст бошингга кулфат тушганда синалади.

* * *

Ўн олтинчи юз йилликкача бўлган ўрта асрнинг тубанлиги шундаки, Арасту, Гиппократ сингари ажойиб сиймолар бемаъни чўпчаклар билан мазах қилиниб, манфур одамлар сифатида кўрсатилган.

* * *

Нарса (предмет)лар ўртасидаги ўзаро алоқа-муносабатлар маълум. Адашиш (хато) ёлғиз инсонгагина хос. У ўзига, бошқаларга, нарсаларга нисбатан алоқа-муносабат ўрнатишда адашади, бор гап шу.

* * *

Китобхонликка ўрганиш учун қанчалик кўп вақт сарфланишини одамлар тасаввур ҳам қилолмайдилар. Бунинг учун мен ўз ҳаётимнинг саксон йилини бағишладим. Лекин ҳали ҳам ўргандим, деб айта олмайман.

ГЁТЕ ҲАЁТИ ВА ИЖОДИ СОЛНОМАСИ

1749 йил 28 август

Гёте Франкфурт-Майнда юрист, империя маслаҳатчиси оиласида туғилган.

Гётенинг илк шеърий тажрибалари саккиз ёшларга тўғри келади.

1765

Лейпциг университетининг юридик факультетига ўқишга кирган. Бу вақтга келиб у, кейинчалик катта қисми йўқотиб юборилган, анчагина сезиларли миқдордаги асарлар муаллифи бўлган.

1767

Гёте одатда тушлик қиладиган Лейпциг қаҳвахонаси хўжайинининг қизи Анна Катарина Шенкопфга бағишланган **“Аннете”** (“Das Buch Annette”) шеърий тўплами ва **«Суюқлининг нозлари»** (“Die Launde des Verliebten) деб номланган комедияси чоп этилган.

1770 – 1771

Гёте Страсбург университетининг юридик факультетини тамомлаган. Бу ерда Гёте Германияда буюк ва асл адабиётни яратиш режалари билан тўлиб-тошган **«Бўрон ва шиддат»** (“Sturm und Drang”) оқимининг етакчи танқидчиси ва идеологи И.Г.ГЕРДЕР (1744 – 1803) билан учрашган. Гердернинг Шекспир, Оссиан, Т.Персининг «қадимги инглиз шеърияти ёдгорликлари» ва барча халқлар миллий шеъриятига нисбатан ғоят завқли муносабати Гёте олдида янги уфқларни очган.

1772 – 1776

Франкфуртда И.Х.Готшед (1700 – 1766) ва Маърифат даври вакиллари томонидан ўрнатилган тамойилларга қарши Гёте адабий исён раҳнамоси бўлган.

1773

Гёте **“Гёц фон Берлихинген”** (“Gotz von Berlichingen”) драмасини ёзган, унда классик уч элементдан ташкил топган бутунликни инкор этиб, 56 та сахна, кўплаб қаҳрамонларни кўрсатган, насрдан оддий ўрни билан

қўполроқ халқ тилидан фойдаланган. Драма учун Готфрид фон Берлихинген томонидан 1957 йилда ёзилган, аммо 1731 йилдан чоп этилган таржимаи ҳоли манба бўлиб хизмат қилган. Гёц (Готфриднинг қисқартмаси) реал тарихий шахс.

Ўшанда, Шекспирнинг (сабоқларидан) фойдаланиб, Гёте **“Эгмонт”** (“Egmont”) ва **«Фауст»** (“Faust”) устида иш бошлаган. У Гердерга немис халқ қўшиқларини йиғишга ёрдамлашган ва халқ қўшиқлари тарзидаги кўплаб шеърлар ёзган. Гёте Гердернинг ҳаққоний шеърият қадимги намуналарни кўчириш эмас, балки шоирнинг юрагидан чиқиши ва ўз ҳаёт тажрибасининг меваси бўлиши керак, деган қатъий ишончига қўшилган. Мазкур қатъий ишонч унинг бутун умри давомида асосий адабий тамойил бўлиб қолган.

Зезенгейм руҳонийсининг қизи Фридерики Брионга бўлган муҳаббат ушбу жўшқин, бахтли даврнинг ёрқин образлари ҳамда самимий нозиклик билан ёзилган **«Висол ва ҳижрон»** (“Willkommen und Abschied”), **«Май қўшиғи»** (“Mailed”) ва **«Чизилган лента билан»** (“Mit einem bemalten Band”) каби шеърларида гавдаланган. У қиз билан ажрашгандан кейинги виждон азоблари, айрилиқ ва ёлғизлик саҳналари **«Фауст»**, **«Ген»**, **«Клавиго»** ва бошқа бир қатор шеърларда ўз аксини топган.

1773 – 1775

Гёте бўлажак **«Фауст»**нинг асосий сюжетларини қамраб олган илк хомаки лойиҳасини яратган. Ушбу ўзига хос **«Илк Фауст»** (“Uefaust”) ёзувчининг қўлёзмаларида сақланиб қолмаган, аммо 1887 йили Гётени қадрловчилардан бирининг ёзувларидан топилган.

1774

Вецларда, Гёте отасининг қистови билан империя суида малака оширган.

Гёте ўзини нафақат Германияда, балки бутун китобхон Европага машҳур қилган **«Ёш Вертернинг изтироблари»** романини ёзган. Гёте роман учун эпистоляр шакли танлади. Хатлар ўзида қаҳрамоннинг тавба-тазарруларини акс эттирган. Роман воқеалари 1771 йил майдан 1772 йил декабргача юз берган. Шундай қилиб, ҳаракатлар вақти ва романнинг ёзилиш вақти жуда яқин. Вер-

тернинг Лоттага нисбатан ҳиссий эҳтироси ва унинг фо-
жиавий дилеммаси: бошқа биров билан унаштириб
қўйилган қизга нисбатан севги – Гёте шахсий ҳаёт таж-
рибасининг бир қисми бўлган. Қариган чоғида Гёте, **«Ёш
Вертернинг изториблари»**ни, уни таъқиб қилган ўзини
ўзи ўлдириш фикридан халос бўлиш учун ёзганини сўзлаб
берган. Бироқ Вертернинг ҳаракати шу даражада юқум-
ли эканки, асар таржима қилинганч Европа бўйлаб, Фран-
цияда (1774), Англияда (1776), Голландияда (1781), Шве-
цияда (1783) ва Россияда (1788) эҳтирослари ҳаққоний-
лигини исботлаш учун ҳаётидан-да кечинишга тайёр ёшлар-
нинг ўзини ўзи ўлдириш даражаси ошиб кетган.

1775 – 1786

Гёте Ваймар саройида ёш герцог Карл Августнинг мас-
лаҳатчиси бўлган. У бир қатор давлат мажбуриятларини
ўз зиммасига олган, жумладан, герцогнинг биринчи вазир-
и бўлган, Махфий маслаҳатчи унвонини олган, йўллар,
давлат молияси, жамоат ишлари, тоғ-кон лойиҳалари ка-
билардан хабардор бўлган ва кўп йиллар геология, мине-
ралогия, ботаника ҳамда анатомияни ўрганиб, илмий из-
ланишлар олиб борган. Бундан ташқари, Гёте сарой аҳди-
нинг диққат марказида бўлган: у тиним билмас ихтирочи
ва баллар, маскарада, кўнгилочар ўйинлар, ҳаваскор-
лик спектакллари, овлар, сайрлар ташкилотчиси, истиро-
ҳат боғлари, архитектура ёдгорликлари ва музейлар васий-
си бўлган. Гётенинг кўп сонли хизмат мажбуриятлари бош-
лаган йирик асарлари – **“Вильгельм Мейстер”** (“Wilhelm
Meister”), **“Эгмонт”** (“Egmont”), **“Ифигения”** (“Iphigenie”)
ва **“Тассо”** (“Tasso”)ни тугатишга жиддий тўсиқ бўлган.

Бу вақтга келиб “Бўрон ва шиддат” адабий ҳаракати-
нинг жўшқин ва инқилобий даври ортда қолган эди. Энди
Гётенинг ҳаётда ва санъатдаги идеали вазминлик, ўзини
ўзи назорат қилиш, сабр, мувофиқлик, классик шакллар
мукаммаллиги бўлган. Унинг қаҳрамонлиги оддий одам-
лар бўлган. Шеърларининг эркин бандлари таркиби ва
вазнига кўра хотиржам ҳамда беташвиш, аммо баъзида
шиддатли бўлган, жумладан, Гёте октавалар ҳамда буюк
“учлик” – Катулл, Тибулл ва Проперцийларнинг элегик бай-
тларини афзал кўрган.

1783

Гёте шеъриятида ёшликнинг мустабид идеалларидан бурчни тушунишнинг ахлоқий йўналишлари тизими марказида ўтишда шарафли бурилиш ясаган **“Ильменау”** (“Lenemau”) элегияси дунё юзини кўрган.

1786 – 1788

«Илк Фауст»нинг қисқартирилган вариантыни талқин қилувчи **«Фауст. Парча»** нашр қилинган. Ф.Шиллер бунни жуда юқори баҳолаган ва Гётени «Фауст»ни давом эттиришга ундаган. Айниқса, 1797 – 1801 йилларда «Фауст» устида қизғин иш олиб борган, «Бағишлов», иккала «Муқаддима», «Фаустнинг кабинети» ва «Вальпургия кечаси» саҳналарини ёзган.

1790

Кураш ғоясини тарбия ғояси билан алмаштиришни, босқичма-босқич тинч ислоҳотларни тарғиб қилувчи **«Торкватто Тассо»** («Torquato Tasso», 1780 – 1789 йилларда ёзилган) драмаси, шунингдек, Римга бўлган соғинч ва 1806 йилда Гётенинг турмуш ўртоғига айланган Кристиана Вульпиусга нисбатан муҳаббат меваси бўлмиш **«Рим элегиялари»** («Romische Elegien») нашр этилган.

1794

Янги «Орлар» журнаlinesи нашр этишда Гётедан ёрдам сўраган Ф.Шиллер билан дўстона муносабат ўрнатилган. Тез орада Шиллер Ваймарга келган.

1795 – 1796

Гёте ўз муҳитидан чиқиб, актёрлар билан яқинлашиб, натижада машҳур драматург бўлиб етишган немис бюргери ҳақида ҳикоя қилувчи, таркибида бир неча шеърларни қамраб олган **«Вильгельм Мейстернинг ўқиш йиллари»** («Wilhelm Meisters Lehrjahre») насрий романини тугатган. Романнинг асосини Гёте томонидан тугалланмаган, Германияда миллий театр тузишга ҳаракат қилган қаҳрамон ҳақида ҳикоя қилувчи **«Вильгельм Мейстернинг театрга хос истеъдоди»** («Wilhelm Meisters theatralische Seldung», 1777 – 1785, 1911 йилларда нашр қилинган) асари ташкил этган. Романда ўша даврнинг машҳур актёрлари фаолияти акс эттирилган.

1796

Гётенинг Буюк Француз инқилоби воқеалари муҳитида, кичик немис шаҳарчасида яшовчи замондошларининг идеал намуналарини яратишга уриниб кўрган **«Герман ва Доротея»** («Herman und Dorothea») эпик достони нашр этилган.

1797

Гётенинг Шиллер билан доимий ва қизгин муносабати, ижодий режаларни муҳокама қилиш ва уларни биргаликда рўёбга чиқариш, масалан, **«Ксения»** («Xenien», 1796) сатирик циклининг тузилиши улар ўртасида баллада ёзиш бўйича дўстона беллашувга олиб келган. Натижада **«Тун қироли»** («Erlkonig»), **«Коринф келинчаги»** («Die Braut von Korith») шеърлари вужудга келган. Ушбу асарлар учун антик афсоналар ва ўрта аср ривоятлари манба бўлиб хизмат қилган.

1797 – 1801

«Фауст» устида қизгин иш олиб борилган давр.

1808

1806 йилда тугалланган «Фауст»нинг биринчи қисми чиққан.

1809

«Танлов ўхшашлиги» («Die Wahlverwandschaften») оилавий романида Гёте яна ҳиссиёт эркинлиги масаласини кўтарган. «Ёш Вертернинг изтироблари»дан фарқли ўлароқ, масалани инкор қилиш ва оилавий негизларга содиқлик асосида ҳал қилган.

1811 – 1814

Гёте 1775 йилда Ваймарга кўчиб боргунга қадар, болалик ва ўспиринлик тарихини ҳикоя қилувчи **«Шеърят ва ҳақиқат»** («Dichtung und Wahrheit», 1811 – 1833 йил нашр қилинган) автобиографик китобини ёзган.

1814 – 1819

Гёте **«Фарбу Шарқ девони»** («West-Ostlicher Diman», 1819 йили нашр қилинган) лирик севги тўпламини ёзган. Шарқ мамлакатларида муайян тартибда жойлаштирилган шеърлар мажмуи «Девон» деб номланган. Наполеоннинг қулаши, Марианна фон Виллемерни севиши, XIV аср Шерозда яшаган Ҳофиз лирикасининг очилиши, поэтик қиёфаси кабиларнинг барчаси «Фарбу Шарқ девони» мундарижасини ташкил этган.

1816 – 1829

1786 – 1788 йиллардаги Италия сафари тўғрисидаги ҳисобот – **«Италияга саёҳат»** («Italienische Reise») асари чоп этилган.

1831

Гёте котиби Йоханн Петер Эккерманнинг қатъий илтимосига кўра **«Фауст»** устидаги ишларни якунига етказган, унинг иккинчи қисмининг гоёлари 1797 – 1801 йиллардаёқ пайдо бўлганди.

1832 йил 22 март

Гёте Ваймарда вафот этган.

1833

Гёте вафотидан кейинги асарлари нашрининг биринчи жилдида **«Фауст»** («Faust») трагедияси тўлиқ нашр қилинган.

Таржимон ҳақида икки оғиз

Мирзаали Акбаров 1955 йилда Фарғона вилоятининг Бешариқ туманида туғилган. 1977 йилда Тошкент Давлат чет тиллар педагогика институти (ҳозирги Ўзбекистон Давлат жаҳон тиллари университети)нинг олмон филологияси факультетини битирган. Оилали, 4 фарзанди бор. Яратган таржима асарлари орасида халқаро Нобел мукофоти совриндори Ҳерманн Ҳессе қаламига мансуб «Чўл бўйиси» романи ҳамда Йоханн Вольфганг Гётенинг «Ҳикматлар хазинаси» алоҳида ўрин эгаллайди («Шарқ» НМАК 2006, 2008). Ҳ.Ҳессенинг «Нюрнбергга саёҳат»ини, шунингдек, Вольфганг Борхерт, Герхард Бранстнер, Фридрих Кристиан Делиус, Томас Манн, Штефан Цвайг каби олмон ҳамда олмонзабон шоир ва ёзувчиларнинг кўплаб ҳикоялари ва новеллаларини аслиятдан ўзбек тилига таржима қилган. Шоир Баҳром Рўзимуҳаммад билан ҳамкорликда берлинлик ижодкор Марица Бодрожич шеърларини ўзбекчалаштирган. Адабий таржимон сифатида Австрия, Германия ва Швейцария каби Европа мамлакатларида кўп марта ижодий сафарларда бўлган. Германиядаги Халқаро Ҳерманн Ҳессе жамиятининг аъзоси.

Адабий-бадий нашр

ЙОХАНН ВОЛЬФГАНГ ГЁТЕ

Муҳаррир
Маъмура ҚУТЛИЕВА

Тех. муҳаррир
Сурайё АҲМЕДОВА

Мусахҳиҳ
Муҳаббат МЕНГНОВА

Бадий муҳаррир
Уйғун СОЛИХОВ

Компютерда саҳифаловчи
Феруза БОТИРОВА

Босишга 10.09.2013й.да рухсат этилди. Бичими 84x108 1\32.
Гарнитура «Bookman Cyr+Uzb». Офсет қоғоз.
Босма тобоғи 4.75. Шартли босма тобоғи 7,98.
Адади 5000 нусха. Буюртма № 221.
Баҳоси келишилган нархда.

«Янги аср авлоди» нашриёт-матбаа марказида тайёрланди.
«Ёшлар матбуоти» босмаҳонасида босилди.
100113. Тошкент, Чилонзор-8, Қатортол кўчаси, 60.

Мурожаат учун телефонлар:

Нашр бўлими – 273-62-71;
Маркетинг бўлими – 128-78-43
факс — 273-00-14;
e-mail: yangiasravlodi@mail.ru